

Uvodnik	119
---------	----------

PRISPEVKI

Bojan Tičar, Sara Kandolf, Miha Dvojmoč

<i>De lege lata</i> analiza sankcioniranja prekrškov v mestnih občinah v Sloveniji v letih od 2015 do 2017	121
---	----------

Aljoša Polajžar, Jan Stajnko

Privilegij zoper samoobtožbo kot ahilova peta sekcijskega merjenja hitrosti	137
---	----------

Martin Muženič, Bojan Tičar

Nadzor in sankcioniranje prekrškov v zvezi z orožjem v Republiki Sloveniji – študije primerov in predlogi za prihodnjo ureditev	158
--	----------

Monika Klun

Dejavniki in ekonomske posledice nasilja odraslih otrok nad ostarelimi starši	179
---	----------

Črt Uršič, Anže Mihelič, Simon Vrhovec

Uporaba nevronske mreže v kibernetski varnosti	197
--	----------

Doris Jelen, Ksenija Vodeb, Janez Mekinc

Dejavniki zaznavanja varnosti destinacije: primer Egipta	211
--	----------

Uvodnik

Spoštovano bralstvo! Zaradi organizacijskih razlogov smo se v uredništvu revije Varstvoslovje odločili, da bosta letos prvi dve številki revije izšli v slovenskem jeziku, drugi dve pa v angleškem.

V drugo številko smo uvrstili šest prispevkov, zanje pa je značilno, da imamo kar tri prispevke, ki obravnavajo v varstvoslovju manj obravnavano temo prekrškov. Bojan Tičar, Sara Kandolf in Miha Dvojmoč so opravili *de lege lata* analizo sankcioniranja prekrškov v slovenskih mestnih občinah v zadnjih letih. Analiza je pokazala, da večina mestnih oziroma medobčinskih redarstev v mestnih občinah ugotavlja upadanje števila prekrškov. Kljub temu pa število plačilnih nalogov, ki jih izdajajo redarstva na letni ravni, ostaja dokaj veliko oziroma se v nekaterih primerih celo povečuje. Tudi s to ugotovitvijo avtorji poudarjajo položaj občinskega redarstva med prekrškovnimi organi v državi. Osrednji prekrškovni organ ostaja policija, ki dobršen del prekrškov ugotovi v cestnem prometu, tudi s t. i. sekcijskim merjenjem hitrosti vozil. S tem v zvezi sta Aljoša Polajžar in Jan Stajnko v prispevku iskala rešitev za učinkovito delovanje sekcijskega merjenja hitrosti, ki bi bilo skladno s privilegijem zoper samoobtožbo. Ostajata skeptična do predlogov za spremembo zakonodaje na tem področju in zagovarjata potrebo po novih tehničnih rešitvah, ki bi omogočale učinkovit nadzor hitrosti in hkrati ne bi omejevale temeljnih pravic udeležencev v prometu. »Prekrškovni« del prispevkov zaključuje članek Martina Muženiča in Bojana Tičarja o nadzoru in sankcioniranju prekrškov v zvezi z orožjem. Avtorja na osnovi študije primerov iz sodne prakse prikažeta dejansko, življenjsko obravnavo prepovedanih ravnanj na področju orožja, s primerjalno analizo pa ugotavljata, da so kljub težnjam Evropske unije po enotn(ejše)m urejanju materije, razlike med članicami Evropske unije še vedno precejšnje.

Monika Klun obravnava specifični vidik nasilja odraslih otrok nad ostarelimi starši, in sicer dejavnike in ekonomske posledice takšnega nasilja. Finančni vidik tovrstnega nasilja je redko proučevan, kar še posebej velja za Slovenijo. Zato so tudi ocene o stroških, ki so posledica ekonomskega nasilja, nemalokrat podcenjene ali pa celo spregledane, še posebej, če je ekonomsko nasilje potekalo hkrati kot fizično. Hipoteza avtorice sama po sebi kliče po empirični preveritvi, ki ji njen članek daje ustrezno teoretično oporo. Seveda pa so od same empirične študije, še pomembnejši programi, ki bi nasilje nad ostarelimi zmanjšali na minimum. Ekonomsko nasilje se namreč začne že s človeka nevrednimi pokojninami, to pa je sistemski problem slovenske družbe!

Prispevek Črta Uršiča, Anžeta Miheliča in Simona Vrhovca bo najbolj zanimal strokovnjake za kibernetsko varnost, saj jih seznanja z uporabo nevronske mreže na tem področju. Za zaščito informacijske infrastrukture so namreč potrebni tudi novi pristopi k varnosti in razvoj novih tehnik zaznavanja kibernetskih groženj. Avtorji ugotavljajo, da imajo nevronske mreže v primerjavi s konvencionalnimi sistemi za strojno učenje za zaznavo kibernetskih napadov kar nekaj prednosti, da pa so po drugi strani tudi pogosto nepredvidljive, zato so najbolj učinkovite šele v kombinaciji s konvencionalnimi sistemi.

Zadnji prispevek smo prejeli v uredništvo revije precej prej, preden smo slišali za prva poročila o pojavu koronavirusa na Kitajskem. Priznam, da po vsem

kar smo morali prestatì od razširitve COVID-19 po celem svetu, danes na članek gledam še z večjim zanimanjem. Doris Jelen, Ksenija Vodeb in Janez Mekinc so namreč na primeru Egipta napisali članek o dejavnikih zaznavanja varnosti destinacije. Empirična raziskava je pokazala, da na zaznavo slovenskih turistov glede varnosti potovanja v Egipt statistično vplivajo demografske značilnosti in potovalne navade ter da morebitne teroristične grožnje za dalj časa ne odvrnejo želja turistov po potovanju v to destinacijo. Avtorji predlagajo tudi trženjske ukrepe, ki naj bi sčasoma pripomogli k izboljšavi negativnih zaznav turističnih destinacij.

Če je bila katera gospodarska panoga zaradi koronavirusa prizadeta, potem je to gotovo mednarodni turizem. Ob tem se zdi, da nobena vojna, ne teroristični napadi, ne cunamiji, ne globalna finančna kriza (se pravi klasični varnostni pojavi) niso tako hipno, obsežno, ostro in globoko zarezali v način življenja sodobnega človeka, ki je v zadnjih desetletjih postal pravi homo turisticus, kot prav pandemija. Res je sicer, da so k temu prispevale predvsem države, ki so sprejele drastične ukrepe, da bi zaježile širjenje virusa, pri tem pa so bile pripravljene/primorane za določen čas zapreti meje, odpovedati mednarodni promet in napol »ustaviti« družbo. Zato bo v prihodnje zanimivo spremljati zaznavanje (realnosti) tovrstnih groženj, ki so nevidne, neotipljive in kot takšne idealno polje za tvorce teorij zarote in nejeverne Tomaže vseh vrst. Zatorej – veš, razumnik, svoj dolg?

Izr. prof. dr. Andrej Sotlar
Gl. in odg. urednik

***De lege lata* analiza sankcioniranja prekrškov v mestnih občinah v Sloveniji v letih od 2015 do 2017**

VARSTVOSLOVJE,
letn. 22
št. 2
str. 121–136

Bojan Tičar, Sara Kandolf, Miha Dvojmoč

Namen prispevka:

Z namenom prikaza dejanskega stanja obravnavanja in sankcioniranja prekrškov na lokalni ravni so avtorji analizirali letna poročila o delu mestnega oziroma medobčinskega redarstva v mestnih občinah v Sloveniji. Pri tem so se avtorji predvsem v teoretičnem delu članka osredotočili na dve glavni področji predpisovanja prekrškovnih sankcij, ki sta varnost cestnega prometa ter varstvo javnega reda in miru.

Metode:

Avtorji so v prispevku uporabili metode kvalitativne analize poročil, ki so značilne za analizo v pravnih znanostih, in sicer tako gramatikalne razlage veljavne ureditve (*de lege lata* analiza) kakor tudi teleološke razlage obsega pooblastil prekrškovnih organov v občinah (*ratio legis* analiza). Pridobljene podatke so vsebinsko in statistično analizirali.

Ugotovitve:

Število prekrškov, ki jih je ugotovila večina mestnih oziroma medobčinskih redarstev v mestnih občinah v Sloveniji, na letni ravni upada. Ne glede na padec števila ugotovljenih prekrškov pa število plačilnih nalogov, ki jih je izdala večina mestnih oziroma medobčinskih redarstev v mestnih občinah v Sloveniji, na letni ravni ostaja dokaj veliko oziroma se v nekaterih primerih na letni ravni celo povečuje.

Omejitve/uporabnost raziskave:

Če bi se uporabljal enoten format letnih poročil o delu mestnih oziroma medobčinskih redarstev za vse občine, bi bilo v prihodnje dobro opraviti podrobnejšo raziskavo o njihovem delu in podatke primerjati z delom policije kot glavnim prekrškovnim organom v državi.

Praktična uporabnost:

Članek temelji na zavedanju o pomenu redarstva kot prekrškovnega organa in širši javnosti v strnjeni obliki prikazuje področje njihovega dela.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Iz članka je razviden pregled dela medobčinskih oziroma mestnih redarstev mestnih občin v Sloveniji v obdobju treh let. Članek je namenjen širši strokovni

javnosti, saj prikazuje redarstvo kot pomemben prekrškovni organ, ki v državi na podlagi pooblastil skrbi za zagotavljanje varnosti predvsem na področju cestnega prometa in zagotavljanja miru.

UDK: 351.742(497.4)

Ključne besede: mestno redarstvo, prekrški, sankcioniranje prekrškov, mestna občina, pooblastila

***De lege lata* analysis of penalising offences in Slovenian city municipalities in 2015–2017**

Purpose:

In order to show the actual status of dealing with and sanctioning offences at the local level, the authors analysed the annual reports on the work of the municipal or inter-municipal warden departments in the municipalities in Slovenia. In the theoretical part of the article, the authors focused on two main areas of punishing offences, which are traffic safety and the public order.

Design/Methods/Approach:

The paper is prepared according to the methods of qualitative reports analysis, a grammatical interpretation of the applicable legislation (*de lege lata* analysis), as well as a teleological explanation of the scope of powers of the offence authorities in municipalities (5 analyses). Acquired data are substantively and statistically analysed.

Findings:

The number of offences detected by the municipal or inter-municipal warden departments in urban municipalities in Slovenia declines annually. Notwithstanding the decline in the number of violations found, the number of payment orders issued by most municipal or inter-municipal warden departments in urban municipalities in Slovenia, on an annual basis, remains relatively high or in some cases even increases.

Research Limitations/Implications:

If the annual reports on the work of the municipal or inter-municipal warden department were written on the same principle for all municipalities, it would be good to carry out a more detailed survey of their work in the future and compare the data with the work of the police as the main offence authority in the country.

Practical Implications:

The article is based on the awareness of the importance of warden departments as an offence authority and concisely, presents the scope of their work to the general public.

Originality/Value:

The article provides an overview of the work of the municipal or inter-municipal warden departments of urban municipalities in Slovenia over three-years. The article is aimed at the general public because it shows the

municipal warden departments as an important minor offence authority that is empowered to ensure safety in the field of traffic safety and public order in the country.

UDC: 351.742(497.4)

Keywords: municipal warden department, offences, sanctioning offences, city municipality, powers

1 UVOD

Občinsko redarstvo ter občinski inšpektorat sta na področju prekrškov v pristojnosti občin organa, ki najpogosteje sankcionirata prekrške. Naloge občinskega redarstva in njegovo delovno področje opredeljujeta »Zakon o občinskem redarstvu« (»ZORed«, 2006) ter občinski odlok, ki je izdan na podlagi 2. člena omenjenega zakona, ki ga na predlog župana sprejme občinski svet. Člen določa tudi možnost ustanovitve medobčinskega redarstva kot organa skupne občinske uprave, ki ga prav tako s sprejetim odlokom ustanovita vsaj dve občini. Če občina ne ustanovi (med)občinskega redarstva, mora določiti prekrškovni organ, pooblaščen za odločanje o prekrških z delovnega področja občinskega redarstva, kot to določa 4. člen (»ZORed«, 2006).

V članku bomo največ analitične pozornosti namenili tistim prekrškom, ki predstavljajo kršitve občinskih odlokov oziroma določb »Zakona o prekrških« (»ZP-1-UPB8«, 2011), ki so pomembne za predpisovanje prekrškov v odlokih občine. Pri tem bomo prav tako poudarili pravodajne funkcije občin na področju prekrškov. Sankcioniranje prekrškov je pravzaprav osnovno orodje pravnega zagotavljanja varnosti v lokalnih skupnostih. V Sloveniji je po veljavnem zakonu prekršek tisto dejanje, ki pomeni kršitev zakona, uredbe vlade ali odloka samoupravne lokalne skupnosti, ki je določeno kot prekršek ter je zanj predpisana sankcija za prekršek (»ZP-1-UPB8«, 2011).

V članku bomo predstavili, kakšne so pravne meje pooblastila občinam pri predpisovanju prekrškov, kakšna prekrškovna pooblastila imajo občinski organi in kako poteka sankcioniranje prekrškov na ravni občin v praksi. Z namenom prikaza dejanskega stanja sankcioniranja prekrškov na lokalni ravni bomo analizirali letna poročila o delu redarstva v mestnih občinah v Sloveniji ter izvedli primerjave med delom medobčinskih in mestnih redarstev v mestnih občinah.

2 PRAVNI OKVIR PREDPISOVANJA PREKRŠKOV V OBČINAH

V Sloveniji je po veljavnih predpisih prekršek tisto dejanje, ki pomeni kršitev zakona, uredbe vlade ali odloka samoupravne lokalne skupnosti, ki je določeno kot prekršek ter je zanj predpisana sankcija za prekršek (»ZP-1-UPB8«, 2011). Pravo o prekrških je v slovenskem pravnem redu sestavljeno iz splošnega in posebnega dela. Medtem ko so določbe posebnega dela razpršene po zakonskih in podzakonskih besedilih, v katerih so opisi posameznih prekrškov, je splošni del enotno zakonodajno urejen z enim zakonom – »ZP-1-UPB8«. Navedeni zakon je sistemski zakon, ki določa splošne pogoje za predpisovanje prekrškov in sankcij

zanje, splošne pogoje za odgovornost za prekrške, za izrekanje in za izvršitev sankcij prekrškov, postopek za prekrške ter organe in sodišča za odločanje o njih (Selinšek, 2003).

Država z zakoni prenaša na posamezne občine vedno več pristojnosti in nalog. V 21. členu »Zakona o lokalni samoupravi« (»ZLS-UPB2«, 2007) je določeno, da občina samostojno opravlja lokalne zadeve javnega pomena, ki jih opredeli na podlagi splošnega akta občine ali so določene z zakonom. Tako je med drugim določeno, da občina za zadovoljevanje potreb svojih prebivalcev opravlja tudi naloge v skladu z zakonom, in sicer ureja promet v občini in opravlja naloge občinskega redarstva (»ZLS-UPB2«, 2007). Na podlagi 3. člena »Zakona o financiranju občin« (»ZFO-1«, 2006) je določeno, da financiranje občin temelji na načelih lokalne samouprave, predvsem načelu sorazmernosti virov financiranja z nalogami občin in načelu samostojnosti občin pri financiranju občinskih nalog. Eden izmed poglavitnih virov financiranja občin je tako prihodek iz naslova glob, ki pripada občini v višini, ki je določena v aktu o njihovi uvedbi (»ZFO-1«, 2006).

Skladno s 1. odstavkom 3. člena »ZP-1-UPB8« (2011) se lahko prekrški določijo z zakonom, z uredbo Vlade Republike Slovenije ali z odlokom samoupravne lokalne skupnosti. Pri tem se smejo z odlokom samoupravne lokalne skupnosti določiti prekrški in zanje predpisane globe samo v določenem znesku ter samo za kršitve predpisov, ki jih samoupravne lokalne skupnosti same izdajajo na podlagi svojih pristojnosti ter če jih zakon in uredba še ne sankcionirata. Določbe občinskih odlokov, s katerimi so določeni prekrški, pa veljajo le na območju tiste lokalne skupnosti, ki jih je izdala (»ZP-1-UPB8«, 2011).

Občina ne more določiti prekrška z nobenim drugim pravnim aktom, razen z odlokom. Določitev prekrška v sklepu občinskega sveta ali pravilniku bi bila nezakonita in je prekrškovni organi ne bi smeli uporabiti. Če bi bila takšna določba uporabljena, bi moral odločbo prekrškovnega organa po uradni dolžnosti odpraviti pritožbeni organ (Selinšek, 2003).

Bistvenega pomena za uspešno in korektno uporabo občinskega odloka, ki določa prekršek, je jasen in nedvoumen opis (dejanski stan) prekrška. Iz opisa prekrška mora biti nedvoumno razvidno, kršitev katere določbe odloka je z njim inkriminirana in v kakem obsegu. Če je dejanski stan prekrška v odloku podan opisno in ne le s sklicevanjem na ustrezne določbe odloka, mora biti ta opis kratek, jedrnat in jasen. Občinski odlok mora biti dostopen na primeren način; občanu oziroma državljanu mora biti glede na okoliščine omogočeno razpolaganje z zadostnimi podatki o pravnih normah, ki pridejo v poštev v danem primeru (Selinšek, 2003).

2.1 Predpisi s področja dela občinskega redarstva

Na področju prekrškov v pristojnosti občin sta organa, ki najpogosteje sankcionirata prekrške, občinsko redarstvo ter občinski inšpektorat. Naloge občinskega redarstva in njegovo delovno področje so določeni v »ZORed« (2006) ter v občinskem odloku, izdanem na podlagi 2. člena omenjenega zakona, ki ga je na predlog župana sprejel občinski svet. Omenjeni člen določa tudi možnost ustanovitve medobčinskega redarstva kot organa skupne občinske uprave,

ki ga na enak način s sprejetim odlokom ustanovita vsaj dve občini. Če občina ne ustanovi (med)občinskega redarstva, mora določiti prekrškovni organ, pooblaščen za odločanje o prekrških z delovnega področja občinskega redarstva, kot to določa 4. člen »ZORed« (2006).

Poleg že omenjenih zakonskih predpisov, ki so ključnega pomena za predpisovanje in sankcioniranje prekrškov na lokalni ravni, bomo v nadaljevanju predstavili še preostale predpise s področja dela občinskega redarstva.

2.1.1 Zakon o občinskem redarstvu

»ZORed« (2006) sistemsko ureja področje ustanovitve, organizacije in področja dela občinskega redarstva. S sprejetjem omenjenega zakona leta 2006 je bila občinam dodeljena pristojnost za ustanovitev in organizacijo ter določitev delovnega področja občinskega redarstva. Občinsko redarstvo je tako del občinske uprave kot samostojna notranja organizacijska enota (Lavtar in Kečanović, 2007).

»ZORed« (2006), ki je zasnovan kot organizacijski predpis, določa: ustanovitev, področje dela, organizacije in vodenja občinskega redarstva;

- pogoje za opravljanje nalog občinskega redarstva;
- pooblastila občinskih redarjev;
- uniformo, opremo in označbe občinskih redarjev;
- izobraževalne programe ter strokovno izpopolnjevanje pooblaščenih oseb občinskega redarstva;
- vsebino in način vodenja evidenc občinskega redarstva.

Na podlagi 2. člena »ZORed« (2006) se lahko redarstvo ustanovi oziroma oblikuje v treh oblikah:

- kot mestno redarstvo, ki ga ustanovi mestna občina, ali kot občinsko redarstvo, ki ga ustanovi občina z odlokom, ki ga na predlog župana sprejme občinski svet;
- kot medobčinsko redarstvo, ki je organ skupne medobčinske uprave, ki ga ustanovijo dve ali več občin na podlagi odloka, ki ga na predlog županov posameznih občin sprejmejo njihovi občinski sveti;
- v primeru, da občina ne ustanovi občinskega ali medobčinskega redarstva, določi z odlokom o organizaciji in delovnem področju občinske uprave, da naloge občinskega redarstva opravlja občinski redar.

Prav tako je pomemben dokument na področju dela občinskega redarstva občinski program varnosti, ki ga prav tako na predlog župana sprejme občinski svet. Z njim se na podlagi ocene varnostnih razmer na območju občine podrobneje določita vrsta in obseg nalog občinskega redarstva. Program varnosti tako predstavlja občinski strateški dokument, v katerem so določena izhodišča za zagotavljanje varnega in kakovostnega življenja prebivalcev občine (Lavtar in Kečanović, 2007).

Pooblastila občinskega redarstva in samo izvajanje nalog občinskega redarstva bomo predstavili v naslednjem poglavju.

2.1.2 Zakon o varstvu javnega reda in miru

Pod pojmom javni red in mir razumemo stanje, v katerem je zagotovljeno nemoteno izvrševanje pravic in dolžnosti po ustavi in zakonu. Javni red

opredeljujejo kogentni predpisi in temeljna moralna načela družbene skupnosti, ki zagotavljajo varstvo interesov skupnosti. Lahko rečemo, da sta javni red in mir dobrini, ki predpostavljata izključitev protipravnih ravnanj, s katerimi se kršijo pravila vsakdanjega dela in življenja (Jarc in Nunič, 2007).

»Zakon o varstvu javnega reda in miru« (»ZJRM-1«, 2006) opredeljuje naloge občinskega redarstva v prekrškovnem postopku. Na podlagi tega občinsko redarstvo nadzira izvajanje določb, ki opredeljujejo naslednja dejanja:

- nedostojno vedenje na javnem kraju, nedostojno vedenje do uradne osebe pri uradnem poslovanju ter spolno občevanje ali vsiljivo ponujanje spolnih uslug na javnem kraju;
- vsiljivo beračenje na javnem kraju;
- uporaba nevarnih predmetov – acetilen ali druge plinske zmesi za pokanje;
- poškodovanje uradnega napisa, oznake ali odločbe;
- pisanje po objektih;
- vandalizem;
- nedovoljeno kampiranje;
- uporaba živali – ščuvanje in razkazovanje živali z namenom povzročitve strahu in ogroženosti;
- neupoštevanje zakonitega ukrepa uradnih oseb.

2.1.3 Zakon o pravilih cestnega prometa

»Zakon o pravilih cestnega prometa« (»ZPrCP-UPB2«, 2013) opredeljuje pooblastila občinskega redarstva na področju cestnega prometa v občini. Občinski redarji na cestah v naselju, na občinskih cestah zunaj naselja in nekategoriziranih cestah zunaj naselja, ki se uporabljajo za javni cestni promet, izvajajo nadzor določb »ZPrCP-UPB2« (2013) glede:

- varstva okolja;
- odgovornosti staršev, skrbnikov oz. rejnikov;
- listin, ki jih morajo imeti pri sebi udeleženci v cestnem prometu;
- izločitev vozila iz prometa;
- odstranitve nepravilno parkiranega in zapuščenega vozila;
- dolžnosti upoštevanja pravil;
- območja umirjenega prometa;
- območja za pešce;
- uporabe varnostnega pasu;
- uporabe zaščitne čelade;
- prepovedi uporabe naprav ali opreme, ki zmanjšujejo voznikovo slušno ali vidno zaznavanje ali zmožnost obvladovanja vozila;
- vožnje z vozilom po cesti;
- vožnje z vozilom na prehodu za pešce;
- največje dovoljene hitrosti;
- največje dovoljene hitrosti posameznih vrst vozil;
- odpiranja vrat vozila;
- zapustitve vozila;
- označitve ustavljenih vozil;

- ustavljanja in parkiranja vozil;
- parkiranja na mestu, označenem za invalide;
- parkiranja na območju kratkotrajnega parkiranja;
- izjem parkiranja na prostoru, kjer to ni dovoljeno;
- pogojev za razlaganje in nalaganje tovora na cesti;
- pogojev za opravljanje gospodarske vožnje;
- udeležb pešcev v cestnem prometu;
- označitve pešcev;
- varstva otrok kot udeležencev v cestnem prometu;
- prevoza oseb;
- jahačev, goničev in vodičev živali v prometu ter pogojev za udeležbo živali v cestnem prometu;
- koles in koles s pomožnim motorjem;
- vožnje voznikov koles z licenco;
- pogojev za udeležbo motornih koles in koles z motorjem v cestnem prometu;
- pogojev za uporabo posebnih prevoznih sredstev v cestnem prometu;
- upoštevanja prometne signalizacije;
- upoštevanja svetlobnih prometnih znakov.

Izvajanje nadzora nad 46. in 47. členom, ki se nanašata na največje dovoljene hitrosti, opravljajo občinski redarji izključno s samodejnimi napravami in sredstvi za nadzor prometa, s katerimi prekrške slikovno dokumentirajo, nimajo pa pravice ustaviti voznika v prekršku. Postopka o prekršku zoper varnost cestnega prometa, ki je bil ugotovljen s tehničnimi sredstvi in v katerem storilec ni bil seznanjen s kršitvijo, po 42. členu »ZP-1« ni dopustno začeti po preteku 30 dni od dneva storitve prekrška (»ZPrCP-UPB2«, 2013).

2.1.4 Zakon o cestah

Občinski redarji izvajajo tudi nadzor na podlagi določb, ki so določene v »Zakonu o cestah« (»ZCes-1«, 2010). Slednji daje občinskim redarjem pooblastila za izvajanje nadzora na občinskih cestah, nekategoriziranih cestah, ki se uporabljajo za javni cestni promet, in državnih cestah v naseljih. Občinski redarji opravljajo nadzor skladno z naslednjimi določbami »ZCes-1« (2010):

- prepovedi ogrožanja varne uporabe javne ceste;
- uporaba nekategoriziranih cest;
- največje dovoljene osne obremenitve vozil na javnih cestah;
- največje dovoljene skupne in največje dovoljene mase vozil na javnih cestah;
- izredni prevoz po javni cesti;
- označitev vozil za izredne prevoze;
- naležne ploskve na kolesih vozil;
- izjeme pri omejitvi uporabe javne ceste – lokalni promet.

2.1.5 Zakon o zaščiti živali

Skladno z »Zakonom o zaščiti živali« (»ZZZiv«, 2013) lahko občinski redarji v okviru svojih pristojnosti in nalog preverijo izpolnjevanje obveznosti lastnikov psov (6. člen), zagotavljanje fizičnega varstva psa na javnem mestu s povodcem (11. člen), sodelujejo pa lahko tudi z imetniki zavetišč in veterinarskih služb pri ugotavljanju lastništva zapuščenih živali (28. člen).

2.1.6 Odloki lokalne skupnosti in drugi podzakonski akti

V skladu s 140. členom »Ustave Republike Slovenije« (»URS«, 1991) spadajo v pristojnost občine lokalne zadeve, ki jih občina lahko ureja samostojno in ki zadevajo samo prebivalce občine. V 21. členu »ZLS-UPB2« (2007) je določeno, da občina samostojno opravlja lokalne zadeve javnega pomena (izvirne naloge), ki jih določi s splošnim aktom občine (npr. odlokom) ali ki so določene z zakonom. Pravni viri, ki nastajajo v občinah, so tako statuti, poslovniki, odloki, proračuni, odredbe, pravilniki in navodila (Brezovnik in Grafenauer, 2006).

Na podlagi »Zakona o splošnem upravnem postopku« (»ZUP-UPB2«, 2006) občinski svet z odlokom podeli javno pooblastilo za vodenje postopka in odločanje v upravnih zadevah iz izvirne pristojnosti samoupravne lokalne skupnosti.

2.1.7 Občinski program varnosti

Občinski program varnosti je temeljni strateško-varnostni dokument, ki zajema izhodišča in smernice za zagotavljanje javne varnosti ter varnega in kakovostnega življenja občanov ter drugih obiskovalcev občine. Glavni namen občinskega programa varnosti je tako določiti merila za zagotavljanje javne varnosti na območju občine ter opredeliti ravnanja in ukrepe pristojnih, ki so zadolženi za zagotavljanje javne varnosti v občini (Občinski program varnosti Mestne občine Ljubljana, 2008). Občinski program varnosti sprejme občinski svet na podlagi predloga župana, s čimer se na podlagi ocene varnostnih razmer v občini določita vrsta in obseg nalog občinskega redarstva. Prav tako lahko dve ali več občin sprejme skupni občinski program varnosti (»ZORed«, 2006).

Občinski program varnosti je zasnovan razvojno in ima naravo priporočil in smernic, ki nudijo izhodišča občini pri uresničevanju letnih programov dela občinskega redarstva in razpolaganju s finančnimi sredstvi, ki jih občina namenja za to področje dela (Lavtar in Kečanović, 2007).

Prav tako so v dokumentu opredeljene tudi zakonske osnove za sodelovanje redarske službe s policijo pri zagotavljanju javne varnosti. Tako je namen občinskega programa varnosti tudi vzpostaviti partnerski odnos med policijo in občinskim redarstvom pri izvajanju vseh pristojnosti občinskih redarjev, ki so konkretneje opredeljene v 3. členu ZORed (Gostič, 2007).

3 OBČINSKO REDARSTVO V VLOGI PREKRŠKOVNEGA ORGANA

Občinsko redarstvo je postalo formalni subjekt nacionalnovarnostnega sistema države z uveljavitvijo »ZORed« leta 2006, saj je slednji celovito uredil pristojnosti

občine za ustanovitev in organizacijo občinskega redarstva. Določil je delovna področja in naloge občinskega redarstva ter opredelil pooblastila, ki jih imajo slednji pri opravljanju nalog (»ZORed«, 2006).

Občinski redarji in vodje občinskih redarstev so skladno z »ZORed« (2006) in v kazenskopravnem pomenu po Kazenskem zakoniku (»KZ-1«, 2008) pooblašcene uradne osebe, občinsko redarstvo pa je po »ZORed« (2006) občinski prekrškovni organ.

3.1 Pooblastila občinskih redarjev na podlagi Zakona o občinskem redarstvu

Za naše proučevanje je ključno tretje poglavje »ZORed« (2006), v katerem so opredeljene vrste pooblastil občinskega redarja pri opravljanju nalog. V 10. členu »ZORed« (2006) določa, da imajo občinski redarji pri opravljanju nalog naslednja pooblastila:

- opozorilo;
- ustna odredba;
- ugotavljanje istovetnosti;
- varnostni pregled osebe;
- zaseg predmetov;
- zadržanje storilca prekrška in kaznivega dejanja;
- uporaba fizične sile, sredstev za vklepanje in vezanje ter plinskega razpršilca (prisilna sredstva).

Pooblastila občinskih redarjev so tipična policijska pooblastila, saj vključujejo represivne ukrepe in sredstva fizične sile. Z njimi si občinski redarji pomagajo, da preprečijo ali obvladajo nevarne pojave, ravnanje posameznikov ali skupin, s katerimi je ogroženo življenje, premoženje ali so kršena pravila družbenega reda. Doseganje slednjega cilja je določeno v 3. členu ZORed in v drugih zakonskih ter podzakonskih aktih, ki urejajo pristojnosti redarstva po posameznih področjih dela (Lavtar in Kečanović, 2007).

Kadar občinski redar oceni, da bo treba izvesti uradno nalogo skladno s 3. členom ZORed, mora le te na podlagi zakona izbrati primerno sredstvo (pooblastilo), s katerim bo nalogo opravil zakonito, strokovno in v skladu z osnovnimi načeli uporabe pooblastil (Lavtar in Kečanović, 2007). »ZORed« (2006) sicer ne opredeljuje osnovnih načel uporabe pooblastil, vendar se za izvajanje pooblastil uporabljajo določbe zakona, ki ureja naloge in pooblastila policije. Osnovna načela za uporabo pooblastil so tako:

- načelo spoštovanja človekove osebnosti in dostojanstva ter drugih človekovih pravic in svoboščin;
- načelo zakonitosti;
- načelo enake obravnave;
- načelo strokovnosti in integritete;
- načelo sorazmernosti in
- načelo imunitete (Fortuna, 2013).

Na podlagi »Zakona o nalogah in pooblastilih policije« (»ZNPPol«, 2013) morajo policisti in tudi občinski redarji pri opravljanju svojih nalog spoštovati in varovati pravico do življenja, človekove osebnosti in dostojanstva ter druge človekove pravice in temeljne svoboščine. Prepovedano je kakršno koli povzročanje, spodbujanje ali dopuščanje mučenja ali drugega krutega, nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja. Občinski redarji morajo posebno pozornost v postopkih namenjati mladoletnim in otrokom, saj morajo upoštevati njihovo starost, telesno in duševno razvitost, občutljivost in morebitne druge lastnosti, ki jih je mogoče opaziti.

Temeljno načelo za uporabo pooblastil je načelo zakonitosti, ki je kot takšno poudarjeno že v Ustavi Republike Slovenije (»URS«, 1991). Vsako uradno dejanje in vsak postopek mora temeljiti na zakonu, uporaba pooblastila pa se mora izvesti na način, ki je predpisan z zakonom ali podzakonskim aktom (Žaberl, 2006). Prav tako morajo občinski redarji v postopkih vsakomur zagotoviti enako varstvo njegovih pravic. Skladno z načelom enake obravnave tako policisti kot tudi občinski redarji ne smejo nikogar diskriminirati zaradi kakršnih koli lastnosti oziroma okoliščin (»ZNPPol«, 2013). Po načelu strokovnosti in integritete morajo občinski redarji izvesti pooblastila strokovno in odločno, tako da po nepotrebnem ne prizadenejo dostojanstva obravnavane osebe. Strokovnost naj se izkaže na podlagi znanj, ki jih občinski redar izkaže pri obravnavi postopka s svojim nastopom, izvedbo in potekom postopka. Sama uporaba in izvedba pooblastil občinskega redarja morata biti sorazmerna zakonitemu cilju, ki ga želi doseči, kar opredeljuje načelo sorazmernosti. V primeru, ko je na voljo več možnosti uporabe pooblastil, naj se uporabi tista, s katero se doseže namen in ima najmanj posledic za obravnavano osebo. Škoda, ki nastane zaradi uporabe pooblastil ali prisilnega sredstva občinskega redarja, mora biti sorazmerna s ciljem, ki ga želi doseči. Uporaba pooblastila sme trajati samo nujno potreben čas, da se izvede naloga občinskega redarja (Žaberl, 2006). Določene osebe so skladno z načelom imunitete izvzete pri določenih uradnih dejanjih občinskih redarjev. To načelo obravnava diplomatsko imuniteto, ki je praviloma popolna, poslansko imuniteto, ki je delna, ter imuniteto vojaških oseb. Osnovni namen imunitete je tako v omogočanju tem osebam nemoteno opravljanje njihovih funkcij (Žaberl, 2006). O vseh zadevah iz pristojnosti občinskega redarstva odloča vodja občinskega redarstva. Prav tako le ta organizira in koordinira delo pooblaščenih uradnih oseb in v okviru svojih pooblastil odgovarja za zakonitost in strokovnost dela občinskega redarstva (»ZORed«, 2006).

4 OPIS UPORABLJENE METODE IN PREGLED IZVEDB PREKRŠKOVNIH SANKCIJ V MESTNIH OBČINAH V SLOVENIJI

4.1 Opis uporabljene metode zbiranja in analize podatkov

Namen empiričnega dela prispevka je prikazati dejansko število opravljenih dejavnosti mestnega oziroma medobčinskega redarstva v 11 mestnih občinah v Sloveniji. Za doseglo namena smo uporabili metodo kvalitativne analize letnih

poročil mestnih oziroma medobčinskih redarstev, ki smo jih zbirali v določenem časovnem obdobju.

Dne 4. 10. 2018 smo vodjem mestnega oziroma medobčinskega redarstva v 11 mestnih občinah poslali elektronsko sporočilo s prošnjo po posredovanju letnih poročil o delu mestnega oziroma medobčinskega redarstva v njihovi občini, in sicer za obdobje 4 let. Do dne 16. 2. 2019 smo pridobili odgovore oziroma letna poročila od vseh vodij mestnih oziroma medobčinskih redarstev.

Ob pregledu letnih poročil smo ugotovili, da mestna oziroma medobčinska redarstva pri beleženju opravljenih dejavnosti ne uporabljajo enotnega formata. Kljub temu smo poiskali skupne imenovalce vseh poročil, ki smo jih prejeli. Na podlagi tega v naslednjem poglavju predstavljamo statistične podatke za obdobje treh let o delu obravnavanih redarstev iz naslova obravnavanih prekrškov, izdanih plačilnih nalogov in izrečenih opozoril.

4.2 Predstavitev prekrškovnih sankcij redarstev v mestnih občinah

Z namenom prikaza dejanskega stanja obravnavanja in sankcioniranja prekrškov na lokalni ravni smo analizirali letna poročila o delu mestnega oziroma medobčinskega redarstva vseh mestnih občin v Sloveniji. V nadaljevanju bodo prikazani statistični podatki s področij dela mestnega oziroma medobčinskega redarstva v 11 mestnih občinah.

Izvedene dejavnosti/ leto	Št. ugotovljenih prekrškov			Št. izdanih plačilnih nalogov			Št. izrečenih opozoril		
	2015	2016	2017	2015	2016	2017	2015	2016	2017
Mestno redarstvo Ljubljana	103.916	87.617	86.982	31.960	28.698	33.448	5.834	5.307	5.126
Medobčinsko redarstvo Maribor	24.025	15.835	13.191	*	*	*	3.265	1.779	1.402
Medobčinsko redarstvo Celje	10.355	9.091	*	*	*	*	*	*	*
Medobčinsko redarstvo Kranj	6.462	7.759	9.058	*	*	*	370	375	183
Občinsko redarstvo Koper	10.897	6.503	7.802	2.631	2.128	2.950	2.659	1.175	1.638
Medobčinsko redarstvo Novo mesto	2.270	1.003	1.566	755	724	986	*	*	360
Medobčinsko redarstvo Velenje	*	*	*	4.056	4.239	3.642	134	158	137
Medobčinsko redarstvo Nova Gorica	*	*	2.156	1.694	629	346	*	*	574
Medobčinsko redarstvo Ptuj	2.571	1.803	2.130	844	686	885	999	640	366
Mestno redarstvo Murska Sobota	4.328	4.164	3.361	1.976	1.915	1.419	64	127	77
Medobčinsko redarstvo Slovenj Gradec	*	*	*	498	373	239	653	1.019	627

Tabela 1:
Število
opravljenih
dejavnosti
redarstev
v mestnih
občinah v
Sloveniji v letih
2015–2017

*Ni podatka.

Iz tabele 1 je razvidno, da je Mestno redarstvo Mestne občine Ljubljana (v nadaljevanju Mestno redarstvo MOL) v letu 2017 obravnavalo 635 prekrškov manj kot v letu 2016 in kar 16.933 prekrškov manj kot v letu 2015. Pri tem so v letu 2017 izdali 33.448 plačilnih nalogov, kar predstavlja največ izdanih plačilnih nalogov v obdobju treh let. V letu 2016 je Mestno redarstvo MOL izdalo 28.698 plačilnih nalogov, v letu 2015 pa 31.960 plačilnih nalogov. Pri tem je Mestno redarstvo MOL v letu 2017 izreklo 5.126 opozoril, kar je 181 opozoril manj kot v preteklem letu in 708 opozoril manj kot v letu 2015 (Mestno redarstvo Mestne občine Ljubljana, 2018).

Medobčinsko redarstvo Mestne občine Maribor (v nadaljevanju Medobčinsko redarstvo MOM) je v letu 2017 obravnavalo 13.191 prekrškov, kar je 2.644 prekrškov manj kot v letu 2016 in 10.834 prekrškov manj kot v letu 2015 (Medobčinski inšpektorat in redarstvo Mestne občine Maribor, 2018). Pri tem so v letu 2017 izrekli 1.402 opozoril, v letu 2016 so izrekli 1.779 opozoril in v letu 2015 so izrekli kar 3.265 opozoril (Medobčinski inšpektorat in redarstvo Mestne občine Maribor, 2017). Število plačilnih nalogov, ki jih je izdalo Medobčinsko redarstvo MOM, v letnih poročilih o njihovem delu ni navedeno.

Medobčinsko redarstvo Mestne občine Celje (v nadaljevanju Medobčinsko redarstvo MOC) je v letu 2016 obravnavalo 9.091 prekrškov, kar je 1.264 prekrškov manj kot v preteklem letu. Podatkov o delu Medobčinskega redarstva MOC na področju izdanih plačilnih nalogov in izrečenih opozoril žal ni bilo mogoče pridobiti, saj ga v letnem poročilu ne navajajo (Medobčinski inšpektorat in redarstvo Mestne občine Celje, 2017).

Medobčinsko redarstvo Mestne občine Kranj (v nadaljevanju Medobčinsko redarstvo MOK) je v letu 2017 obravnavalo 9.058 prekrškov, kar je 1.299 prekrškov več kot v letu 2016 in kar 2.596 prekrškov več kot v letu 2015. Pri tem so v letu 2017 izrekli 183 opozoril, v letu poprej 375 opozoril in v letu 2015 so izrekli 370 opozoril (Medobčinski inšpektorat Kranj, 2016, 2017, 2018). Število plačilnih nalogov, ki jih je izdalo Medobčinsko redarstvo MOK, v letnih poročilih o njihovem delu ni navedeno.

Občinsko redarstvo Koper je v letu 2017 obravnavalo 7.802 prekrškov, kar predstavlja 1.299 obravnavanih prekrškov manj kot v letu 2016 in 3.095 prekrškov manj kot v letu 2015. Pri tem je Občinsko redarstvo Koper v letu 2017 izdalo 2.950 plačilnih nalogov, v letu poprej 2.128 plačilnih nalogov in v letu 2015 je izdalo 2.631 plačilnih nalogov. Število opozoril, ki jih je izreklo Občinsko redarstvo Koper, je naslednje; v letu 2017 so izrekli 1.638 opozoril, v letu poprej 1.175 opozoril in v letu 2015 so izrekli 2.659 opozoril (V. Andrejašič, elektronska pošta, 19. 10. 2018).

Medobčinsko redarstvo Novo mesto je v letu 2017 obravnavalo 1.566 prekrškov, kar je 563 prekrškov manj kot v letu 2016 in 704 prekrškov manj kot v letu 2015. Pri tem je bilo v letu 2017 izdanih 986 plačilnih nalogov, v letu poprej 724 plačilnih nalogov in v letu 2015 je bilo izdanih 755 plačilnih nalogov. V letu 2017 so Medobčinski redarji Mestne občine Novo mesto izrekli 360 opozoril. Število izrečenih opozoril za leti 2016 in 2015 v letnih poročilih o delu Medobčinskega redarstva Novo mesto ni navedeno (P. Judež, elektronska pošta, 20. 11. 2018).

Medobčinsko redarstvo Velenje je v letu 2017 izdalo 3.642 plačilnih nalogov, kar je 597 plačilnih nalogov manj kot v letu 2016 in 414 plačilnih nalogov manj

kot v letu 2015. Pri tem je bilo v letu 2017 izrečenih 137 opozoril, v letu poprej 158 opozoril in v letu 2015 izrečenih 134 opozoril. Skupno število prekrškov, ki jih je ugotovilo Medobčinsko redarstvo Velenje, v letnih poročilih o njihovem delu ni navedeno (S. Glažer, elektronska pošta, 8. 10. 2018).

Medobčinsko redarstvo Nova Gorica je v letu 2017 obravnavalo 2.156 prekrškov. Pri tem so v letu 2017 izdali 346 plačilnih nalogov in izrekli 574 opozoril. V letu 2016 je Medobčinsko redarstvo Nova Gorica izdalo 629 plačilnih nalogov, v letu 2015 pa kar 1.694 plačilnih nalogov, kar je 1.065 izdanih plačilnih nalogov več kot preteklo leto (M. Štendler, elektronska pošta, 4. 10. 2018).

Medobčinsko redarstvo Ptuj je v letu 2017 obravnavalo 2.130 prekrškov, v letu 2016 je obravnavalo 1.803 prekrškov in v letu 2015 kar 2.571 prekrškov. Pri tem so v letu 2017 izdali 885 plačilnih nalogov, kar je 199 plačilnih nalogov več kot v preteklem letu in 41 plačilnih nalogov več kot v letu 2015. Medobčinski redarji Ptuj so pri tem v letu 2017 izrekli 366 opozoril, kar je 274 opozoril manj kot v letu 2016 in kar 633 izrečenih opozoril manj kot v letu 2015 (R. Brkič, elektronska pošta, 5. 10. 2018).

Mestno redarstvo Murska Sobota je v letu 2017 obravnavalo 3.361 prekrškov, kar je 803 obravnavanih prekrškov manj kot v letu 2016 in kar 967 obravnavanih prekrškov manj kot v letu 2015. Ob tem so redarji Mestnega redarstva Murska Sobota v letu 2017 izdali 1.419 plačilnih nalogov, v letu poprej 1.915 plačilnih nalogov in v letu 2015 so izdali 1.976 plačilnih nalogov. Pri tem so le ti v letu 2017 izrekli 77 opozoril, v letu poprej 127 opozoril in v letu 2015 so izrekli 64 opozoril (D. Gjerek, elektronska pošta, 17. 10. 2018).

Medobčinsko redarstvo Slovenj Gradec je v letu 2017 izdalo 239 plačilnih nalogov, kar je 134 plačilnih nalogov manj kot v letu 2016 in 259 plačilnih nalogov manj kot v letu 2015. Pri tem so redarji Medobčinskega redarstva Slovenj Gradec v letu 2017 izrekli 627 opozoril, v letu poprej 1.019 opozoril in v letu 2015 so izrekli 653 opozoril. Skupno število obravnavanih prekrškov v letih 2015, 2016 in 2017 v letnih poročilih o delu Medobčinskega redarstva Slovenj Gradec ni navedeno (T. Jeseničnik, elektronska pošta, 23. 11. 2018).

5 RAZPRAVA

Poudariti velja veliko težavo pri primerjanju dela redarstva v obravnavanih mestnih občinah, saj so letna poročila o njihovem delu sestavljena zelo različno in prikazujejo različna področja njihovega dela. Kot je razvidno iz tabele 1, število prekrškov, ki jih je ugotovilo oz. obravnavalo mestno oziroma medobčinsko redarstvo v mestnih občinah, čez leta nekoliko upada.

Mestnemu redarstvu Ljubljana, ki deluje v največji mestni občini v Sloveniji, je v obdobju treh let število obravnavanih prekrškov upadlo kar za 16.934. Zanimiv je podatek, da število plačilnih nalogov, ki jih je izdalo Mestno redarstvo MOL, ne glede na padec števila obravnavanih prekrškov ostaja dokaj veliko. Prav tako se število izrečenih opozoril v obdobju treh let ni drastično spremenilo (Mestno redarstvo Mestne občine Ljubljana, 2018). Slednje kaže na to, da mestni redarji veliko pozornosti namenijo opozarjanju posameznikov in so tako tudi visoko naklonjeni preventivnemu delovanju. Tudi pri Medobčinskem redarstvu MOM

lahko opazimo visok padec števila obravnavanih prekrškov v obdobju treh let. Prav tako je upadlo število opozoril, ki jih je izreklo Medobčinsko redarstvo MOM (Medobčinski inšpektorat in redarstvo Mestne občine Maribor, 2017, 2018). Na podlagi tega lahko sklepamo, da so posamezniki postali bolj ozaveščeni in so tako manj nagnjeni k izvrševanju prekrškov na lokalni ravni.

Prav nasprotno pa se kaže v delu Medobčinskega redarstva MOK, saj se je število obravnavanih prekrškov v obdobju treh let povečalo za kar 2.596 prekrškov. Število izrečenih opozoril Medobčinskega redarstva MOK se je v obdobju treh let nekoliko zmanjšalo, na podlagi česar lahko sklepamo, da redarji MOK kljub vedno višjemu številu ugotovljenih prekrškov, delujejo nekoliko manj preventivno (Medobčinski inšpektorat Kranj, 2015, 2016, 2017).

Na podlagi dela Občinskega redarstva Koper in Medobčinskega redarstva Novo mesto lahko vidimo, da je število obravnavanih prekrškov v obdobju treh let upadlo. Ne glede na padec števila obravnavanih prekrškov pa lahko vidimo porast števila izdanih plačilnih nalogov tako pri Občinskem redarstvu Koper kakor tudi Medobčinskem redarstvu Novo mesto (V. Andrejašič, elektronska pošta, 19. 10. 2018; P. Judež, elektronska pošta, 20. 11. 2018). Na podlagi tega lahko sklenemo, da padec števila ugotovljenih prekrškov na letni ravni ne povzroča padca števila izdanih plačilnih nalogov.

Pri delu Medobčinskega redarstva Velenje lahko opazimo padec števila izdanih plačilnih nalogov v obdobju treh let. Ne glede na to pa redarji Medobčinskega redarstva Velenje izkazujejo visoko raven števila izrečenih opozoril. Slednje je zaznati tudi pri delu Medobčinskega redarstva Slovenj Gradec (S. Glažer, elektronska pošta, 8. 10. 2018; T. Jeseničnik, elektronska pošta, 23. 11. 2018). Sklenemo lahko, da dajejo redarji omenjenih mestnih občin velik pomen preventivnemu delovanju, torej opozarjanju posameznikov na storjene prekrške.

Prav tako pri delu Medobčinskega redarstva Ptuj in Mestnega redarstva Murska Sobota opazimo padec števila ugotovljenih prekrškov v obdobju treh let (R. Brkič, elektronska pošta, 5. 10. 2018; D. Gjerek, elektronska pošta, 17. 10. 2018). Ne glede na zmanjšanje števila obravnavanih prekrškov ostaja število izdanih plačilnih nalogov na visoki ravni. Medobčinski redarji mestne občine Ptuj pri svojem delu izkazujejo velik padec števila izrečenih opozoril, iz česar lahko sklepamo, da so pri svojem delu iz leta v leto nagnjeni k nekoliko bolj represivnemu delovanju.

6 ZAKLJUČEK

Na podlagi navedb v teoretičnem delu članka lahko potrdimo, da imajo redarji pri opravljanju svojih nalog veliko pooblastil. Pojavlja se mnenje, da slednje predstavlja možnost za lokalno skupnost, da sama vpliva na večjo stopnjo reda in varnosti, pri čemer naj se pristojnosti policije ne bi zmanjšale. V strokovnih krogih se namreč že leta 2011 omenja možnost uvedbe mestne policije, ki ji na Ministrstvu za notranje zadeve odločno nasprotujejo. Po njihovem mnenju gre za dve neprimerljivi organizaciji, zato je težavo predstavlja že samo izrazoslovje, ne obstajajo niti razlogi javnega interesa, potrebe po dodatnem drobljenju državnih varnostnih subjektov, kaj šele zakonska podlaga za njeno ustanovitev (Petančič et al., 2011).

Število prekrškov, ki jih je ugotovila večina mestnih oziroma medobčinskih redarstev v mestnih občinah v Sloveniji, na letni ravni upada. Ne glede na padec števila ugotovljenih prekrškov število plačilnih nalogov, ki jih je izdala večina mestnih oziroma medobčinskih redarstev v mestnih občinah v Sloveniji, na letni ravni ostaja dokaj veliko oziroma se v nekaterih primerih na letni ravni celo povečuje.

Članek zaključujemo z navedbo nekaj glavnih očitkov občinam v teoriji in praksi. Pravo o prekrških, ki je del kaznovalnega pravnega sistema Republike Slovenije, daje tudi občinam pooblastilo za predpisovanje prekrškov. To sicer veljavno zakonsko pooblastilo v teoriji ni popolnoma nesporno. Glede na majhnost Slovenije, veliko število občin in nedostopnost predpisov, v katerih so objavljeni odloki, bi v praksi v velikem številu primerov ob pravilni uporabi zakona tako morali priti do sklepa, da je storilec prekrška ravnal v opravičljivi pravni zmoti, kar bi imelo na podlagi 8. člena »ZP-1« v zvezi z 21. členom »KZ-1« (2008) za posledico izključitev odgovornosti za prekršek (Selinšek, 2003).

Nadaljnji očitek občinam v teoriji in v praksi je ta, da lahko prekrške predpisujejo iz razlogov polnjenja občinskega proračuna in ne zaradi zagotavljanja osnovnega namena – varnosti občanov. Če se v posameznem primeru ti očitki izkažejo za resnične, se postavita pod vprašaj legitimnost in legalnost (Meško et al., 2016) delovanja občine na področju predpisovanja prekrškov.

UPORABLJENI VIRI

- Brezovnik, B. in Grafenauer, B. (2006). *Javna uprava*. Univerza v Mariboru, Pravna fakulteta.
- Fortuna, R. (2013). *Dileme in pravni vidik uporabe prisilnih sredstev občinskih redarjev* (Magistrsko delo). Evropska pravna fakulteta v Novi Gorici.
- Gostič, Š. (2007). Občinski program varnosti kot strateški dokument za zagotavljanje varnosti v lokalni skupnosti. V B. Lobnikar (ur.), *Varnost v sodobni družbi groženj in tveganj: zbornik povzetkov, 8. slovenski dnevi varstvoslovja*. Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede.
- Jarc, S. in Nunič, M. (2007). *Zakon o varstvu javnega reda in miru (ZJRM-1) s komentarjem*. GV Založba.
- Kazenski zakonik (KZ-1). (2008, 2009, 2011, 2012, 2015, 2016, 2017, 2020). *Uradni list RS*, (55/08, 66/08, 39/09, 91/11, 50/12, 54/15, 6/16, 38/16, 27/17, 23/20, 91/20).
- Lavtar, R. in Kečanović, B. (2007). *Zakon o občinskem redarstvu s komentarjem*. GV Založba.
- Medobčinski inšpektorat in redarstvo Mestne občine Celje. (2017). *Poročilo o delu Medobčinskega inšpektorata in redarstva Mestne občine Celje za leto 2016*. Mestna občina Celje.
- Medobčinski inšpektorat in redarstvo Mestne občine Maribor. (2017). *Poročilo o delu Medobčinskega inšpektorata in redarstva Mestne občine Maribor za leto 2016*. Mestna občina Maribor.
- Medobčinski inšpektorat in redarstvo Mestne občine Maribor. (2018). *Poročilo o delu Medobčinskega inšpektorata in redarstva Mestne občine Maribor za leto 2017*. Mestna občina Maribor.
- Medobčinski inšpektorat Kranj. (2016). *Poročilo o delovanju Medobčinskega inšpektorata Kranj za leto 2015*. Mestna občina Kranj.
- Medobčinski inšpektorat Kranj. (2017). *Poročilo o delovanju Medobčinskega inšpektorata Kranj za leto 2016*. Mestna občina Kranj.

- Medobčinski inšpektorat Kranj. (2018). *Poročilo o delovanju Medobčinskega inšpektorata Kranj za leto 2017*. Mestna občina Kranj.
- Mestno redarstvo Mestne občine Ljubljana. (2018). *Poročilo o delu Mestnega redarstva Mestne občine Ljubljana za leto 2017*. Mestna občina Ljubljana. <https://www.ljubljana.si/assets/Uploads/Porocilo-o-delu-Mestnega-redarsta-2017.pdf>
- Meško, G., Eman, K. in Flander, B. (2016). O oblasti, legitimnosti in družbenem nadzorstvu. V G. Meško, K. Eman in B. Flander (ur.), *Oblast, legitimnost in družbeno nadzorstvo*. Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede.
- Občinski program varnosti Mestne občine Ljubljana. (2008). *Uradni list RS*, (117/08).
- Petančič, S., Žerjavič, P., Kramžar, B. in dopisniki. (31. 3. 2011). Mestno redarstvo in policija: drobljenje varnostnih služb povzroča nepreglednost. *Delo.si*. <http://www.delo.si/novice/politika/mestno-redarstvo-in-policija-drobljenje-varnostnih-sluzb-povzroca-nepreglednost.html>
- Selinšek, L. (2003). Predpisovanje prekrškov v odlokih samoupravnih lokalnih skupnosti skladno z ZP-1. *Lex localis*, 1(3), 103–119.
- Ustava Republike Slovenije (URS). (1991, 1997, 2000, 2003, 2004, 2006, 2013, 2016). *Uradni list RS*, (33/91, 42/97, 66/00, 24/03, 69/04 - UZ14, 69/04 - UZ43, 69/04 - UZ50, 68/06, 47/13 - UZ148, 47/13 - UZ90, 97/99, 75/16).
- Zakon o cestah (ZCes-1). (2010, 2012, 2014, 2015, 2018). *Uradni list RS*, (109/10, 48/12, 36/14, 46/15, 10/18).
- Zakon o financiranju občin (ZFO-1). (2006, 2008, 2011, 2015, 2017, 2018, 2020). *Uradni list RS*, (123/06, 57/08, 36/11, 14/15, 71/17, 21/18, 80/20).
- Zakon o lokalni samoupravi (ZLS-UPB2). (2007, 2008, 2009, 2010, 2012, 2015, 2018, 2020). *Uradni list RS*, (94/07, 76/08, 79/09, 51/10, 40/12, 14/15, 11/18, 30/18, 61/20, 80/20).
- Zakon o nalogah in pooblastilih policije (ZNPPol). (2013, 2015, 2017, 2019). *Uradni list RS*, (15/13, 23/15, 10/17, 46/19, 47/19).
- Zakon o občinskem redarstvu (ZORed). (2006, 2017). *Uradni list RS*, (139/06, 9/17).
- Zakon o pravilih cestnega prometa (ZPrCP-UPB2) (2013, 2016, 2017, 2018, 2019). *Uradni list RS*, (82/13, 68/16, 69/17, 54/17, 3/18, 43/19).
- Zakon o prekrških (ZP-1-UPB8). (2011, 2013, 2014, 2016, 2017, 2019). *Uradni list RS*, (29/11, 21/13, 111/13, 74/14, 92/14, 32/16, 15/17, 73/19).
- Zakon o splošnem upravnem postopku (ZUP-UPB2). (2006, 2007, 2008, 2010, 2013). *Uradni list RS*, (24/06, 105/06, 126/07, 65/08, 8/10, 82/13).
- Zakon o varstvu javnega reda in miru (ZJRM-1). (2006). *Uradni list RS*, (20/06).
- Zakon o zaščiti živali (ZZZiv). (2013, 2018, 2020). *Uradni list RS*, (38/13, 21/18, 92/20).
- Žaberl, M. (2006). *Temelji policijskih pooblastil*. Univerza v Mariboru, Fakulteta za policijsko-varnostne vede.

O avtorjih:

Dr. Miha Dvojmoč, docent, Fakulteta za varnostne vede, Univerza v Mariboru, Slovenija. E-pošta: miha.dvojmoc@fvv.uni-mb.si

Dr. Bojan Tičar, redni profesor, Fakulteta za varnostne vede, Univerza v Mariboru, Slovenija. E-pošta: bojan.ticar@fvv.uni-mb.si

Sara Kandolf, magistrica varstvoslovja. E-pošta: sara.kandolf@gmail.com

Privilegij zoper samoobtožbo kot ahilova peta sekcijskega merjenja hitrosti¹

Aljoša Polajžar, Jan Stajanko

Namen prispevka:

Namen prispevka je poiskati rešitev za učinkovito delovanje sekcijskega merjenja hitrosti, ki bi bilo skladno s privilegijem zoper samoobtožbo, kot je ta razumljen v pravnem redu Republike Slovenije.

Metode:

Prispevek povezuje področja ustavnega in kaznovalnega prava. Za namene raziskave so uporabljene dogmatsko-normativna, jezikovna, formalno-logična in aksiološka metoda, v povezavi z ustaljenimi metodami razlage zakonskega besedila oziroma argumentacije v pravu.

Ugotovitve:

V prispevku je ugotovljeno, da nov predlog za spremembo zakonodaje ne bo odpravil težav sekcijskega merjenja hitrosti. Prilagodljivost pravnega urejanja preprečuje velikodušna zasnova privilegija zoper samoodločbo, kot je ta opredeljen v Ustavi Republike Slovenije. Zaradi tega velja razmisliti o novih tehničnih rešitvah, ki bi omogočale učinkovit nadzor hitrosti in hkrati ne bi omejevale temeljnih pravic.

Omejitve raziskave:

Raziskava se omeji na prekrškovnopravne razsežnosti problematike sekcijskega merjenja hitrosti. Predlagane tehnične rešitve je v tem smislu treba ovrednotiti tudi iz zornega kota varovanja osebnih podatkov in gole tehnične izvedljivosti.

Praktična uporabnost:

Večkrat je bilo poudarjeno, da se sekcijsko merjenje hitrosti v Sloveniji ne bi obneslo zaradi neučinkovite zakonodaje. Prispevek se sooči s takšnimi trditvami, jih osmisli in poda smernice, v skladu s katerimi bi v prihodnje sekcijsko merjenje hitrosti vendarle lahko zaživel.

¹ Prispevek je nastal na podlagi razširitve izsledkov, ki jih je študent Aljoša Polajžar pridobil v okviru sodelovanja pri projektu »Pravna ureditev prekrškovne in prometne zakonodaje za učinkovito implementacijo sekcijskega merjenja hitrosti – ISMEH«. V projektu ISMEH so pod mentorstvom doc. dr. Mihe Šepca iz Pravne fakultete Univerze v Mariboru ter mag. Vesne Marinko iz Javne agencije Republike Slovenije za varnost prometa sodelovali tako študenti prava kot varstvoslovja. Potekal je v okviru razpisa »Projektno delo z negospodarskim in neprofitnim sektorjem – Študentski inovativni projekti za družbeno korist 2016–2018«, ki sta ga sofinancirali Republika Slovenija in Evropska unija (EU) iz Evropskega socialnega sklada.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Izvirnost prispevka se kaže v kritični obravnavi predlogov za izboljšanje zakonodaje na področju sekcijskega merjenja hitrosti. Nadalje se soočimo s sodbama Evropskega sodišča za človekove pravice v zadevah *O'Halloran in Francis proti Veliki Britaniji* in *Weh proti Avstriji* ter obrazloženo argumentiramo, zakaj nista neposredno uporabljivi v domačem pravnem redu. Nazadnje je na podlagi ugotovitev podan predlog tehnične rešitve, s katero bi obšli težave neučinkovitosti sekcijskega merjenja zaradi dometa privilegija zoper samoobtožbo.

UDK: 343.232:351.81

Ključne besede: privilegij zoper samoobtožbo, merjenje hitrosti, promet, varnost, prekrški, pravo

PRIVILEGE AGAINST SELF-INCRIMINATION AS THE ACHILLES' HEEL OF SECTION CONTROL

Purpose:

The purpose of this contribution is to find a solution to ensure effective functioning of section control which would be compatible with the privilege against self-incrimination in Slovene legal system.

Design/Methods/Approach:

This contribution touches upon the fields of constitutional and punitive law. Dogmatic-normative, linguistic, formal logic and axiological methods are used and connected with methods of interpretation in law.

Findings:

It was found that the legislative proposal does not amend legal issues in connection to section control. The scope of possible legal amendments is limited by a broad understanding of the privilege against self-incrimination in Slovene constitution. It, therefore, seems more plausible to search for technical instead of legal solutions.

Research Limitations/Implications:

This contribution is limited to punitive (minor offence or misdemeanour) law. Further research on effective technical solutions as well as the protection of personal data is needed.

Practical Implications:

It was argued many times that section control is not plausible in Slovenia because of inefficient legislation. This contribution addresses and gives meaning to these superficial claims. It further provides solutions and argues that section control is nonetheless feasible in Slovenia.

Originality/Value:

The added value of this contribution is apparent since it critically evaluates the recent legislative proposal. It furthermore analyses arguments of the ECHR in cases *O'Halloran and Francis vs Great Britain* as well as *Weh vs Austria* and shows why these precedents are not applicable in Slovene legal system. Lastly,

a suggestion is made that by introducing new technical solutions, section control could be feasible and compatible with the privilege against self-incrimination.

UDC: 343.232:351.81

Keywords: self-incrimination, section control, speed camera, misdemeanour, minor offence, law

1 UVODNO O SEKCIJSKEM MERJENJU HITROSTI

Prekrškovna odgovornost je ena izmed najmnogičnejših oblik ugotavljanja odgovornosti, ki zadeva na sto tisoče ljudi (Fišer, 2017). Državljeni se verjetno najpogosteje srečamo z vprašanjem prekrškovne odgovornosti na področju cestnoprometnih prekrškov. Pri tem pa si redkokateri voznik zastavi vprašanje, kako na njegove navade in na urejenost cestnega prometa vpliva razvoj informacijske tehnologije. Na varnost v prometu tako v vedno večji meri vplivajo pametni avtomobili (Školc in Markelj, 2018). V vse pore življenja prodira nadzor s pomočjo video nadzora (Potokar in Androić, 2014). Kot posebno obliko video nadzora bi lahko obravnavali tudi tehnologijo za sekcijsko merjenje hitrosti (angl. *section control*). Slednja hitrosti vozila ne izmeri na posamezni točki meritve, temveč na daljši sekciji ceste. Pri tem pa ne gre za video nadzor v ožjem pomenu besede, temveč zgolj za to, da kamera za nadzor prometa zajame posamezno sliko (fotografijo) tako pri vstopu kot izstopu na določenem odseku ceste (angl. *point-to-point speed enforcement*). Na podlagi algoritmov s pomočjo prepoznave registrske številke avtomobila na vstopni in izstopni fotografiji informacijski sistem razbere, da gre za enako vozilo ter izmeri povprečno hitrost (angl. *average speed enforcement*). Če je ta višja od največje dovoljene hitrosti na nadzorovanem odseku, lahko policija prekrškarje oglobi (Soole et al., 2013).

Metaanalize kažejo, da je sekcijsko merjenje hitrosti zelo učinkovito sredstvo vzpostavljanja varnosti v cestnem prometu. V tem smislu na primer Høye (2014) navaja, da je sekcijski nadzor hitrosti veliko učinkovitejši kot klasične kamere za nadzor hitrosti. Slednje namreč zmanjšajo možnost nastanka nesreče za 20 %, medtem ko jo sekcijski nadzor hitrosti zmanjša za kar 30 %. Montella et al. (2012) poročajo o podobnih izsledkih ter dodajajo, da sekcijski nadzor prometa ob tem odpravlja težave sunkovitega zaviranja, ki je tako značilno za ravnanje voznikov, ko ti naletijo na klasične kamere za nadzor prometa. Takšno ravnanje lahko namreč povzroči nevarne situacije, prometne nesreče in zastoje na cesti. Tudi Soole et al. (2013) poročajo o tem, da je sekcijsko merjenje hitrosti zelo učinkovito sredstvo za nadzor hitrosti in zmanjšanje prometnih nesreč, ob tem pa naj bi še izboljšale pretok prometa in pripomogle k zmanjšanju emisij vozil.

V tem smislu gre gotovo pozdraviti odločitev Družbe za avtoceste v Republiki Sloveniji d. d. (DARS), da želi na najbolj nevarnih odsekih slovenskih avtocest in hitrih cest uvesti sekcijsko merjenje in nadzor hitrosti. Za ta namen se je v letu 2017 testno izvajal sekcijski nadzor na štajerski avtocesti v predoru Trojane, a zgolj v smeri proti Ljubljani (DARS, 2017). Pilotni projekt je bil ocenjen kot zelo uspešen, saj naj bi pomembno izboljšal prometno varnost, število prometnih nesreč pa se je zmanjšalo za več kot 50 % (Vehovec, 2017). Vendar naj bi DARS leta 2018 zaradi

neusklajene in pretirano rigorozne zakonodaje odstopil od javnega razpisa za nakup potrebne merilne opreme (Leban, 2018; Pavšič, 2019).

V prispevku bova pokazala, da srž problema – oblikovanje pravnega okvirja za vzpostavitev učinkovitega sistema sekcijskega merjenja hitrosti – ni toliko vprašanje poseganja v zasebnost ali varovanja osebnih podatkov. Težavnost prilagajanja zakonodaje je namreč v prvi vrsti povezana s spoštovanjem ustavnopravnih kavtel, natančneje z upoštevanjem privilegija zoper samoobtožbo. V prvem delu prispevka bo natančneje predstavljen privilegij in njegov odnos do javnega interesa po vzpostavljanju varnosti v cestnem prometu. Pokazala bova, zakaj obstoječa zakonodaja ovira učinkovit sekcijski nadzor hitrosti. V drugem delu bova pod drobnogled vzela predloge za spremembo zakonodaje ter jih primerjala z zakonodajnimi rešitvami Velike Britanije in Avstrije, katerih ustreznost je presojalo (in potrdilo) Evropsko sodišče za človekove pravice (ESČP). Na koncu prispevka se bova soočila z vprašanjem, do kakšne mere je v slovenskem pravnem sistemu smiselno in dopustno omiliti privilegij zoper samoobtožbo za bolj učinkovito zagotavljanje varnosti v cestnem prometu.²

2 CESTNOPROMETNI PREKRŠKI – POSEBNO PODROČJE ZAKONODAJNEGA UREJANJA, KI OPRAVIČUJE POSEG V USTAVNE PRAVICE?

Znano je, da institut odgovornosti lastnika vozila za prekršek že zdaj predstavlja izjeme na področju kaznovalnega prava. Denimo, v nasprotju z ostalimi prekrški je postavljena domneva, da je storilec prekrška voznik vozila, razen če dokaže, da ni vozil on (obrnjeno dokazno breme). S tem je do določene mere poseženo v domnevo nedolžnosti po 27. členu Ustave Republike Slovenije (URS) (Fišer, 2011).

»URS« določa, da je človekove pravice dopustno omejiti samo s pravicami drugih in v primerih, ki jih slednja določa (»URS«, 1991, 15. člen). Za to razpravo je pomembna tudi določba 34. člena »URS« (1991), ki določa, da ima vsakdo pravico do varnosti. Država je to določbo dolžna spoštovati tudi tako, da izvaja aktivnosti, usmerjene k zagotavljanju te pravice posameznikom (Jarc in Nunič, 2007). Prometna varnost je le ena izmed delov splošne varnosti (Karakaš, 2013), a se odgovornost za cestnoprometni prekršek nedvomno dotika samega jedra zagotavljanja cestnoprometne varnosti, ki je v javnem interesu.

To problematiko (na področju cestnega prometa) je Ustavno sodišče Republike Slovenije obravnavalo v zadevi št. U-I-295-05 (Ustavno sodišče RS, 2008), v kateri je ugotovilo skladnost trenutne zakonske ureditve po »Zakonu o pravilih cestnega prometa« (»ZPrCP«, 2013) na področju odgovornosti lastnika vozila z URS.³

Sodišče je navedlo, da je po ustaljeni sodni praksi poseg v ustavne pravice pod določenimi pogoji lahko dopusten. Prvič, poseg mora temeljiti na ustavno

2 Pri tem bi želela poudariti, da se bo raziskava osredotočala samo na analizo, ki zadeva odgovornost za prekršek voznikov posameznikov (fizičnih oseb). Zaradi obširnosti problematike ne bova obravnavala odgovornosti pravnih oseb za prekršek izvoršen z njenim vozilom.

3 Natančneje je sodišče v predmetni zadevi sicer presojalo novelirano ureditev po »Zakonu o varnosti cestnega prometa« (»ZVCP«, 1998), ki pa je s skoraj identičnim besedilom in bistveno enakim pomenom bila prenesena v »ZPrCP« (2013).

dopustnem, stvarno upravičenem cilju. Drugič, poseg mora prestatí test sorazmernosti, kar pomeni, da je treba presoditi, ali je poseg primeren ter nujen za dosegó cilja (sodba št. U-I-295-05, Ustavno sodišče RS, 2008); glej tudi sodbi št. U-I 213/98 (Ustavno sodišče RS, 2000) in št. U-I-18/02 (Ustavno sodišče RS, 2003)).

Glede stvarno upravičenega cilja je sodišče poudarilo, da bo na področju cestnoprometnih prekrškov zakonodajalec z zakonsko ureditvijo želel zagotoviti večjo varnost cestnega prometa. Zakonodajalec s svojimi ukrepi skuša doseči, da bi bili prekrškarji v cestnem prometu tudi dejansko kaznovani. Kaznovalna politika ima v cestnem prometu še posebej pomemben pomen, saj je ob upoštevanju obstoječega stanja v cestnem prometu ni moč enako učinkovito nadomestiti z drugimi ukrepi (denimo s prometno vzgojo, preventivnimi akcijami). Varnost cestnega prometa je v veliki meri odvisna od odgovornega ravnanja slehernega posameznika. Zato obstajajo razumni razlogi, da se udeležencem v cestnem prometu, ki upravljajo vozilo, naložijo dodatne odgovornosti. Zasledovani cilj (izboljšanje cestnoprometne varnosti) je zaradi tega ustavno dopusten (sodba št. U-I-295-05) (Ustavno sodišče RS, 2008).

Glede presoje nujnosti posega je sodišče poudarilo predvsem dejstvo, da je ugotavljanje storilcev prekrškov v cestnem prometu pogosto oteženo, povezano z velikimi stroški ali celo nevarno za ostale udeležence v cestnem prometu. Nadalje nujnost posega upravičuje tudi pričakovanje, da bi blažja ureditev v večji meri omogočala izogibanju odgovornosti za prekrške ter tako bistveno prispevala k zmanjšanju prometne varnosti (sodba št. U-I-295-05) (Ustavno sodišče RS, 2008).

Glede primernosti posega je pomembno preveriti, ali je zasledovan cilj z ukrepom mogoče doseči. Glede zdajšnje ureditve je Ustavno sodišče RS poudarilo, da je z določitvijo takšne domneve zastavljen cilj mogoče doseči (sodba št. U-I-295-05) (Ustavno sodišče RS, 2008).

Iz tega sledi, da je pod določenimi pogoji poseg v ustavno zajamčene pravice dopusten. Zakonodajalec se bo pri oblikovanju nove ureditve lahko skliceval na javni interes, in sicer: na učinkovito odkrivanje in sankcioniranje cestnoprometnih prekrškarjev kakor tudi na to, da bi blažja ureditev v večji meri omogočala izogibanju odgovornosti za prekrške ter tako bistveno prispevala k zmanjšanju prometne varnosti.

3 PRIVILEGIJ ZOPER SAMOObTOŽBO - OVIRA ZA UČINKOVIT PREKRŠKOVNI POSTOPEK?

Javnega interesa po zagotavljanju varnosti v cestnem prometu torej ne gre podcenjevati. Kljub temu pa ne moremo zanemariti interesa pravne države po zagotovitvi poštenega postopka ob upoštevanju temeljnih človekovih pravic in svoboščin (Škobarne 2019; Tičar in Primec, 2019). Slednje se odraža tudi v zagotavljanju privilegija zoper samoobtožbo oziroma pravice prekrškarja, da ni dolžan izpovedati zoper sebe ali svoje bližnje (Melart, 2007).

Slovenija je kot podpisnica Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (EKČP, 1950) dolžna spoštovati standard varstva pravic in svoboščin, ki so zajamčene z EKČP (Bonačić in Tomašić, 2017). 6. člen EKČP (1950) (pravica do poštenega sojenja) med drugim določa minimalne pravice

za osebe, ki so obdolžene »kaznivega dejanja« (angl. *criminal offence*) v kazenski obtožbi (angl. *criminal charge*) zoper njega. ESČP je (denimo) v zadevah *Palaoro proti Avstriji* (ESČP, 1995) in *Öztürk proti Nemčiji* (ESČP, 1984) odločilo, da določba 6. člena EKČP zajema tudi prekrške (Šugman, 2002). V pravu Evropske unije (EU), ki Slovenijo zavezuje (Pavčnik, 2019; Tičar, 2018), pa je relevantna določba 48. člena Listine EU o temeljnih pravicah z naslovom »domneva nedolžnosti in pravica do obrambe« (Klip, 2016).

Iz tega sledi, da je pri prekrškovni zakonodaji s področja cestnega prometa treba vzeti v obzir jamstva, ki jih zagotavljata URS ter EKČP (Škobarne, 2019).

V slovenskem pravnem redu je ta pravica normativno urejena v 4. točki 29. člena »URS« (1991), ki navaja, da se obdolženec ni dolžan izpovedati zoper sebe ali svoje bližnje ali priznati krivde. Besedilo te določbe je sicer »velikodušno«, saj krije tudi obdolženčeve bližnje (Zupančič, 2010). Nadalje v okviru postopka o prekršku to izpeljuje sistemski »Zakon o prekrških« (»ZP-1«, 2003), ki v 2. odstavku 55. člena določa, da mora prekrškovni organ kršitelja poučiti o tem, da se lahko izjavi o dejstvih oziroma okoliščinah prekrška, ni pa se dolžan izpovedovati zoper sebe ali svoje bližnje. Tudi Čibej (2005) navaja, da morajo biti med zaslišanjem uporabljene ustrezne procesne varovalke, ki učinkovito varujejo privilegij zoper samoobtožbo.

Glede pomena privilegija zoper samoobtožbo je Ustavno sodišče RS (2002) v odločbi št. Up-134/97 zapisalo, da na podlagi jezikovne in namenske razlage določbe 4. alineje 29. člena »URS« (1991) privilegij vsebinsko zajame pravico do molka. Pri slednji gre tudi za preprečevanje samoobdolžitve. Organi pregona morajo v najširšem možnem smislu obdolžencu dopustiti, da je povsem pasiven oziroma da se samostojno, zavestno in predvsem prostovoljno odloča glede sodelovanja z organi pregona. Podobno je Ustavno sodišče RS (2011) v zadevi št. Up-1293/08 zapisalo, da se s tem jamstvom prepreči prisila posameznika, da postane vir dokazov proti samemu sebi v nasprotju z njegovo voljo (Bošnjak in Žaucer Hrovatin, 2019).

V praksi cestnoprometnih prekrškov predstavlja ta institut veliko oviro pri ugotavljanju odgovornosti, saj lastnik vozila v večini primerov seveda ve, kdo je upravljal njegovo vozilo, če ni vozil sam. Denimo, mož uporablja avtomobil, ki pripada ženi. Sistem za sekcijsko merjenje hitrosti na avtocesti zazna prehitro vožnjo vozila, ki ga je takrat upravljal mož (Tratnik, 2013). Žena nato v prekrškovnem postopku kot lastnik vozila predloži dokazilo iz službe, s katerim se razbremeni domneve odgovornosti. Ker se ji ni treba izpovedati zoper svoje bližnje, bo policija le s težavo ugotovila, da je v času prekrška dejansko upravljal vozilo njen mož.

V primeru, da bi kršitelja na kraju dogodka ustavila policija, z njegovo identifikacijo ne bi bilo težav, saj bi bilo jasno, da je vozil vozilo prav on. Slednje pa se zgodi redko, zato v praksi pogosto pride do težave pri identifikaciji dejanskega voznika vozila. S posnetka prehitre vožnje namreč ni mogoče razbrati, kdo je vozil vozilo (Žiher, 2014). Za zagotavljanje varstva osebnih podatkov namreč kamere praviloma slikajo samo zadnji del vozila, iz katerega razberejo podatek

z registrske tablice (Informacijski pooblaščenec, 2010).⁴ Težave, ki pestijo klasične kamere za nadzor hitrosti, prav zaradi tega predstavljajo pomembno oviro tudi pri identifikaciji prekrškarjev ob uporabi merilnih naprav za sekcijski nadzor prometa.

V orisanih primerih velja zakonska domneva, da je prekršek izvršil lastnik vozila ali imetnik pravice uporabe (»ZPrCP«, 2013; 8. člen): *»Če je prekršek zoper varnost cestnega prometa storjen z vozilom, pa ni mogoče ugotoviti, kdo je storilec, se kaznuje za prekršek lastnik ali imetnik pravice uporabe vozila, razen če dokaže, da tega prekrška ni storil.«* Skladnost ureditve z ustavnim redom je Ustavno sodišče RS (2008) potrdilo v odločbi št. U-I-295-05 (Škobarne, 2019).

Iz te odločbe Ustavnega sodišča RS izhaja, da se domneva lahko izpodbije na način, da lastnik razkrije osebo, ki je izvršila prekršek, ali pa z alibijem vzpostavi razumen dvom glede tega, da on v času zaznave prekrška ni opravljal vozila. Za alibi pa lahko kazni izmikajoči se posameznik dokaj hitro pridobi kakšno potrdilo, da je bil na fitnesu, ali pa predloži račun za kavo, ki skupaj z morebitno pričo potrdi, da takrat ni vozil vozila (Jenull, 2012). Posamezniku tako ni treba »dokazati«, da ni vozil vozila, ampak je dovolj že, da predloži razbremenilne dokaze, na podlagi katerih prekrškovni organ oceni, da je izkazan *razumen dvom* glede obstoja domnevanega dejstva (sodba št. U-I-295-05) (Ustavno sodišče RS, 2008). Dokazno breme je zato obrnjeno samo pogojno in se lahko hitro prevali nazaj na policijo (glej primere zgoraj). V tem primeru (ko lastnik ovrže domnevo) tako obstaja verjetnost, da pravega storilca sploh ne odkrijemo, sploh če je to ožji družinski član voznika, ki ga slednji ni dolžan obremeniti (Žiher, 2014). Tako kazni za prehitro vožnjo na koncu ne plača nihče. Postopek pa kadrovsko obremeni policijo in nastali stroški postopka bremenijo proračun.

4 ALI POTREBUJEMO NOV PREKRŠEK NEPOSREDOVANJA PODATKOV O VOZNIKU VOZILA?

Teorija prekrškovnega prava je zaradi naštetih težav podala predloge za izboljšanje ureditve. Tako na primer to Škobarne (2019) v svojem članku, med drugim, predlaga spremembo zakonodaje, po kateri bi lastnik vozila v določenih primerih bil dolžan voditi evidenco voznikov vozila. Nasprotno, Stajanko (2019) dvomi, da bi takšen predlog spremembe tudi zares odpravil težave v zvezi z odgovornostjo za cestnoprometni prekršek.

Večji praktični pomen kot predlogi teorije pa imajo aktivnosti zakonodajalca in izvršilne veje oblasti. Vlada RS (Ministrstvo za infrastrukturo) je v teku priprave tega prispevka v javno razpravo poslala predlog Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o pravilih cestnega prometa (Ministrstvo za infrastrukturo, 2019). Po najnovejšem predlogu v ZPrCP (Ministrstvo za infrastrukturo, 2019) ostaja domneva odgovornosti lastnika vozila. I. odstavek 8. člena ZPrCP (Ministrstvo za infrastrukturo, 2019) bi se po novem glasil (v delu, ko se nanaša na

⁴ Informacijski pooblaščenec (2008) je že opozoril, da gre pri sekcijem merjenju hitrosti za obdelavo osebnih podatkov. To pomeni, da mora biti zagotovljeno njihovo ustrezno varstvo (Informacijski pooblaščenec, 2010).

fizične osebe oziroma posameznike): »Če ni mogoče ugotoviti, kdo je storilec prekrška zoper varnost cestnega prometa, ki je storjen z vozilom, se domneva, da je storilec: a) fizična oseba, ki je lastnik ali imetnik pravice uporabe vozila, pri čemer se za imetnika pravice uporabe vozila šteje oseba, ki je imela ali ima, v času storitve prekrška, vozilo v posesti.« Pomemben je tudi II. odstavek 8. člena ZPrCP (Ministrstvo za infrastrukturo, 2019): »Fizična oziroma odgovorna oseba iz prejšnjega odstavka se ne kaznuje, če dokaže, da prekrška ni storila.«

Predlagatelji zakona navajajo že znane težave, da trenutni sistem ne omogoča hitrega vodenja postopkov, saj se morajo prekrškovni organi pretežno ukvarjati s korespondenco z lastniki vozil, ki dokazujejo, da očitane prekrška niso storili. Po mnenju predlagatelja zakona bi tako sprememba te določbe pripomogla k preprostejši izvedbi prekrškovnih postopkov – zlasti kršitve, povezane s prekoračitvami največje dovoljene hitrosti (Ministrstvo za infrastrukturo, 2019).

Vendar je na mestu vprašanje, ali bo res tako? Vsaj glede vidika odgovornosti lastnika vozila (fizične osebe) v okviru 8. člena ZPrCP (Ministrstvo za infrastrukturo, 2019) ni videti sprememb.⁵ Z vidika pregona fizičnih oseb se je ureditev spremenila samo v delu, ki kot imetnika pravice uporabe vozila določa osebo, ki je imela ali ima v času storitve prekrška vozilo v posesti. Tukaj pa se ponovno postavi vprašanje, kako pa bodo organi pregona pridobili od lastnika vozila podatek o tem, katera oseba je takrat imela vozilo v posesti? Problem je že znan – lastnik vozila se bo ponovno skliceval na privilegij zoper samoobtožbo in ne bo želel razkriti informacij.

Ob določbi iz I. odstavka 8. člena »ZPrCP« (2013), bi lahko razmislili o tem, da bi predpisali še dodaten, *samostojen prekršek*. V tem smislu Šepec (2018) navaja, da bi lahko vozniku naložili obveznost, da mora v primeru, ko se uspešno razbremeniti (ovrže domnevo), prekrškovnemu organu posredovati podatke o vozniku, ki je uporabljal njegovo vozilo v času prekrška. V primeru nepredložitve oziroma predložitve lažnih ali očitno neresničnih podatkov, bi se lastnik vozila kaznoval z globo za ta novi prekršek – ne pa tudi za prekršek prehitre vožnje.

»Ahilova peta« predloga je združljivost predlaganega s privilegijem zoper samoobtožbo. Denimo, ko bi prekrškovni organ od lastnika vozila zahteval posredovanje informacij o tem, kdo (če že ne on) je v času prekrška upravljal njegovo vozilo, bi se lastnik lahko enostavno skliceval na privilegij zoper samoobtožbo. Takšna ureditev bi bila tako v praksi najverjetneje neučinkovita (Šepec, 2018).

Iz tega sledi, da je ključno vprašanje, ali je v dani situaciji mogoče na ustavno skladen način omejiti pravico do privilegija. Od lastnika vozila bi namreč v tem primeru lahko zahtevali, da poda informacije o vozniku ne glede na to, ali gre za družinske člane.

⁵ Določene spremembe, ki se nanašajo na pravne osebe, je sicer zakonodajalec predvidel v nadaljnjih odstavkih 8. člena ZPrCP (Ministrstvo za infrastrukturo, 2019). Kot je bilo omenjeno v uvodu, pa se v okviru tega prispevka osredotočamo samo na ureditev, ki zadeva posameznike oziroma fizične osebe kot lastnike vozil.

5 PRAVNO OVREDNOTENJE PREDLOGA - ALI JE MOGOČE IZKLJUČITI PRAVICO FIZIČNIH OSEB DO PRIVILEGIJA ZOPER SAMOOBTOŽBO V IMENU JAVNEGA INTERESA?

V zadevi *O'Halloran in Francis proti Veliki Britaniji* je ESČP sprejelo doktrinarno odločitev glede instituta odgovornosti lastnika vozila (ESČP, 2007; Skubic, 2012). ESČP je v velikem senatu s petnajstimi glasovi za in dvema proti odločilo, da v obravnavanem primeru ni prišlo do kršitve 6. člena »EKČP« (1950), kar je potrdilo skladnost takrat veljavne angleške ureditve odgovornosti lastnika vozila po 172. členu Zakona o cestnem prometu (»Road Traffic Act (RTA)«, 1988) z EKČP.

V primeru je cestna kamera za merjenje hitrosti (radar) ujela avtomobil lastnika vozila, ki se je premikalo s hitrostjo 47mph, namesto dovoljenih 30mph. Lastnika vozila so pristojni organi pozvali, da poda podatke glede voznika vozila v času storitve prekrška, saj mu v nasprotnem primeru sledi kazen. Če povzamemo relevantno britansko ureditev, mora po 172. členu »RTA« (1988) lastnik vozila dati podatke o identiteti voznika v času prekrška. Če ne poda takšnega podatka, se kaznuje za ločen prekršek. Vendar pa se lastnik vozila ne kaznuje za prekršek neposredovanje informacij v primeru, če dokaže, da ni vedel, ali z vso potrebno skrbnostjo ni mogel vedeti, kdo je bil voznik vozila v trenutku storitve prekrška (ESČP, 2007).

Med postopkom se je obdolženec skliceval na pravico do molka ter privilegij zoper samoobtožbo in ni želel posredovati potrebnih informacij glede tega, kdo je v času prekrška vozil njegovo vozilo. Na koncu je bil zaradi nesodelovanja oziroma neposredovanja informacij obsojen na plačilo 750 funtov globe (ESČP, 2007).

Pritožnik je pred ESČP trdil, da je bil podvržen zakonski prisili, da posreduje obremenilne dokaze. S tem je prišlo do kršitve pravice do molka ter privilegija zoper samoobtožbo po 6. členu »EKČP« (1950). Glavno pravno vprašanje primera je tako bilo, ali je posamezniku, (ki se znajde v postopku za cestnoprometni prekršek), dopustno predpisati dolžnost, da poda informacije/izjavo (ki so posledično lahko obremenilne) v skladu s 6. členom EKČP (ESČP, 2007).

ESČP je sprejelo stališče, da pravica do molka in privilegij zoper samoobtožbo nista absolutni pravici, tako da je mogoča njuna omejitev (Spencer, 2007). Iz tega sledi, *da vsaka neposredna prisila za posredovanje informacij še ne pomeni kršitve 6. člena EKČP*. Zato bo sodišče presojalo, ali je šlo za kršitev z vidika kriterijev narave in stopnje prisile, ki je bila uporabljena za pridobitev dokazov, ter obstoj relevantnih postopkovnih varovalk (ESČP, 2007).

ESČP sicer priznava, da je šlo za prisilo neposredne narave, saj je 172. člen »RTA« (1988) nalagal lastniku vozila specifično dolžnost posredovanja informacij glede tega, kdo je vozil vozilo v času storitve prekrška. Prav tako je šlo za prisilo kaznovalne narave, saj je v nasprotnem primeru sledila globa. Prisila pa je bila utemeljena z *javnim interesom* oziroma je izhajala iz dejstva, da se vsi, ki so lastniki ali vozijo motorna vozila, zavedajo, da so s tem postavljeni pod določen regulatorni režim. Takšen zakonski režim ni postavljen zato, ker bi bila vožnja vozil privilegij, ampak zato, ker posedovanje in uporaba avtomobilov (kot denimo strelnega orožja) pomeni *potencialno nevarnost za življenje* drugih udeležencev v

prometu (Spencer, 2007). Tisti, ki se kljub temu odločijo za lastništvo in vožnjo z avtomobilom, že po naravi stvari sprejmejo določene obveznosti in dolžnosti. V pravnem redu Velike Britanije spada med te dolžnosti tudi obveznost lastnika vozila, da v primeru izvršitve prometnega prekrška z njegovim vozilom obvesti pristojne organe o identiteti voznika, ki je v času prekrška upravljal vozilo (Birdling, 2008).

Nadaljnji dejavnik, ki vpliva na naravo prisile, je tudi omejena narava poizvedovanja, za katerega so bili pooblašteni organi pregona. Obseg zahtevanih informacij je zelo ozek in omejen, saj lahko organi pregona zahtevajo zgolj informacijo glede identitete voznika, ki je upravljal vozilo v času storitve prekrška (ESČP, 2007).

Na podlagi teh okoliščin (predvsem posebne narave zakonske materije cestnoprometne varnosti oziroma odgovornosti lastnika vozila ter omejenega sklopa zahtevanih informacij) je ESČP razsodilo, da ni prišlo do kršitve privilegija zoper samoobtožbo in pravice do molka po 6. členu »EKČP« (1950; ESČP, 2007).

Velja pa poudariti, da je bila takšna odločitev večine sodnikov deležna kritike že v ločenih mnenjih, priloženih končni sodbi. Sodnika *Myjer* in *Pavlovski*, ki sta glasovala v nasprotju z večino, sta oba podala odklonilno ločeno mnenje (Birdling, 2008). Kot problematičen je bil izpostavljen pristop, po katerem je teža javnega interesa lahko odločilna pri odločanju, ali je treba dati prednost pravici do molka (s tem privilegiju zoper samoobdolžitev) ali ne. Takšen pristop lahko vodi do začetka upravičevanj odstopanj od temeljnih načel poštenega kazenskega postopka na podlagi razlogov javnega interesa (Ashworth, 2008). Slednje sodnika razumejo kot resno grožnjo za Evropski pravni red, ki je zaščiten z EKČP (ESČP, 2007).

Nadalje sta sodnika poudarila, da se privilegij zoper samoobtožbo po 6. členu EKČP aplicira na kaznovalne postopke brez razlik – ne glede na težo in kompleksnost kršitve. Javni interes ne more biti opravičilo za uporabo informacij, ki so bile prisilno pridobljene v izvensodni preiskavi (npr. nadzorstveni postopek), za namene uporabe kot dokaza v kaznovalnem postopku. Denimo javni interes za zagotavljanje javne varnosti ne sme izničiti bistva pravice privilegija zoper samoobtožbo (ESČP, 2007).⁶

6 ISKANJE ZGLEDA V AVSTRIJSKI UREDITVI?

Da bi dodobra razumeli pomen argumentacije ESČP za naš pravni red, se je nujno seznaniti tudi z razlogovanjem ESČP v primeru, ko je to presojalo o skladnosti avstrijske ureditve z EKČP.

Avstrijska ureditev pozna določbo, ki je v bistvenem podobna predlagani rešitvi problema v domačem pravnem redu – uzakonitvi obveznega posredovanja podatka o dejanskem vozniku vozila od lastnika vozila. Avstrijska ureditev sicer ne pozna domneve odgovornosti lastnika vozila, pozna pa dolžnost lastnika, da posreduje podatke o vozniku. V nasprotnem primeru je lastnik kaznovan za posebni prekršek neposredovanja podatkov in ne za prekršek prehitre vožnje.

⁶ Glej tudi zadevi *Heaney* in *McGuinness* proti *Irski* (ESČP, 2000) in *Saunders* proti *Združenemu kraljestvu* (ESČP, 1996).

Relevantna določba II. odstavka 103. člena »Kraftfahrgesetza« (»KFG«, 1967) z naslovom »obveznosti lastnika vozila ali prikolice«⁷ v bistvenih elementih določa, da organi od registriranega lastnika vozila lahko zahtevajo informacije o tem, kdo je na določen dan ob določeni uri upravljal oziroma nazadnje parkiral to vozilo. V zvezi s to osebo je lastnik vozila dolžan podati informacijo o njenem imenu in naslovu prebivališča. Če teh informacij ne more podati, mora navesti ime osebe, ki to informacijo lahko poda. Informacije mora podati nemudoma oziroma če gre za pisni dopis v roku dveh tednov. Prekrškovna sankcija za nesodelovanje je določena v I. odstavku 134. člena »KFG« (1967), po katerem se oseba kaznuje za upravni prekršek s kaznijo do 5.000 EUR za nespoštovanje tega zakona ali drugih podzakonskih aktov, sklepov ali odredb, ki so izdane na podlagi tega zakona.

Pomembno pa je poudariti, da zadnja poved II. odstavka 103. člena »KFG« (1967) določa sledeče: »*Pravica upravnega organa do pridobitve teh informacij ima prednost pred pravico posameznika do zavrnitve podaje informacij*«. Ta del določbe ima v hierarhiji pravnih norm ustavni rang. Avstrijsko ustavno sodišče (nem. »Verfassungsgerichtshof«) je v odločbi št. G143/88 et al. (Verfassungsgerichtshof, 1988) prav zaradi te zadnje povedi potrdilo skladnost te ureditve z avstrijsko Zvezno ustavo (Bundes-Verfassungsgesetz [B-VG], 1930). V prejšnjih odločbah avstrijskega ustavnega sodišča (Verfassungsgerichtshof, 1984; 1985) je avstrijsko ustavno sodišče razglasilo prejšnjo določbo (brez dodane zadnje povedi ustavnega ranga) za protiustavno, saj je nasprotovala II. odstavku 90. člena B-VG (1930), ker je bil posameznik primoran pričati zoper samega sebe – kršitev privilegija zoper samoobtožbo (sodba ESČP *Weh proti Avstriji*) (ESČP, 2004).

Avstrijska ureditev je tako izključila privilegij zoper samoobtožbo z določitvijo zakonske določbe ustavnega ranga, da sodelovalna dolžnost lastnika vozila oziroma zahteva upravnih organov po posredovanju te informacije prevlada pred pravico posameznika do molka oziroma privilegija zoper samoobtožbo, da ne poda te informacije. Uzakonila je izjemo samo na tem konkretnem področju odgovornosti lastnika vozila za cestnoprometni prekršek.

Vendar pa ta rešitev zaradi razlik med slovenskim in avstrijskim ustavnim redom ni prenosljiva v našo zakonodajo. Avstrijska zvezna ustava spada med nekodificirane, brez izčrpne določitve ustavnih aktov ter z možnostjo sprejemanja ustavnih zakonov in celo določb znotraj navadnega zakona, ki imajo rang ustavnega zakona. Nasprotno, v našem pravnem redu ni dopustno sprejemati takšne vrste zakonskih določb z ustavnim rangom. Mogoče je zgolj spreminjanje samega besedila URS preko ustavnega zakona (Štefanec, 2015), ki ima enako pravno veljavo kot URS (Grad et al., 2016). To pomeni, da naš zakonodajalec ne more uzakoniti takšnega posebnega odstopa od privilegija zoper samoobtožbo, ki bi imel ustavne učinke in veljal samo za področje odgovornosti lastnika vozila za cestnoprometne prekrške. V ta namen bi zakonodajalec (ustavodajalec) moral spremeniti določbo Ustave RS.

Ob tem je treba dodati, da učinkovita avstrijska ureditev ni v skladu zgolj z njihovo ustavo, ampak tudi z EKČP, ki določa minimalne standarde za varstvo človekovih pravic tudi v RS.

7 Originalno v nemškem jeziku: »*Pflichten des Zulassungsbesitzers eines Kraftfahrzeuges oder Anhängers.*«

To je bilo potrjeno v zadevi *Weh proti Avstriji* (ESČP, 2004), v kateri so sodniki ESČP s tesno večino 4:3 odločili, da je ta ureditev skladna z EKČP in da v konkretnem postopku ni prišlo do kršitve pravice do poštenega sojenja po 6. členu »EKČP« (1950). Pomembna posebnost glede samega prekrškovega postopka je, da lastnik vozila, ki je bil oglobljen za posredovanje nepopolnih informacij o vozniku, ni bil kasneje preganjan še za prekršek prehitre vožnje. Gospod Weh je najprej prejel na dom plačilni nalog zoper neznanega kršitelja, saj je bil z vozilom, katerega lastnik je, storjen prekršek prekoračitve hitrosti za 21 km/h. Gospod Weh tega plačilnega naloga ni poravnal, zato je začel teči postopek zoper neznanega kršitelja za prekoračitev hitrosti (ESČP, 2004).

Na podlagi prej omenjenega 2. odstavka 103. člena »KFG« (1967) je bilo gospodu Wehu odrejeno, da kot registriran lastnik vozila razkrije, kdo je v danem trenutku storitve prekrška upravljal vozilo. Podal je nepopolne oziroma netočne informacije, zato je bil obsojen na prekršek zaradi neizpolnitve dolžnosti iz 103. člena »KFG« (1967) s plačilom globe 900 avstrijskih šilingov. Pred ESČP je gospod Weh zatrjeval, da obveznost razkriti voznika vozila krši pravico do molka ter privilegij zoper samoobtožbo oziroma 6. člen »EKČP« (1950; ESČP, 2004).

ESČP je poudarilo, da je obseg zahtevka za posredovanje informacij ustrezno omejen, saj je lastnik vozila zavezan posredovati zgolj informacijo o tem, kdo je vozil njegovo vozilo. Ta naj sama po sebi ne bi bila obremenilna. Nadalje ESČP poudari, da je bil prekrškovni postopek za prekršek prehitre vožnje v tistem trenutku – ko so oblasti zahtevale od lastnika vozila, da poda informacije – usmerjen proti neznanemu storilcu. V tem trenutku tako ni potekal prekrškovni postopek za prehitro vožnjo zoper pritožnika. Prav tako po mnenju ESČP ne gre trditi, da je bil ta postopek pričakovan, saj oblasti niso sumile, da je prekršek izvršil lastnik vozila. Tako je ESČP razsodilo, da v tem primeru obstaja šibka hipotetična povezava med dolžnostjo lastnika vozila, da poda informacije o dejanskem vozniku in mogočim prekrškovnim postopkom zaradi prekoračitve hitrosti nasproti lastniku vozila. Brez dovolj konkretne povezave med tema dvema postopkoma je uporaba prisile (naložitev plačila globe) za pridobitev informacij skladna s pravico do molka in privilegijem zoper samoobtožbo po 6. členu »EKČP« (1950; ESČP, 2004).

Pridružujeva se stališču Ashwortha (2008), ki ga ni prepričala argumentacija sodišča, da je poseg v privilegij zoper samoobtožbo *prima facie* izključen. Ob tem velja poudariti, da je senat sodnikov odločil s tesno večino, in sicer s štirimi glasovi proti trem. Trije sodniki (Lorenzen, Levits in Hajiyev) v združenem odklonilnem ločenem mnenju argumentirajo, zakaj je v predmetnem primeru prišlo do kršitve 6. člena EKČP.

Sodniki navajajo, da zahteva po predložitvi informacije o dejanskem vozniku ne inkriminira dokončno. Kljub temu pa je ta zahteva zgolj predhodna faza začetka prekrškovega postopka proti obdolžencu. Ko so od obdolženca zahtevali informacije o dejanskem vozniku, je imel le dve izbiri. Prvič, lahko je priznal, da je on vozil vozilo in s tem tvegati plačilo kazni do 30.000 avstrijskih šilingov za prehitro vožnjo. Drugič, lahko je molčal oziroma zavrnil posredovanje informacij ter s tem tvegati kazen za neposredovanje podatkov. Povsem jasno je namreč, da bi organ po tem, ko ne bi našel neznanega voznika avtomobila, sprožil postopka proti lastniku vozila (ESČP, 2004).

Nadalje ukrep naj ne bi prestal testa sorazmernosti. Drži, da ukrep zasleduje legitimen cilj in je utemeljen na javnem interesu preganjanja kršitev v zvezi s prekoračitvijo največje dovoljene hitrosti ter tako služi zagotavljanju prometni varnosti in s tem varuje zdravje in življenja ljudi. Vendar je na drugi strani treba varovati tudi jamstva poštenega postopka po 6. členu »EKČP« (1950) – vključno s privilegijem zoper samoobtožbo. Slednja jamstva se uporabijo v vseh kaznovalnih postopkih od najpreprostejših do najbolj kompleksnih. Ureditev po 2. odstavku 103. člena »KFG« (1967) pa od lastnika zahteva, da organom pregona posreduje (pod grožnjo plačila globe) glavni podatek, na katerem bo temeljila obtožba. Posledično obdolženec v prekrškovnem postopku za prehitro vožnjo ostane brez možnosti učinkovite obrambe, kar onemogoča izvedbo poštenega postopka. Po mnenju sodnikov javni interes v predmetnem primeru ne opravičuje takšnega odstopa od temeljnih načel poštenega postopka, zato je prišlo do kršitve 6. člena EKČP (ESČP, 2004).

7 DISKUSIJA – ALI BI PREDLAGANA UREDITEV PRESTALA USTAVNOSODNO PRESOJO V NAŠEM PRAVNEM REDU?

Meniva, da so predstavljene rešitve svoji učinkovitosti navkljub nezdružljive z našim pravnim sistemom in ne bi prestale ustavnosodne presoje, ker je treba spoštovati kaznovalnopravna jamstva tudi v nadzorstvenih postopkih in ker besedilo naše ustave predvideva širše varstvo privilegija zoper samoobtožbo kot EKČP.

Prvič (1), res je sicer, da bi v skladu s teorijo bila ena izmed možnosti ta, da bi postopek zahteve informacij od lastnika vozila označili kot nekakšen »predprekrškovni« oziroma nadzorstveni postopek. Pod tem pojmom razumemo različne postopke nadzora nad spoštovanjem predpisov, denimo inšpekcijske, davčne in carinske postopke (Stajanko in Jakšič, 2019). Gre za preverjanje in beleženje upravno pomembnih dejstev brez suma kršitve zoper določenega posameznika. Pri opravljanju nadzorne funkcije se zbirajo dokazi in ugotavljajo dejstva, ki so kasneje podlaga za začetek postopka o prekršku (Čas et al., 2018).

Temeljna razlika med upravnim (nadzorstim) in prekrškovnim postopkom je v procesnem položaju stranke (Čas in Orel, 2016). Teorija navaja, da zakonodaja ustvarja položaje, ko je v upravnih postopkih na posamezniku dolžnost, da posreduje določene podatke ali izroči listine (t. i. sodelovalna in pojasnilna dolžnost), pri čemer je za neupoštevanje zahteve uradne osebe za posredovanje podatkov določen prekršek s predpisano globo. Z vidika nadzorstvene (upravne) funkcije izvrševanje teh zakonskih določb ne predstavlja problemov. Nasprotno, pa bi v kaznovalnih postopkih (npr. prekrškovnih) takšna zahteva lahko pomenila kršitev privilegija zoper samoobtožbo, saj se z grožnjo globe posameznika prisiljuje k samoobdolžitvi (Čas et al., 2018). Posameznik v teh postopkih nima dolžnosti sodelovati, ampak je lahko povsem pasiven (Čas in Orel, 2016).

Pomembno je odgovoriti na vprašanje, od kdaj naprej je (potencialni) obdolženec varovan s privilegijem zoper samoobtožbo. Možna bi bila situacija, da bi od lastnika vozila zahtevali podatke o dejanskem vzniku še pred začetkom

prekrškovnega postopka zoper določeno osebo. Po vzoru prej omenjene zadeve *Weh proti Avstriji* (ESČP, 2004) bi postopek za prehitro vožnjo tekel zoper neznanega storilca, od lastnika vozila pa bi se zaradi njegovega statusa »samo« zahtevalo, da posreduje podatke o vozniku. Ker prekrškovni postopek še ne bi tekel zoper lastnika vozila, s tem garancije, ki veljajo med prekrškovnim postopkom, zanj še ne bi veljale in tako bi obšli privilegij zoper samoobtožbo.

Na zgoraj omenjeno vprašanje pa odgovarja odločba Ustavnega sodišča RS (2011) št. U-I-1293/08, ki govori o poteku carinskega nadzornega postopka, ki se je kasneje spremenil v kazensko preiskavo. Sodišče je poudarilo, da se domet privilegija zoper samoobtožbo ne razteza na inšpekcijske ali nadzorne postopke, kadar se aktivnosti uradnih oseb ne spremenijo v kazensko preiskavo. To je pomembno za zagotovitev učinkovitosti npr. carinskih ali davčnih postopkov, kar je v javnem interesu. Denimo, za davčni postopek je Vrhovno sodišče RS (2016) v zadevi št. I Ips 20654/2010 zapisalo, da nad privilegijem zoper samoobtožbo prevlada pojasnilna in sodelovalna dolžnost davčnega zavezanca, saj je davčni postopek namenjen primarno ugotavljanju obstoja davčne obveznosti oziroma nadzoru države nad njenim izpolnjevanjem.

Vendar pa je Ustavno sodišče RS (2011) v zadevi št. U-I-1293/08 za te postopke opozorilo, da neuporaba ustavnega jamstva (privilegija zoper samoobtožbo) še ne pomeni, da bodo v teh postopkih sicer zakonito pridobljeni dokazi, sami po sebi tudi neomejeno uporabni v kazenskem postopku. Takšnim dokazom v prekrškovnem postopku grozi izločitev. Po 155. členu ZP-1 so dokazi, ki so bili pridobljeni s kršitvijo temeljnih človekovih pravic in svoboščin, nedovoljeni (Čas et al., 2018).

Kot najpomembnejše pa je sodišče navedlo, da je za učinkovanje garancij ključen dejanski začetek kazenskega postopka in ne dejstvo, kdaj je bil postopek formalno uveden. Zato se privilegij razteza na vse tiste postopke, v katerih *se pod krinko inšpekcijskega ali nadzornega postopka dejansko vrši kazenska preiskava* oziroma kadar je dejavnost uradnih oseb usmerjena v zbiranje podatkov za kasnejši kazenski postopek. »*Drugačno stališče bi pomenilo obid ustavnopravnih jamstev.*« (sodba št. U-I-1293/08) (Ustavno sodišče RS, 2011)

Iz zgornjega razlogovanja zato sledi, da v našem primeru ni možen obid ustavnih jamstev pod krinko tega, da bi policisti samo zbirali podatke od lastnikov vozil v t. i. nadzornih postopkih. Res je, da v tistem trenutku uradno sicer še ne bi bil sprožen prekrškovni postopek. V primeru, da bi bili lastniki prisiljeni inkriminirati same sebe in posredovati informacije o identiteti voznika, bi v potencialnem prekrškovnem postopku ostali brez možnosti učinkovite obrambe. Ne strinjava se z večino sodnikov, ki je v zadevi *Weh proti Avstriji* (ESČP, 2004) trdila, da med postopkoma zahteve za posredovanje podatkov in postopkom o prekršku za prehitro vožnjo obstaja samo hipotetična povezava. Meniva, da je očitno, da bi pod krinko tega postopka dejansko prišlo do preiskave za ugotovitev tega, kdo je storilec prekrška za prehitro vožnjo.

Predlagana izločitev privilegija zoper samoobtožbo skozi izvedbo nadzornega postopka, uperjena proti neznanemu storilcu, je iz teh razlogov v nasprotju z 29. členom »URS« (1991).

Drugič (2), pomemben argument, ki potrjuje neizvedljivost zakonodajne spremembe, ki bi posegla v privilegij zoper samoobtožbo, je širši obseg ustavnega varstva privilegija zoper samoobtožbo po URS.

V »URS« (1991) je izrecno poudarjeno, da se obdolženec ni dolžan izpovedati »zoper sebe ali svoje bližnje«. S tem je pomen privilegija zoper izpoved proti našim bližnjim povzdignjen na ustavno raven. Nasprotno pa besedilo »EKČP« (1950) izrecno ne omenja privilegija zoper samoobtožbo (posledično tudi ne privilegija za izpoved zoper svoje bližnje). Čeprav privilegij zoper samoobtožbo v besedilu EKČP ni izrecno omenjen, pa je ESČP v zadevi *Weh proti Avstriji* (ESČP, 2004) zapisalo, da je slednje mednarodno priznan standard, ki spada v samo jedro poštenega postopka, angl. »fair trial«, po 6. členu EKČP (1950). Vendar pa je v argumentaciji sodb ESČP poudarek izključno na inkriminaciji *samega sebe*. ESČP v argumentaciji zadev *Weh proti Avstriji* (ESČP, 2004) ali *O'Halloran in Francis proti Veliki Britaniji* (ESČP, 2007) nikdar ne omeni vidika privilegija zoper inkriminacijo svojih bližnjih.

Kot pa je poudarilo Ustavno sodišče RS (2000) v odločbi št. U-I-213/98, bodo prav naši bližnji po življenjski izkušnji v večini primerov osebe, ki so upravljale vozilo. Če upoštevamo slednji argument, se tudi presoja v zadevi *Weh proti Avstriji* (ESČP, 2004) krepeko nagne na stran obdolženca. V tem smislu je namreč bolj očitna konkretna povezava med postopkom posredovanja informacij in prihodnjim postopkom za prehitro vožnjo, ki bi tekel zoper naše bližnje. Ključnega pomena tako ni več zgolj potencialna *samoinkriminacija*, temveč toliko bolj *inkriminacija naših bližnjih*.

Iz tega sledi, da bi bili pod prisilo kazni dolžni posredovati podatke o dejanskem vzniku in bi s tem v večini primerov obremenili naše bližnje, kar bi pomenilo poseg v privilegij zoper samoobdolžitev po 29. členu »URS« (1991).

Sodelovalna dolžnost lastnika vozila bi tako trčila ob pravico do molka in privilegij zoper samoobdolžitev. Res je, da bi ukrep zasledoval interes javne varnosti ter zaščite življenja in zdravja ljudi z izboljšanjem prometne varnosti. Ni pa tako samoumevno, da je ta poseg nujen ter da učinkovitega pregona ne bi mogli doseči tudi na način, ki predstavlja manjši poseg v poštenost kaznovalnih postopkov in človekovih pravic. Zakaj na primer ne bi bilo mogoče, da bi merilni sistem v trenutku, ko algoritem prepozna, da je storilec prekoračil hitrost in izvršil prekršek, avtomobil slika še s sprednje strani? Poseg v pravice do zasebnosti in varovanja osebnih podatkov gotovo ne bi bil tako intenziven kot odstop od privilegija zoper samoobtožbo, načela individualne krivdne odgovornosti in obračanja dokaznega bremena v prekrškovnem postopku. Tako vznika kot sopotniki se morajo namreč zavedati, da je avtomobil nevarna stvar in se morajo zato z njegovo uporabo na javnih cestah v določeni meri odpovedati (blažjim) posegom v zasebnost – sploh v primerih, ko prekoračijo hitrost in s tem ogrožajo varnost cestnega prometa. Slednje je še posebej zanimivo v okviru sekcijskega merjenja hitrosti, kjer bi vznika lahko slikali samo na koncu odseka, ko bi bili na podlagi zbranih podatkov in njihove obdelave prepričani o izvršenem prekršku.

Prav zaradi pomislekov o možnosti drugačnih tehničnih rešitev meniva, da ukrep (predpisana prekrškovna sankcija za manko posredovanja podatkov o vzniku) ne prestane testa sorazmernosti. Na obdolženca bi namreč najprej padla domneva odgovornosti, ki bi se je moral razbremeniti s predložitvijo razbremenilnih dokazov. Če bi se pokazalo, da prekrška ni storil on, bi od njega zahtevali še dodatno sodelovanje z organi pregona, ki ne bi bilo prostovoljno,

temveč bi moral lastnik vozila – pod grožnjo plačila globe – posredovati podatke o tem, kdo je lastnik vozila. Tako bi prišlo do grobega odmika od številnih temeljnih načel kaznovalnega prava (pravice do molka, domneve nedolžnosti ter privilegija zoper samoobtožbo).

8 ZAKLJUČNO O PROBLEMATIKI POSEGOV V PRIVILEGIJ ZOPER SAMOOBTOŽBO

Analiza trenutne ureditve je pokazala številne pomanjkljivosti, saj posamezniki z nekaj spretnosti lahko izigrajo sistem ter na koncu ne plačajo kazni za izvršen prekršek. Glavna prednost sedanje ureditve je sicer ta, da spoštuje vse relevantne vidike in ustavna jamstva, ki smo jih predstavili (pravica do molka, domneva nedolžnosti ter privilegij zoper samoobtožbo).

Obravnava različnih možnosti za zakonodajne spremembe ne obeta idealnih rezultatov. Kot realna možnost se ponuja uzakonitev dolžnosti lastnika vozila za posredovanje podatka o dejanskem vozniku v času prekrška, pri čemer se voznik ni dolžan izpovedati zoper sebe in svoje bližnje. Obstaja velika možnost, da bo takšna rešitev ustavno skladna, vendar pa bi v praksi ta sistem učinkoval zgolj omejeno, saj bi se lastnik lahko vedno izognil posredovanju informacij s tem, da bi se skliceval na svoje bližnje.

Obravnavali smo primerjalnopravne rešitve, ki so privilegij zoper samoobtožbo zaobšle, in so v praksi učinkovite ter celo v skladu tako z nacionalnim kot s pravnim redom EKČP. Iz argumentacije sodnikov ESČP je mogoče razbrati željo po pragmatični rešitvi zadeve v korist države, saj so protiargumenti, ki so predstavljeni v ločenih mnenjih, prepričljivejši od argumentov večine, ki je potrdila skladnost teh ureditev.

V prispevku sva polemizirala o možni spremembi zakonodaje oziroma o uvedbi dolžnosti lastnika vozila za posredovanje informacij. Takšno spremembo ovira široko varstvo pred inkriminacijo samega sebe in bližnjih po 29. členu URS. Iz tega sledi (provokativen razmislek), ali bi bilo smiselno premisliti o spremembi navedenega člena? V tem primeru bi s častnim namenom zagotovitve učinkovitega represivnega aparata na področju cestnoprometnih prekrškov spremenili 4. alinejo 29. člena URS tako, da bi iz obsega privilegija črtali izpoved zoper naše bližnje. Meniva, da bi bila to preveč radikalna sprememba. Konkreten primer izmikanja odgovornosti na področju cestnoprometnih prekrškov ni zadosten razlog, da bi nižali raven ustavnih jamstev posledično tudi v vseh ostalih kazenskih in prekrškovnih postopkih – sploh v luči argumenta, da bi bilo mogoče učinkovito varstvo doseči tudi z razmislekom o bolj dovršeni uporabi tehničnih sredstev.

Nazadnje je treba poudariti še precedenčne implikacije nadaljnega dopuščanja poseganja v temeljna načela kaznovalnega prava v imenu javnega interesa. Tudi na drugih področjih našega delovanja in življenja (varnostna vprašanja terorizma, ogrožanje državne varnosti ipd.) bi se hitro našli argumenti za poseg v temeljne pravice kaznovalnih postopkov ob izpostavljanju argumenta javnega interesa. To, da je nekdo na koncu dejansko kaznovan (v imenu učinkovitosti sistema in vzpostavljanja varnosti), bi bilo lahko od temeljnih

jamstev obdolženca pomembneje tudi v zvezi z drugimi perečimi dilemami (Fišer, 2011; Gril in Viltušnik, 2011). Od takšnih rešitev se oddaljujeva. Drži sicer, da mora zakonodajalec prekrškarjem poslati jasno sporočilo, da bodo za svoja dejanja kaznovani. Vendar ne za vsako ceno, sploh če slednje pomeni invazivne posege v človekove pravice in temeljne svoboščine. Te rdeče črte ne smemo prestopiti. Učinkovito vzpostavljjanje sekcijskega merjenja hitrosti je treba vzpostaviti na podlagi inovativnih tehničnih rešitev, ne ob poseganju v privilegij zoper samoobtožbo, kot je ta načrtan v URS.

UPORABLJENI VIRI

- Ashworth, A. (2008). Self-incrimination in European human rights law – a pregnant pragmatism? *Cardozo Law Review*, 30(3), 751–774.
- Birdling, M. (2008). Self-incrimination goes to Strasbourg: O'Halloran and Francis v United Kingdom. *The International Journal of Evidence & Proof*, 12(1), 58–63.
- Bonačić, M. in Tomašić, T. (2017). Implementacija standarda Evropskog suda za ljudska prava u hrvatskom prekršajnom pravu i praksi. *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, 24(2), 381–411.
- Bošnjak, M. in Žaucer Hrovatin, M. (2019). 29. člen (pravna jamstva v kazenskem postopku). V M. Avbelj (ur.), *Komentar Ustave Republike Slovenije* (str. 280–290). Nova Univerza, Evropska pravna fakulteta.
- Bundes-Verfassungsgesetz (B-VG). (1930, 1931, 1932, 1945, 1946, 1948, 1949, 1955, 1956, 1958, 1959, 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1968, 1969, 1972, 1973, 1974, 1975, 1977, 1979, 1981, 1982, 1983, 1984, 1986, 1987, 1988, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020). *Das Bundesgesetzblatt*, (1/1930, 103/1931, 244/1932, 4/1945, 232/1945, 6/1946, 211/1946, 143/1948, 19/1949, 8/1955, 281/1955, 269/1956, 12/1958, 271/1958, 37/1959, 171/1959, 148/1960, 155/1961, 162/1962, 205/1962, 215/1962, 75/1963, 59/1964, 212/1964, 73/1968, 412/1968, 27/1969, 269/1969, 105/1972, 391/1973, 287/1974, 444/1974, 302/1975, 316/1975, 368/1975, 409/1975, 323/1977, 539/1977, 92/1979, 134/1979, 350/1981, 354/1982, 175/1983, 611/1983, 296/1984, 490/1984, 212/1986, 285/1987, 640/1987, 341/1988, 684/1988, 685/1988, 445/1990, 565/1991, 276/1992, 470/1992, 868/1992, 508/1993, 532/1993, 268/1994, 504/1994, 506/1994, 1013/1994, 50/1995, 392/1996, 437/1996, 659/1996, 2/1997, 64/1997, 87/1997, 30/1998, 68/1998, 83/1998, 8/1999, 65/1999, 148/1999, 68/2000, 114/2000, 121/2001, 99/2002, 43/2003, 90/2003, 100/2003, 118/2004, 153/2004, 31/2005, 54/2005, 81/2005, 100/2005, 106/2005, 121/2005, 5/2007, 27/2007, 1/2008, 2/2008, 31/2009, 47/2009, 106/2009, 127/2009, 50/2010, 57/2010, 98/2010, 43/2011, 58/2011, 60/2011, 1/2012, 12/2012, 49/2012, 51/2012, 65/2012, 59/2013, 114/2013, 115/2013, 164/2013, 101/2014, 102/2014, 41/2016, 62/2016, 106/2016, 138/2017, 22/2018, 14/2019, 57/2019, 16/2020, 24/2020).
- Čas, P. in Orel, N. (2016). Prekrškovni vidiki inšpekcijskega nadzora. V P. Kovač (ur.), *Inšpekcijski nadzor: razprave, sodna praksa in komentar zakona* (str. 257–290). Uradni list Republike Slovenije.

- Čas, P., Orel, N. in Perpar, M. (2018). Postopek za prekrške prekrškovnega organa (hitri postopek). V H. Jenull, P. Čas in N. Orel (ur.), *Zakon o prekrških s komentarjem* (str. 271–286). GV Založba.
- Čibej, Z. (2005). Miranda: Ustavna pravica ali ne?. *Revus*, (5), 7–35. <https://journals.openedition.org/revus/1752>
- Družba za avtoceste v Republiki Sloveniji d. d. (DARS). (27. 1. 2017). *Policija in DARS za večjo varnost tudi z meritvami hitrosti*. https://www.dars.si/Sporocila_zajavnost/5/Prometna_varnost/117/Policija_in_DARS_za_vecjo_varnost_tudi_z_meritvami_hitrosti
- Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (EKČP). (1950, 1952, 1963, 1983, 1984, 2000, 2002, 2013). Spremenjena in dopolnjena s protokoli št. 1, 4, 6, 7, 11, 12, 13 in 14. *echr.coe.int*. https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SLV.pdf
- Evropsko sodišče za človekove pravice (ESČP). (21. 2. 1984). *Öztürk proti Nemčiji*, št. zadeve 8544/79, ECLI:CE:ECHR:1984:0221JUD000854479.
- Evropsko sodišče za človekove pravice (ESČP). (23. 10. 1995). *Palaoro proti Avstriji*, št. zadeve 16718/90, ECLI:CE:ECHR:1995:1023JUD001671890.
- Evropsko sodišče za človekove pravice (ESČP). (17. 12. 1996). *Saunders proti Združenemu kraljestvu*, št. zadeve 19187/91, ECLI:CE:ECHR:1996:1217JUD001918791.
- Evropsko sodišče za človekove pravice (ESČP). (21. 12. 2000). *Heaney in McGuinness proti Irski*, št. zadeve 34720/97, ECLI:CE:ECHR:2000:1221JUD003472097.
- Evropsko sodišče za človekove pravice (ESČP). (8. 4. 2004). *Weh proti Avstriji*, št. zadeve 38544/97, ECLI:CE:ECHR:2004:0408JUD003854497.
- Evropsko sodišče za človekove pravice (ESČP). (29. 6. 2007). *O'Halloran and Francis proti Združenemu kraljestvu*, št. zadeve 15809/02 in 25624/02, ECLI:CE:ECHR:2007:0629JUD001580902.
- Fišer, Z. (2011). Obrnjeno dokazno breme v postopku o prekršku. V *Zbornik 6. dnevi prekrškovnega prava* (str. 5–15). GV Založba.
- Fišer, Z. (2017). Somrak kaznovalne odgovornosti. *Pravna praksa*, 36(26), 10–11.
- Grad, F., Kaučič, I. in Zagorc, S. (2016). *Ustavno pravo*. Pravna fakulteta.
- Gril, S. in Viltušnik, R. (2011). *Osnove prekrškovnega prava*. GV Založba.
- Høye, A. (2014). Speed cameras, section control, and kangaroo jumps—a meta-analysis. *Accident Analysis & Prevention*, 73(december), 200–208.
- Informacijski pooblaščenec. (2008). *Dopis v zvezi s projektom sekcijskega merjenja hitrosti*. https://www.ip-rs.si/fileadmin/user_upload/Pripombe_na_predloge_predpisov__Pdf_in_doc_/Dopis_MNZ_-_Projekt_sekcijskega_merjenja_hitrosti.doc
- Informacijski pooblaščenec. (2010). *Smernice za razvoj informacijskih rešitev*. https://www.ip-rs.si/fileadmin/user_upload/Pdf/smernice/Smernice_za_razvoj_informacijskih_resitev.pdf
- Jarc, S. in Nunič, M. (2007). *Zakon o varstvu javnega reda in miru (ZJRM-1) s komentarjem*. GV Založba.
- Jenull, H. (2012). Alibi lastnika vozila. *Pravna praksa*, 31(27), 10–11.
- Karakaš, A. (2013). Prometna varnost kot samostojni objekt kazenskopravnega varstva. V D. Korošec in Z. Dežman (ur.), *Cestnoprometno kazensko pravo: analiza temeljnih institutov za sodno prakso* (str. 29–33). GV Založba.

- Klip, A. (2016). *European criminal law: An integrative approach*. Intersentia.
- Kraftfahrgesetz (KFG). (1967. 1970, 1971, 1974, 1976, 1977, 1979, 1981, 1982, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1997, 1998, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020). *Das Bundesgesetzblatt*, (267/1967, 240/1970, 285/1971, 286/1974, 352/1976, 615/1977, 209/1979, 345/1981, 549/1981, 362/1982, 631/1982, 237/1984, 253/1984, 451/1984, 552/1984, 198/1985, 106/1986, 173/1987, 296/1987, 318/1987, 375/1988, 458/1990, 720/1990, 695/1991, 449/1992, 452/1992, 453/1992, 454/1992, 404/1993, 456/1993, 724/1993, 917/1993, 505/1994, 651/1994, 654/1994, 743/1994, 50/1995, 162/1995, 258/1995, 103/1997, 120/1997, 121/1997, 93/1998, 145/1998, 146/1998, 11/2002, 32/2002, 65/2002, 80/2002, 102/2002, 132/2002, 60/2003, 29/2004, 107/2004, 151/2004, 175/2004, 117/2005, 57/2006, 99/2006, 37/2007, 57/2007, 6/2008, 16/2009, 94/2009, 149/2009, 116/2010, 35/2012, 40/2012, 50/2012, 33/2013, 43/2013, 90/2013, 26/2014, 87/2014, 26/2015, 72/2015, 73/2015, 40/2016, 67/2016, 120/2016, 9/2017, 40/2017, 77/2017, 102/2017, 37/2018, 100/2018, 19/2019, 78/2019, 104/2019, 24/2020, 37/2020).
- Leban, A. (13. 4. 2018). Polom naprednih meritev hitrosti na naših avtocestah!. *Zurnal24*. <https://www.zurnal24.si/avto/polom-naprednih-meritev-hitrosti-pri-nas-sekcijsko-merjenje-dars-policija-mnz-mzi-zakon-razpis-308202>
- Melart, T. (2007). Ustavna procesna jamstva v postopku o prekrških. V *Zbornik 2. dnevi prekrškovnega prava* (str. 150–156). GV Založba.
- Ministrstvo za infrastrukturo. (2019). *Predlog Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o pravilih cestnega prometa – EVA 2016-2430-0015, z dne 21. 6. 2019*. <https://e-uprava.gov.si/drzava-in-druzba/e-demokracija/predlogi-predpiso-ov/predlog-predpisa.html?id=8234>
- Montella, A., Persaud, B., D'Apuzzo, M. in Imbriani, L. L. (2012). Safety evaluation of automated section speed enforcement system. *Transportation Research Record*, 2281(1), 16–25.
- Pavčnik, M. (2019). *Teorija prava: prispevek k razumevanju prava*. Lexpera, GV Založba.
- Pavšič, G. (2. 1. 2019). Že letos nova merjenja hitrosti na slovenskih avtocestah? *Siol.net*. <https://siol.net/avtomoto/promet/ze-letos-nova-merjenja-hitrosti-na-slovenskih-avtocestah-486758>
- Potokar, M. in Androić, S. (2014). Video nadzor in korporativna varnost. *Varstvo slove*, 16(2), 148–163.
- Road Traffic Act (RTA). (1988). *UK Public General Acts*, (c. 52). <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/52/contents>
- Skubic, Z. (2012). Prekrški v nedavni sodni praksi Evropskega sodišča za človekove pravice. V *Zbornik 6. dnevi prekrškovnega prava* (str. 143–163). GV Založba.
- Soole, D. W., Watson, B. C. in Fleiter, J. J. (2013). Effects of average speed enforcement on speed compliance and crashes: A review of the literature. *Accident Analysis & Prevention*, 54, 46–56.
- Spencer, J. R. (2007). Curbing speed and limiting the right to silence. *Cambridge Law Journal*, 66(3), 531–533.

- Stajniko, J. (2019). Zbornik 14. dnevi prekrškovnega prava. *Pravna praksa*, 38(39), 44–45.
- Stajniko, J. in Jakšič, J. (2019). Privilegij zoper samoobtožbo in nadzorni (inšpekcijski) postopki. *Pravna praksa*, 38(16), 14–15.
- Šepec, M. (2018). Poročilo in vnešene dopolnitve glede sprememb prekrškovne zakonodaje za potrebe sekcijskega merjenja hitrosti. Javna agencija za varnost prometa.
- Škobarne, D. (2019). Odgovornost lastnika vozila po 8. členu ZPrCP v praksi. V *Zbornik 14. dnevi prekrškovnega prava* (str. 79–90). Lexpera, GV Založba.
- Školc, G. in Markelj, B. (2018). Smart cars and information security. *Varstvoslovje*, 20(2), 218–236.
- Štefanec, I. (2015). Materialni ustavni zakon v slovenskem ustavnem redu. *Pravnik*, 70(7-8), 449–491.
- Šugman, K. (2002). Ustavnopravni položaj sodnikov za prekrške. V *Dnevi slovenskih pravnikov 2002: od 10. do 12. oktobra v Portorožu* (str. 1308–1315). Gospodarski vestnik.
- Tičar, B. (2018). Formal boundaries of Slovenian law. *Varstvoslovje*, 20(4), 448–461.
- Tičar, B. in Primec, A. (2019). Administrative violations or minor offences: Where is the boundary between them?. *Poslovodno računovodstvo*, 12(1), 11–25.
- Tratnik, M. (2013). Odgovornost lastnika vozila. V *Zbornik 8. dnevi prekrškovnega prava* (str. 132–137). GV Založba.
- Ustava Republike Slovenije (URS). (1991, 1997, 2000, 2003, 2004, 2006, 2013). *Uradni list RS*, (33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121, 140, 143, 47/13 – UZ148, 47/13 – UZ90, 97, 99 in 75/16 – UZ70a).
- Ustavno sodišče RS. (2000). Odločba št. U-I-213/98, ECLI:SI:USRS:2000:U.I.213.98 z dne 16. 3. 2000. <https://www.us-rs.si/odlocitev/?q=U-I-213%2F98&df=&dt=&af=&at=&vd=&vo=&vv=&vs=&ui=&va=&page=1&sort=&order=&id=100108>
- Ustavno sodišče RS. (2002). Odločba št. Up-134/97, ECLI:SI:USRS:2002:Up.134.97 z dne 14. 3. 2002. <https://www.us-rs.si/odlocitev/?q=Odlo%C4%8Dba+%C5%A1t.+Up-134%2F97&df=&dt=&af=&at=&vd=&vo=&vv=&vs=&ui=&va=&page=1&sort=&order=&id=101358>
- Ustavno sodišče RS. (2003). Odločba št. U-I-18/02, ECLI:SI:USRS:2003:U.I.18.02 z dne 24. 10. 2003. <https://www.us-rs.si/odlocitev/?q=Odlo%C4%8Dba+%C5%A1t.+U-I-18%2F02&df=&dt=&af=&at=&vd=&vo=&vv=&vs=&ui=&va=&page=1&sort=&order=&id=102821>
- Ustavno sodišče RS. (2008). Odločba št. U-I-295/05, ECLI:SI:USRS:2008:U.I.295.05 z dne 19. 6. 2008. <https://www.us-rs.si/odlocitev/?q=U-I-295%2F05&df=&dt=&af=&at=&vd=&vo=&vv=&vs=&ui=&va=&page=1&sort=&order=&id=108759>
- Ustavno sodišče RS. (2011). Odločba št. Up-1293/08, ECLI:SI:USRS:2011:Up.1293.08. z dne 6. 7. 2011. <https://www.us-rs.si/odlocitev/?q=Up-1293%2F08&df=&dt=&af=&at=&vd=&vo=&vv=&vs=&ui=&va=&page=1&sort=&order=&id=110434>
- Vehovec, R. (2017). Pilotni projekt sekcijskega merjenja hitrosti pokazal smiselnost nadaljevanja tovrstnega nadzora. *Varnost*, 64(4), 26–28.
- Verfassungsgerichtshof. (3. 3. 1984). Odločbe št. G7/80; G11/81; G71/81; G53/82; G94/82; G26/83 in G54/83, ECLI:AT:VFGH:1984:G7.1980. *Zeitschrift für Verkehrsrecht*, (1984/183).

- Verfassungsgerichtshof. (8. 3. 1985). Odločbe št. G149/84; G150/84; G152/84; G155/84; G158/84; G159/84; G3/85; G4/85; G5/85; G6/85; G7/85; G8/85; G9/85; G10/85; G11/85; G12/85; G13/85; G14/85; G19/85; G28/85; G29/85; G31/85 in G32/85, ECLI:AT:VFGH:1985:G149.1984. *Zeitschrift für Verkehrsrecht*, (1985/137).
- Verfassungsgerichtshof. (29. 9. 1988). Odločbe št. G143/88, G 159/88 in G160/88, ECLI:AT:VFGH:1985:G149.1984. https://rdb.manz.at/document/ris.vfght.JFT_10119071_88G00072_00?execution=e3s2&highlight=G143%2F88%2C+G159%2F88%2C+G160%2F88
- Vrhovno sodišče RS. (7. 4. 2016). Sodba I Ips 20654/2010 -717, ECLI:SI:VSRS:2016:I.IPS.20654.2010.717. <http://www.sodisce.si/vsrs/odlocitve/2015081111396481/>
- Zakon o pravilih cestnega prometa (ZPrCP). (2013, 2016, 2017, 2018). *Uradni list RS*, (82/13, 68/16, 54/17, 69/17, 3/18 – odl. US).
- Zakon o prekrških (ZP-1). (2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2013, 2014, 2016, 2017). *Uradni list RS*, (7/03, 86/04, 23/05, 44/05, 55/05, 40/06, 51/06, 70/06, 115/06, 139/06, 3/07, 17/08, 21/08, 76/08, 108/09, 109/09, 45/10, 9/11, 29/11, 21/13, 111/13, 74/14, 92/14, 32/16, 15/17).
- Zakon o varnosti cestnega prometa (ZVCP). (1998, 2000, 2002, 2004). *Uradni list RS*, (30/98, 33/00 – odl. US, 61/00, 100/00 – odl. US, 21/02, 67/02 in 83/04 – ZVCP-1).
- Zupančič, B. M. (2010). 29. člen (pravna jamstva v kazenskem postopku). V L. Šturm (ur.), *Komentar Ustave Republike Slovenije* (str. 314–331). Fakulteta za državne in evropske študije.
- Žiher, A. (2014). Kavelj 22: (ne)izpodbojnost domneve odgovornosti lastnika vozi-la. *Pravna praksa*, 33(36), 6–8.

O avtorjih:

Aljoša Polajžar, mag. prav., mladi raziskovalec in doktorski študent na Pravni fakulteti Univerze v Mariboru. E-pošta: aljosa.polajzar@student.um.si

Jan Stajanko, mag. prav., asistent na Pravni fakulteti Univerze v Mariboru in doktorski študent na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani. E-pošta: jan.stajanko@um.si

Nadzor in sankcioniranje prekrškov v zvezi z orožjem v Republiki Sloveniji – študije primerov in predlogi za prihodnjo ureditev

Martin Muženič, Bojan Tičar

Namen prispevka:

Prispevek je namenjen predvsem strokovnemu bralcu, ki ga naslovna tematika zanima. Bralec se lahko seznani, kako deluje slovenski pravni red na področju prekrškovne ureditve orožja v Sloveniji in primerjalno v direktivah Evropske unije (EU). Uporabnost prispevka je v nekaterih predlogih za dopolnitev in izboljšave slovenske zakonodaje o orožju.

Metode:

Članek temelji na deskriptivni in analitični metodi ter jezikovni razlagi relevantnih predpisov Republike Slovenije in predpisov EU. Avtorja od pravnih metod uporabljata jezikovno in teleološko metodo pri opredeljevanju *ratia legis* predpisov ter primerjalno metodo pri komparaciji slovenske in tuje ureditve. Prikazana je ureditev v Sloveniji, Italiji in Hrvaški skozi prizmo ureditve EU.

Ugotovitve:

Že od nekdaj velja, da je urejanje pravic in obveznosti v zvezi z orožjem izredno občutljivo področje. Razširjeno je namreč stališče, da je orožje že po svoji naravi nevarna stvar, ki lahko pomeni neposredno nevarnost za življenje, zdravje in varnost ljudi ter javnega reda. Prav varovanje teh vrednot pa je osnovni namen Zakona o orožju. Slednji sicer temelji na »Direktivi Sveta z dne 18. junija 1991 o nadzoru nabave in posedovanja orožja (91/477/EGS)« (1991) in njenih kasnejših spremembah. Namen direktive je vzpostaviti kar se da poenoteno orožno zakonodajo držav članic EU.

Omejitve/uporabnost raziskave:

V prispevku so tako predstavljene kršitve orožne zakonodaje (imamo le en zakon s podzakonskimi predpisi) in oblike formalnega institucionaliziranega nadzora, v smislu obravnave (pristojnih organov) in sankcioniranja kršitev v zvezi z orožjem. S predstavitvijo primerov iz sodne prakse avtorja v prispevku prikažeta dejansko, življenjsko obravnavo prepovedanih ravnanj na področju orožja. Navkljub prej omenjeni direktivi so razlike med državami članicami EU glede pravne ureditve materije orožja še vedno precejšnje. To osvetljuje tudi

primerjalnopravni vidik ureditve orožja ter nadzora in sankcioniranja prekrškov v zvezi z orožjem v naših sosednjih državah, tj. v Republiki Italiji in Republiki Hrvaški.

Praktična uporabnost:

Prispevek je praktično uporaben za strokovne bralce kot tudi za študente Fakultete za varnostne vede na podiplomskem in doktorskem študiju. Opredelitve kategorialnega aparata prekrškovnega prava o orožju so korektne in sodobne, zato prispevajo k večanju znanja na tem področju.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Prispevek je pregledni znanstveni članek, zato je njegova izvirnost omejena. Avtorja na novo ne postavljata znanstvenih spoznanj, pač pa povzemata in primerjalno opredeljujeta tisto, kar je že urejeno. Izvirna vrednost prispevka je v tem, da avtorja postavljata pojme v berljiv in lahko razumljiv kontekst, ki si jih bo bralec zapomnil.

UDK: 351.753(497.4)(497.5)(450)

Ključne besede: nadzor nad orožjem, prekrški, primerjalnopravna ureditev, Slovenija, Italija, Hrvaška

The control and sanctioning of minor offences involving weapons in the Republic of Slovenia – a case study and suggestions for future regulation

Purpose:

The article is primarily aimed at expert readers who are interested in the topic. Readers can learn of the legal order in the field of minor offences involving weapons in the Republic of Slovenia and of its comparative aspects regulated in EU directives. The article is applicable in that the authors present several suggestions for changes to Slovenian weapons legislation.

Design/Methods/Approach:

The article applies descriptive and analytical methods as well as linguistic interpretation of the relevant regulations in the Republic of Slovenia and the EU. In defining the ratio legis of the regulations, the authors apply linguistic and teleological legal methods, while in conducting a comparative analysis of Slovenian and foreign regulation they apply a comparative legal method. The legal regulation in Slovenia, Italy, and Croatia is presented through the prism of the relevant EU regulation.

Findings:

The regulation of rights and obligations with reference to weapons has always been an extremely sensitive area. It is a generally accepted view that, by their nature, weapons are dangerous objects that can pose a direct threat to the life, health, and security of people and public order. Protection of these values is a fundamental objective of the Slovenian Weapons Act. The Act is based on Council Directive 91/477/EEC of 18 June 1991 on control of the acquisition and

possession of weapons and its subsequent amendments. The objective of the Directive is to ensure that the EU member states establish weapons legislation that is as harmonised as possible.

Limitations/Implications:

The article discusses violations of weapons legislation (in Slovenia there is only one statute and several implementing regulations regulating this area) and the types of formal institutionalised control concerning how the competent authorities deal with and sanction violations concerning weapons. The authors present the actual treatment of criminal conduct in the field of weapons by presenting selected cases from the relevant case law. Regardless of the above-mentioned Directive, the differences between the Member States of the EU regarding the legal regulation of weapons are still substantial. This is further highlighted by means of a comparative analysis of the regulation of weapons and the control and sanctioning of minor offences concerning weapons in the countries neighbouring Slovenia, i.e. the Republic of Italy and the Republic of Croatia.

Practical Implications:

The article has practical value for expert readers as well as students of the Faculty of Criminal Justice and Security at the M.A. and Ph.D. postgraduate levels. The definitions of categorical apparatuses of minor offence law involving weapons are appropriate and modern and therefore they contribute to greater expertise in this area.

Originality/Value:

The article is a review article and therefore its originality is limited. The authors do not provide new scientific findings but summarise and compare what is already regulated. The originality of the article lies in its form, i.e. the authors present the concepts in a context that is readable and easy to remember.

UDC: 351.753(497.4)(497.5)(450)

Keywords: control of weapons, minor offences, comparative regulation, Slovenia, Italy, Croatia

1 UVOD

Vprašanje regulacije oboroževanja posameznika velja za izredno zapleteno in kompleksno materijo. Orožje je namreč nevarna stvar, ki ob nepravilni uporabi oziroma zlorabi lahko pomeni neposredno grožnjo varnosti ljudi. »Zakon o orožju« (»ZOro-1«, 2000) zatorej ureja pravice in obveznosti posameznikov, pravnih oseb in samostojnih podjetnikov posameznikov v zvezi z orožjem, z namenom varovanja življenja, zdravja in varnosti ljudi ter javnega reda. Tratar (2009) pri tem opozarja, da so prekrški opredeljeni kot kršitev javnega reda oziroma družbene discipline ali druge družbene vrednote. Prispevek se osredotoča na prikaz kršitev določil »ZOro-1« (2000) in naloge pristojnih prekrškovnih organov skozi prizmo prekrškovnega prava oziroma prekrškovnega postopka.

Batis (2003) ugotavlja, da je orožje v vseh družbenih skupnostih tisto sredstvo, ki ga država poskuša čim bolj normativno urediti. Orožje namreč ni zgolj sredstvo oziroma predmet, s katerim naj bi se zagotavljala varstvo in obramba družbene

skupnosti ter posameznika, ampak je hkrati tudi sredstvo za napad in s tem priložnost za nekontrolirano širjenje nasilja. Učinkovit nadzor nad orožjem je zato izrednega pomena.

Vsaka država ima svojo specifiko pri regulaciji civilnega orožja in določanju pogojev za njegovo nabavo, posest in nošenje (Muženič, 2018). Po Kocjančiču (2014) sta v svetu na normativnem področju urejanja, proizvodnje, prometa in posesti civilnega orožja predvsem dva, povsem različna, zgodovinsko pogojena koncepta. Anglosaški koncept daje posamezniku pravico do oboroževanja in ima svoj izvor v ustavni pravici do učinkovite samoobrambe. Evropski koncept pa obravnava posest orožja kot privilegij. Ta koncept izhaja iz narave orožja in dejstva, da država s pomočjo svojih institucij skrbi za državno varnost, javni red in mir, varnost posameznika, varnost premoženja itd. Omenjene okoliščine pa predstavljajo tudi temeljni pogoj za obstoj urejene in demokratične družbe.

Na splošno velja, da je v EU sfera orožnega prava v pristojnosti nacionalnih zakonodajalcev posameznih držav članic. Države članice tako same, s svojo lastno zakonodajo različno urejajo pogoje za nabavo, posest, nošenje in promet z orožjem, strelivom in eksplozivnimi snovmi kakor tudi glede izvajanja nadzora nad orožjem oziroma nad orožno zakonodajo. Kljub temu pa je na tem področju na nivoju EU sprejetih nekaj ključnih predpisov, ki določajo minimalne skupne pogoje za nabavo, posest in nošenje orožja, minimalno uskladitev in določene tehnične vidike orožnega prava. Ti predpisi so zlasti Evropska konvencija o nadzoru nad pridobitvijo in posestjo strelnega orožja posameznikov (»Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije o nadzoru nad pridobitvijo in posestjo strelnega orožja posameznikov (MEKNSO)«, 2000), sestavljena 28. junija 1978 v Strasbourgu, »Direktiva Sveta z dne 18. junija 1991 o nadzoru nabave in posedovanja orožja (91/477/EGS)« (1991), »Direktiva 2008/51/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 21. maja 2008 o spremembah Direktive Sveta 91/477/EGS o nadzoru nabave in posedovanja orožja« (2008) ter »Direktiva (EU) 2017/853 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 17. maja 2017 o spremembi Direktive Sveta 91/477/EGS o nadzoru nabave in posedovanja orožja« (2017).

Če torej velja, da prevladujoči evropski koncept obravnava posest orožja kot privilegij in ne kot pravico ter narekuje, da se nad orožjem izvaja razmeroma strog nadzor, je paradigma glede posesti orožja, ki velja denimo v Združenih državah Amerike (ZDA), diametralno nasprotna. Pravica posedovati in nositi orožje je namreč v ZDA nič manj kot ustavna kategorija, ki izhaja iz drugega amandmaja iz leta 1791 k ameriški ustavi (Jaklič in Toplak, 2005). Nadzor državnih organov nad nabavo, posestjo in nošenjem orožja pa je zelo ohlapen, razlikuje se sicer glede na posamezno zvezno državo, vendar nekega pravega, sistematičnega nadzora dejansko ni. To potrjuje tudi DeGrazia (2014), ki navaja, da *Firearms Owners Protection Act* iz leta 1986 prepoveduje vzpostavitev nacionalnega registra lastnikov orožja, kar je za naše (evropsko) dojemanje orožja popolnoma nedojemljivo.

Batis (2003) posebej poudarja, da razmere, v katerih ni učinkovitega nadzora nad orožjem, vplivajo med drugim tudi na obseg in pojavnost kriminalitete ter na kršitve javnega reda in miru v državi. Posledično tudi naraščajo nevarnejše in nasilnejše oblike deliktov, pri izvrševanju dejanj pa je organiziranost in

profesionalnost kriminalcev boljša ter uporaba oziroma zloraba orožja za razna kazniva ravnanja pogostejša. Vse to pa povzroča naraščanje vznemirjenosti, strahu in občutka ogroženosti med ljudmi. Do zlorab in nepravilnosti prihaja tudi pri legalni uporabi, nošenju in posesti orožja fizičnih in pravnih oseb. Nepravilnosti in zlorabe so tako neposredna posledica slabega nadzora, neustrezne hrambe kot tudi neupoštevanja normativnih predpisov s področja orožja. Pri tem prihaja do raznih nezgod in poškodb s strelnim orožjem. Neredki so tudi primeri, ko imajo orožje v legalni posesti posamezniki, ki ne izpolnjujejo (več) predpisanih zakonskih pogojev za posest orožja. Prav pri odpravi takih anomalij se kot nepogrešljivo pokaže tesno sodelovanje policije in upravnih enot z ostalimi nadzornimi organi, pristojnimi za izvajanje nadzora nad orožjem.

Evropski parlament in Svet EU sta sprejela omenjeno »Direktivo (EU) 2017/853 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 17. maja 2017 o spremembi Direktive Sveta 91/477/EGS o nadzoru nabave in posedovanja orožja« (2017). Države članice so bile dolžne novo direktivo do 14. septembra 2018 upoštevati in le-to uvesti oziroma implementirati v nacionalne pravne rede. Slovenskemu zakonodajalcu implementacija direktive do danes še ni uspela, zlasti zaradi odstopa vlade Mira Cerarja marca 2018 in razpisa predčasnih volitev. V obrazložitvi razlogov za spremembe in dopolnitve ZOro-1 (Republika Slovenija – E-uprava, 2018) je navedeno, da ti temeljijo predvsem na sprejetju Direktive (EU) 2017/853 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 17. maja 2017 o spremembi Direktive Sveta 91/477/EGS o nadzoru nabave in posedovanja orožja, katere cilj je vzpostavljane ravnovesja med obveznostjo zagotavljanja določenega prostega pretoka nekaterih vrst strelnega orožja na območju EU na eni strani in potrebo po nadzoru tega prostega pretoka z določenimi varnostnimi zagotovili, prilagojenimi navedeni vrsti proizvodov, na drugi strani. Namen »Direktive (EU) 2017/853 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 17. maja 2017 o spremembi Direktive Sveta 91/477/EGS o nadzoru nabave in posedovanja orožja« (2017) je nadaljnje izboljšanje nekaterih vprašanj iz »Direktive Sveta z dne 18. junija 1991 o nadzoru nabave in posedovanja orožja (91/477/EGS)« (1991), predvsem: spremenjena kategorizacija orožja, boljši nadzor trgovine s strelnim orožjem, večja sledljivost strelnega orožja, ukrepi v zvezi z onesposobitvijo in ponovno usposobitvijo ali predelavo strelnega orožja, strožja pravila za nabavo in posedovanje strelnega orožja, prepoved civilne uporabe najnevarnejših strelnih orožij ter izboljšanje izmenjave ustreznih informacij med državami članicami EU. Države članice morajo tako okrepiti nadzor na področju orožja.

Predlog nove direktive je dodobra vznemiril lastnike orožja, zbiralce, športne strelce, lovce, skratka vse, ki so lastniki orožja ali se ukvarjajo z dejavnostjo orožja. Glavni namen nove direktive naj bi sicer bil v zmanjševanju zlorab orožja v kriminalne oziroma teroristične namene (Muženič, 2018). Pri tem pa Krobe (2016) polemčno (in povsem upravičeno, op. M. M.) navaja, da nova direktiva očitno dela red na področju posedovanja legalnega orožja, medtem ko se kritičnega področja, ki mu rečemo področje nelegalnega orožja, sploh ne dotakne. Direktiva tako neposredno posega v napačno populacijo.

2 ORGAN, PRISTOJEN ODLOČATI V POSTOPKIH, POVEZANIH Z URESNIČEVANJEM PRAVIC IN DOLŽNOSTI V ZVEZI Z OROŽJEM

Če so morda prisotne določene dileme glede pravilne umestitve materije prekrškov, ni nikakršnega dvoma, da sodi materija orožja na področje upravnega prava. Orožne listine in odločbe v upravnem postopku, ki so povezane z uresničevanjem pravic in dolžnosti, tako že od samega sprejema »ZOro-1« (2000), izdaja krajevno pristojna upravna enota, upravna enota, na območju katere ima oseba stalno prebivališče ali sedež. Govorimo torej o pristojnem organu.

Po prvotni različici »ZOro-1« (2000), pred novelama iz let 2004 in 2009, je imela upravna enota nekoliko širše pristojnosti, kot jih ima po zdaj veljavni ureditvi, saj je bila pristojna tudi za nadzorstvene ukrepe na področju »ZOro-1« (2000). Konkretizacija nadzorstvene pristojnosti upravne enote je bila določena v 80. členu »ZOro-1« (2000), po katerem sta nadzorstvo nad izvajanjem določil zakona opravljala ministrstvo, pristojno za notranje zadeve, in pristojni organ – upravna enota. Drugi odstavek 80. člena »ZOro-1« (2000) je natančneje opredeljeval nadzor pristojnega organa, pri čemer sta imela pri izvrševanju nadzora ministrstvo, pristojno za notranje zadeve, in pristojni organ pravico, da pri pravnih osebah in podjetnikih, ki posedujejo orožje, se ukvarjajo s prometom orožja ali dejavnostjo strelišča, pregledata skladišče orožja in streliva ter druge kraje, kjer je shranjeno orožje in strelivo, izvedeta pregled predpisanih evidenc in ostalo dokumentacijo, ki se nanaša na orožje in strelivo, na kupce orožja in streliva ter na osebe, ki jim je bilo orožje zaupano. Ta pristojnost je bila upravnim enotam odvzeta z »Zakonom o spremembah in dopolnitvah Zakona o orožju« (»ZOro-1A«, 2004). Po »ZOro-1A« (2004) je tako (inšpekcijski) nadzor nad izvajanjem določb zakona opravljalo le še ministrstvo, pristojno za notranje zadeve, pri čemer je v prehodnih in končnih določbah določal, da ministrstvo in upravne enote nadaljujejo s svojim delom do imenovanja in inšpektorja, vendar najdlje dve leti od uveljavitve zakona.

»Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o orožju« (»ZOro-1B«, 2009) je dodal nov 8.a člen in s tem spremenil določbo o pristojnosti upravne enote, na način, kot ga poznamo danes. »ZOro-1B« (2009) je v drugem odstavku 8.a člena dodal še določbo, po kateri je za izdajo dovoljenj za promet z orožjem, za uvoz, izvoz, tranzit iz tretjih držav ali v tretje države in prenos tega orožja med državami članicami EU z namenom prometa ter za dejavnost strelišč, na prvi stopnji pristojno ministrstvo, pristojno za notranje zadeve. V 80. členu je »ZOro-1B« (2009) *ex novo* opredelil organe, pristojne za nadzor nad izvajanjem določb zakona, in sicer Inšpektorat Republike Slovenije za notranje zadeve, policijo in carino, glede na svoja pooblastila.

Ureditev, po kateri je bila upravna enota določena kot organ, ki izvaja nadzor na področju »ZOro-1« (2000), je bila torej že v veljavi. Na mestu je vprašanje, zakaj je zakonodajalec kasneje spremenil takšno ureditev. Odgovor na to vprašanje gre nemara iskat v tem, da takšna ureditev ni bila najbolj domiselna, zlasti glede na pooblastila, ki jih upravna enota (n)ima. Iz tega lahko tudi zaključimo, da je bil dejanski nadzor neučinkovit. Sedanja ureditev, po kateri nadzor nad izvajanjem zakona opravljajo Inšpektorat Republike Slovenije za notranje zadeve, policija in carina, je nedvomno primernejša, zlasti z vidika pooblastil, ki jih ti organi imajo.

Policija in Inšpektorat Republike Slovenije za notranje zadeve med svojimi delovnimi nalogami izvajata nadzor nad strelskimi društvi, prav tako pa tudi nadzirata javna zbiranja, v okviru katerih se uporablja orožje, kot na primer strelska tekmovanja, oziroma nadzirata uporabo orožja lovcev in lovskih organizacij. V primeru odkritja kršitev orožne zakonodaje imata potemtakem policija in Inšpektorat Republike Slovenije za notranje zadeve v zakonsko določenih pogojih, pravico in dolžnost upravni enoti predlagati uvedbo postopka za ugotavljanje nadaljnje upravičenosti do orožne listine in orožja pri posameznikih, pravnih osebah in podjetnikih, ki orožno listino in orožje že posedujejo. Poleg tega so pristojni prekrškovni organi zoper kršitelje dolžni uvesti ustrezne postopke o prekršku, kar narekuje heterogenost prekrškov in ne nazadnje načelo učinkovitosti.

Pristojnost za izvajanje nadzorstva nad izvrševanjem nekaterih ali vseh določb nekega predpisa je praviloma izrecno določena v predpisu, s katerim so določeni prekrški. Tako je tudi v »ZOro-1« (2000), po katerem je policija pristojna za izvajanje nadzora nad večino določb zakona (Rihtaršič, 2009). Ker je upravna enota po »ZOro-1« (2000) pristojna za izdajo orožnih listin in odločb v upravnem postopku, ki so povezane z uresničevanjem pravic in dolžnosti po tem zakonu, Rihtaršič (2009) meni, da bi bila upravna enota lahko prav tako pristojna za izvajanje nadzora in za vodenje postopkov o prekrških po ZOro-1. Da je danes vredno ponovno razmisliti o takšni opciji namreč priča tudi dejstvo, da je upravna enota z uveljavitvijo »Zakona o motornih vozilih« (»ZMV«, 2010) tudi sama postala prekrškovni organ, s tem pa pri njej zaposlene pooblaščne uradne osebe usposobljene za vodenje prekrškovnih postopkov.

3 PREKRŠKI V ZVEZI Z OROŽJEM IN POMEN NADZORA NAD IZVAJANJEM DOLOČB ZORO-1

Orožje že od nekdaj spremlja in privlači ljudi. Odnos človeka do orožja je zgodovinsko pogojen, pa tudi danes se uporabi orožja ni mogoče izogniti. Nekateri ga nosijo zaradi službene dolžnosti, drugi zaradi potreb varnosti, tretji ga posedujejo zaradi zbirateljstva, športa ali lova. Ne glede na posameznikov motiv za posest ali nošenje orožja pa trenutek, ko ga tudi zares dobi, pomeni prelomnico. Človekova odgovornost je toliko večja, kolikor zraste njegov vpliv na okolje. S trenutkom, ko dobi orožje, posameznikova odgovornost do drugih močno naraste, saj lahko z orožjem povzroči v okolici veliko več škode kot prej. Naenkrat postane odgovoren za vse možne posledice, ki jih lahko povzroči njegovo orožje, ob tem pa mora neprestano skrbeti, da orožje ne bo prišlo v roke nepoklicanim, zato mora paziti, kako in kje se z orožjem giblje, ne glede na to, ali orožje v skladu z zakonodajo nosi ali samo prenaša, in mora biti bolj kot prej pozoren na okolico. Torej, orožna listina (kakršna koli) ne pomeni samo privilegija, temveč tudi breme in odgovornost (Tomšič, 2009).

Pri obravnavi tako občutljivega področja, kot je orožje, za katero že iz narave stvari izhaja, da je nevarna stvar in pomeni neposredno nevarnost za življenje, zdravje in varnost ljudi ter javnega reda, ne smemo prezreti ugotovitve, da

predpisani pogoji za nabavo orožja pomenijo najpomembnejši element v celotni zakonodaji o orožju. Ti pogoji določajo, kdo lahko nabavi in registrira orožje. Dovoljenje za nabavo orožja posamezniku, ki bi ga utegnil v določenem trenutku zlorabiti, ima lahko tragične in nepopravljive posledice, zato je promet z orožjem omejen. Omejenost prometa z orožjem se med drugim kaže tako, da lahko pristojni organ izda dovoljenje za nabavo orožja ali drugo orožno listino le posamezniku, ki izpolnjuje vse z zakonom predpisane pogoje.

Da je orožje nevarna stvar, izhaja denimo tudi iz sodbe I Up 28/98 Vrhovnega sodišča Republike Slovenije (Vrhovno sodišče RS, 2001), v kateri je zapisano, da so razlogi za omejitev pravice do nabave in posesti orožja v naravi orožja in v tem, da je v pravni državi država tista, ki je dolžna zagotoviti varnost ljudi in storiti vse potrebno zoper kršitelje.

Vrhovno sodišče RS (2005) je šlo z argumentacijo v Sodbi I Up 964/2002 še dlje, pri čemer je zapisalo, da naj bi posest in nošenje orožja predstavljalo veliko in konkretno nevarnost za javni red in mir ter za varnost ljudi, če je v rokah posameznika, ki ni sposoben obvladati sebe in svojega ravnanja ali od katerega ni mogoče pričakovati, da bo ravnal v skladu z veljavnim pravnim redom. Po takšnih nedvoumnih stališčih Vrhovnega sodišča RS lahko sklenemo, da je določba prvega odstavka 1. člena veljavnega »ZOro-1« (2000), ki določa, da zakon ureja pravice in obveznosti posameznikov, pravnih oseb in samostojnih podjetnikov posameznikov v zvezi z orožjem, z namenom varovanja življenja, zdravja in varnosti ljudi ter javnega reda, popolnoma ustrezna.

Da veljavni orožni predpis upošteva in temelji tudi na evropskih pravnih predpisih, ki urejajo nadzor, nabavo in posest civilnega orožja, »ZOro-1« (2000) določa v drugem odstavku 1. člena z določbo, da zakon določa nabavo, posest, prenos in promet z orožjem med državami članicami EU v skladu z »Direktivo Sveta z dne 18. junija 1991 o nadzoru nabave in posedovanja orožja (91/477/EGS)« (1991) zadnjič spremenjeno z »Direktivo 2008/51/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 21. maja 2008 o spremembah Direktive Sveta 91/477/EGS o nadzoru nabave in posedovanja orožja« (2008; Muženič, 2018).

Prekrški pomenijo obliko kršitve družbene discipline oziroma družbene vrednote (npr. javnega reda). Po Tratarju (2009) prekrškovno pravo s pregonom prekrškov nedvomno prispeva tudi k občutku varnosti v družbi in posredno tudi k varovanju ustavnih vrednot oziroma človekovih pravic. Država z institucijo prekrškov zagotavlja varnost v družbi kot družbeno in politično vrednoto, hkrati pa notranji red in mir. Senčar (2011) pa poudarja, da je naloga prekrškovnih organov pri obravnavanju prekrškov usmerjena v obravnavanje in po potrebi sankcioniranje oseb, ki ne spoštujejo predpisov in s svojim protipravnim ravnanjem delajo prekrške. Temelj, da govorimo o prekrškovnih organih, je njihova nadzorstvena funkcija, ki je tem organom podeljena z materialnim predpisom, s katerim so urejena posamezna področja in so z njimi določeni prekrški. Prekrške na področju orožja »ZOro-1« (2000) določa v dvanajstem poglavju, z naslovom Kazenske določbe. Ravnanja, določena kot prekršek, so določena v členih 81, 81.a, 82 in 83 »ZOro-1« (2000) (npr.: z globo od 500 do 1.500 evrov se za prekršek kaznuje posameznik, ki nosi ali prenaša orožje brez orožne listine; na zahtevo policista ne pokaže orožne listine; poseduje orožje in strelivo brez ustrezne orožne

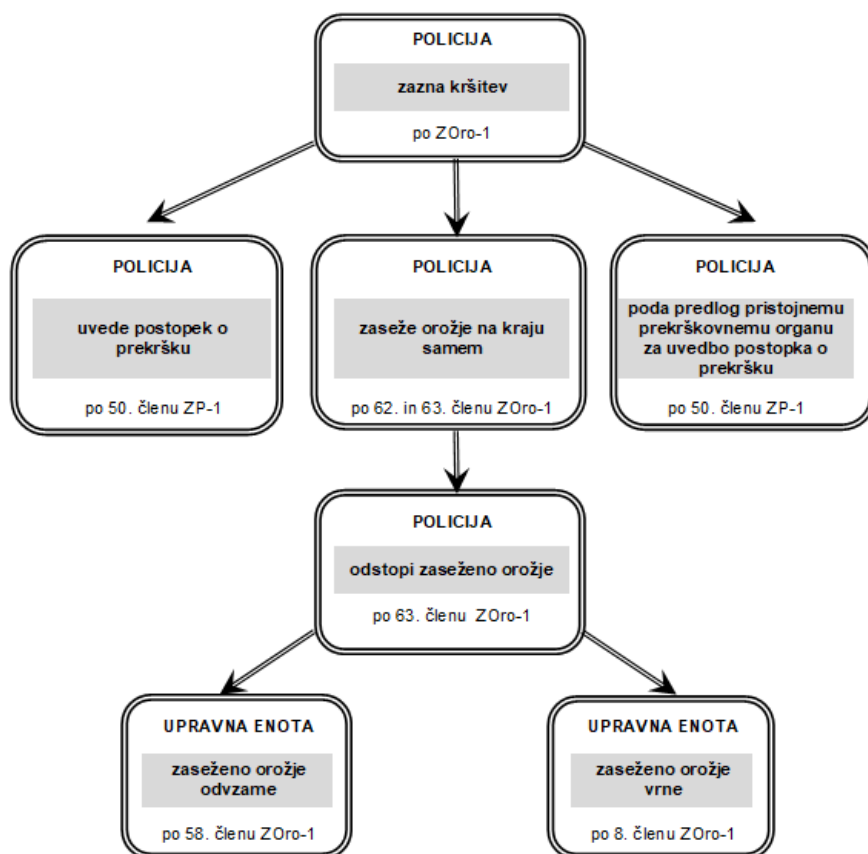
listine; nosi orožje v nasprotju s pravili nošenja orožja; ne upošteva prepovedi nošenja in prenašanja orožja; hrani orožje v nasprotju s pravili o hrambi orožja; zbira orožje ali strelivo, ki ga ni dovoljeno zbirati; odsvoji orožje ali strelivo osebi, ki nima dovoljenja za nabavo take vrste orožja; posoja orožje v nasprotju s pravili posojanja orožja; vnaša ali iznaša orožje v nasprotju z zakonom ipd.). Nedovoljenih ravnanj posameznikov, pravnih oseb, odgovornih oseb pravnih oseb in podjetnikov je 32 po 81. in 81.a členu, 35 po 82. členu in 32 po 83. členu.

Kot materialni predpis, ki ureja pravice in obveznosti na področju orožja, »ZOro-1« (2000) v 83.a členu predpisuje pristojnost za odločanje o prekrških, tj. določa, kateri prekrškovni organi so pristojni za pregon storilcev posameznih prekrškov na področju orožja. Iz citiranega člena tako izhaja, da so za odločanje o prekrških na področju orožja pristojni kar trije prekrškovni organi: Policija, Inšpektorat Republike Slovenije za notranje zadeve ter Carina. Pri tem velja poudariti, da se stvarna pristojnost prekrškovnih organov pri marsikaterem predpisanem prekršku podvaja. Tako sta npr. za odločanje o prekršku posameznika iz prvega odstavka 81. člena, ki vnaša orožje v nasprotju s 67. členom oziroma iznaša orožje v nasprotju z 69. členom ter na zahtevo ne predloži dokumentacije (71. člen), pristojna tako policija kot carina. Za odločanje o prekršku posameznika iz prvega odstavka 81. člena, ki na zahtevo organa, ki je pristojen za nadzorstvo, ne pokaže potrdila o izpolnjevanju predpisanih pogojev, pa sta pristojna policija in Inšpektorat Republike Slovenije za notranje zadeve. Vsi trije prekrškovni organi so stvarno pristojni za odločanje o prekršku pravne osebe iz tretjega odstavka 82. člena, če vnese ali iznese orožje na mejnem prehodu, ki ni naveden v dovoljenju, ali ne priglasijo orožja organu mejne kontrole. Prav tako so vsi trije prekrškovni organi pristojni za odločanje o prekršku podjetnika iz prvega odstavka 83. člena, ki opravlja uvoz, izvoz ali tranzit orožja preko državne meje brez dovoljenja ministrstva ter vnese ali iznese orožje na mejnem prehodu, ki ni naveden v dovoljenju, ali ne priglasijo orožja organu mejne kontrole.

»ZOro-1« (2000) v kazenskih določbah kot prekršek denimo določa ravnanje posameznika in podjetnika, ki na zahtevo policista ne pokaže orožne listine. Rihtaršič (2009) pri tem opozarja, da ZOro-1 torej bolj ali manj posredno predvideva, da policisti preverjajo, ali osebe, ki nosijo ali prenašajo orožje, razpolagajo z ustreznimi listinami in izpolnjujejo druge zakonske pogoje. Tudi glede več drugih prekrškov je praktično največja verjetnost, da bo ravnanje, ki pomeni prekršek, pri opravljanju svojih nalog zaznal ravno policist in ne inšpektor Inšpektorata za notranje zadeve ali pa carinik. Batis (2003) navaja, da policija ugotavlja nezakonito posest orožja oziroma drugo problematiko, povezano z orožjem, prek najrazličnejših dejavnosti oziroma različnih oblik dela. Policija to problematiko najpogosteje zazna neposredno pri svojem delovanju oziroma dejavnostih na terenu, z zbiranjem obvestil, kakor tudi prek prijav občanov policiji o tovrstnih pojavih. Nadaljnje najpogostejše okoliščine, v okviru katerih se policija sreča z orožjem oziroma s tem povezanimi kršitvami, so obravnave kršitev javnega reda in miru, kaznivih dejanj, nadzora potnikov in vozil na mejnih prehodih, pri samomorih, nadzoru cestnega prometa, pri poškodovanju in nezgodah z orožjem ter pri ostalih podobnih pojavih.

Policija ima po »ZOro-1« (2000) še nekatere druge pomembne pristojnosti. Velja izpostaviti zlasti določbi 62. in 63. člena »ZOro-1« (2000), po katerih sme policist pri opravljanju svojih delovnih dejavnosti, brez posebne predhodne odločbe upravne enote, na kraju samem zaseči prepovedano orožje, orožje, za katero oseba nima orožne listine, orožje, za katero obstaja sum, da je posameznik z njim storil prekršek zoper javni red in mir oziroma kaznivo dejanje, ter orožje, ki ga posameznik nosi ali prenaša na način, da krši določila »ZOro-1« (2000). Prav tako sme policist začasno zaseči orožje, strelivo in orožne listine, če obstaja sum, da posameznik ne izpolnjuje več pogoja zanesljivosti iz drugega odstavka 14. člena »ZOro-1« (2000), ali če posameznik orožje prenaša v nasprotju z določbo 24. člena »ZOro-1« (2000). Zaseženo orožje mora policija izročiti krajevno pristojni upravni enoti v nadaljnji postopek, v katerem slednja dokončno odloči o usodi zaseženega orožja. Po izvedenem ugotovitvenem postopku upravna enota orožje bodisi z odločbo odvzame bodisi sprejme sklep, da postopek ustavi in orožje vrne lastniku.

Slika 1:
Shematični
prikaz
obravnavе
zaznanih
kršitev določil
ZOro-1

Iz prikazane sheme lahko vidimo, da dejavnost nadzora na področju orožja zajema razmeroma kompleksne naloge in dejavnosti, ki jih izvajajo različni državni organi, in sicer vsak s svojega delovnega področja. Sinergija med

različnimi organi za izvedbo učinkovitega nadzora in sankcioniranja kršitev ter tako prispevati k občutku varnosti v družbi in k varovanju ustavnih vrednot in človekovih pravic je ključnega pomena. Upravna enota denimo že v fazi izdajanja orožnih listin aktivno sodeluje s policijo pri ugotavljanju zanesljivosti oziroma morebitnih zadržkov javnega reda pri vlagateljih zahtevkov za izdajo orožne listine. Batis (2003) poudarja pomen nalog in dejavnosti državnih organov, ki pomenijo nadzor nad posamezniki oziroma organizacijami, ki orožne listine in orožje sicer že imajo, vendar iz različnih razlogov do teh niso več upravičeni.

4 UREDITEV NADZORA IN SANKCIONIRANJA PREKRŠKOV V ZVEZI Z OROŽJEM V ITALIJI IN NA HRVAŠKEM

Že v uvodu prispevka smo navedli, da ima vsaka država svojo specifiko pri regulaciji civilnega orožja in določanju pogojev za njegovo nabavo, posest in nošenje. Navedeno prav tako velja za normativno ureditev izvajanja nadzora in nato morebitnega sankcioniranja zaznanih kršitev orožne zakonodaje. Vzemimo kot primerjalna modela v obzir severno sosedo Republiko Italijo in južno sosedo Republiko Hrvaško.

4.1 Prikaz ureditve v Republiki Italiji

Italijanska normativna ureditev orožja se po Violanteju (1996) uvršča v vmesni položaj med liberalističnim in protekcionističnim modelom. Temelji na sistemu kontrole orožja, ki se izvaja na podlagi kompleksne normativne ureditve, ki ureja proizvodnjo, prodajo, prenos in posest orožja. Področje normativne ureditve orožja v Italiji tvori cela vrsta različnih pravnih aktov: zakoni (ita. *legge*), zakonske uredbe (ita. *decreto legislativo*), uredbe z zakonsko močjo (ita. *decreto-legge*), pravilniki (ita. *regolamento*), ministrske uredbe (ita. *decreto ministeriale*). Bellagamba in Vigna (2008) ugotavljata, da je prišlo na področju normativne ureditve orožja do stratifikacije med seboj slabo koordiniranih pravnih predpisov oziroma pravnih rešitev. Pravno ureditev orožja, tako z upravnega kot s kazenskega področja, urejajo številni različni pravni predpisi, ki bi morali biti zaradi preprostejše in razumljivejše ureditve te občutljive materije kodificirani v enotnem pravnem aktu. V tem smislu se torej pojavlja resna potreba po uskladitvi dispozicij, ki jih je z interpretativnega vidika težko koordinirati med seboj.

V pravni ureditvi Republike Italije torej ni enotnega orožnega predpisa (zakona), ki bi celovito urejal pravice in obveznosti posameznikov v zvezi s posedovanjem orožja. Področje orožja je tako urejeno, ali bolje rečeno neurejeno, v več različnih pravnih aktih. Celotna ureditev je zato razmeroma nepregledna in tudi pri samih izvrševalcih izvršilnih (policijskih) upravnih funkcij (ita. *Polizia amministrativa*) pogosto težko razumljiva (Muženič, 2018). Množici raznovrstnih pravnih aktov navkljub predstavljata temeljna pravna akta, ki v Republiki Italiji urejata pravice, obveznosti in pristojnosti na področju orožja, in sicer Enotno besedilo zakonov javne varnosti (*Testo Unico delle Leggi di Pubblica Sicurezza* 1931), ki je bilo v italijanski pravni red 6. novembra 1926 sprejeto s kraljevim dekretom

(*Reggio decreto* – R. D.) številka 1846, odobreno pa 18. junija 1931 s kraljevim dekretom številka 773, ter Pravilnik za izvedbo Enotnega besedila zakonov javne varnosti številka 773 z dne 18. junija 1931 (*Regolamento per l'esecuzione del Testo Unico 18 giugno 1931, n. 773, delle Leggi di Pubblica Sicurezza, 1940*), ki je bil 6. maja 1940 sprejet s kraljevim dekretom številka 635. Oba pravna akta sta še vedno v veljavi, čeprav je od njunega sprejema minilo že več kot pol stoletja in sta bila sprejeta v popolnoma drugačnih politično-kulturno-socialnih okoliščinah od današnjih. Oba predpisa sta bila do današnjih dni seveda deležna večkratnih sprememb in popravkov (Amaolo, 2013). Kot pomembnejši zakon na področju nadzora nad orožjem je treba omeniti vsaj še Zakon številka 110/1975 (*Norme integrative della disciplina vigente per il controllo delle armi, delle munizioni e degli esplosivi, 1975* v Muženič, 2018).

Po Morijevem (2012) mnenju ima italijansko orožno pravo veliko anomalijo, ki se kaže zlasti v tem, da ga večina raziskovalcev oziroma področna literatura neredko obravnava kot vejo kazenskega prava, namesto da bi ga uvrščali v sfero upravnega prava, kamor dejansko sodi. Razlog, čemu prihaja do tovrstnega napačnega umeščanja orožnega prava, je najbrž treba iskati v tem, da so kršitve na področju orožja, za razliko od slovenske ureditve, predpisane v kazenskem zakoniku (*»Codice Penale«*, 2019). Italijansko kazensko pravo kazniva dejanja (*ita. reati*) deli na hujše oblike (*ita. delitti*) in na manj hujše oblike kaznivih dejanj (*ita. contravvenzioni*). V slednjo kategorijo kaznivih dejanj je italijanski zakonodajalec tako uvrstil kršitve v zvezi z orožjem. V kazenskem zakoniku so kršitve v zvezi z orožjem predpisane v prvem poglavju (*Titolo I*) tretjega dela (*Libro III – Delle contravvenzioni in particolare*), z naslovom Kazniva dejanja zoper policijsko dolžnost (*Delle contravvenzioni di polizia*), v členih od 695 do 704 (*»Codice Penale«*, 2019). Obravnava in sankcioniranje kršitev v zvezi z orožjem oziroma nadzor nad izvajanjem predpisanih kršitev v zvezi z orožjem v Republiki Italiji tako sodi v ingerenco rednih sodišč. V primerjavi s slovensko ureditvijo je tako opazna očitna normativna razlika, bodisi kar se tiče same normativne strogosti določanja kršitev v zvezi z orožjem kot kazniva dejanja bodisi v pristojnosti organov, ki te kršitve obravnavajo oziroma nadzorujejo. V primeru Republike Italije torej ni mogoče govoriti o upravnih organih ali o kakršni koli drugi obliki prekrškovnih organov, ki bi bili pristojni obravnavati kršitve v zvezi z orožjem, saj je to, kot smo videli, v izključni domeni sodišč.

4.2 Prikaz ureditve v Republiki Hrvaški

Po italijanski pravni ureditvi orožja v nadaljevanju predstavljamo še drugi primerjalni model, to je normativnopravna ureditev orožja v Republiki Hrvaški, ki je tako kot v Republiki Sloveniji v razmerju do Republike Italije urejena neprimerljivo bolj razumljivo, pregledno in enotno. Področje civilnega orožja je danes v Republiki Hrvaški urejeno v dveh zakonih, v povsem novem *»Zakonu o nabavi i posjedovanju oružja građana«* (2018), ki že vsebuje Direktivo (EU) 2017/853 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 17. maja 2017 o spremembi Direktive Sveta 91/477/EGS o nadzoru nabave in posedovanja orožja (2017), ter v *»Zakonu o eksplozivnim tvarima te proizvodnji i prometu oružja«* (2017).

Upravni nadzor nad uporabo obeh zakonov izvaja Ministrstvo za notranje zadeve Republike Hrvaške (RH). Upravne postopke v zvezi z orožjem Ministrstvo za notranje zadeve RH vodi v okviru Oddelka za orožje, ta je organiziran znotraj Službe za upravne zadeve, ki je umeščena znotraj Sektorja za upravne zadeve, tujce in državljanstva, slednji pa je organizacijsko urejen znotraj Uprave za upravne in inšpekcijske zadeve. Za izvajanje inšpekcijskega nadzora nad proizvodnjo in prometom eksplozivnih snovi in orožja pa so zadolžene pooblaščenice uradne osebe Ministrstva za notranje zadeve.

Na enak način, kot je to urejeno v »ZOro-1« (2000), tudi hrvaška zakona vsebujeta poglavji, v katerih so predpisane kazenske določbe v primeru kršitev določb iz obeh zakonov. Na drugačen način pa je v Republiki Hrvaški urejeno vodenje postopka o prekršku in sankcioniranje prekrškov v zvezi z orožjem. Prekrškovne postopke namreč tudi v Republiki Hrvaški vodijo določeni državni organi, med katerimi pa ni policije. Gospočić in Klapšić (2015) navajata, da gre za vodenje prekrškovnega postopka po uradni dolžnosti tudi tedaj, ko policija predlaga oziroma vloži prekrškovno prijavo oziroma obvestilo o storjenem prekršku organu državne uprave, ki je pristojno za vodenje prekrškovnega postopka. Tovrstna obvestila oziroma prijave policije o storjenem prekršku, ki imajo sicer značaj obtožnega predloga, formalno to niso, kajti policija običajno ni pooblaščenica za izvajanje nadzora nad zakonom, v katerem je predpisan prekršek, ki je sicer zaznan med opravljanjem rednih opravil policije. Navedeno velja tudi za zakona, ki v Republiki Hrvaški predpisujeta prekrške v zvezi z orožjem. Ker hrvaška policija po orožni zakonodaji ni določena kot prekrškovni organ, lahko zaključimo, da v primeru zaznave prekrška, policija o tem sestavi obtožni predlog, ki ga posreduje stvarno in krajevno pristojnemu sodišču za prekrške, ki nato v prekrškovnem postopku obravnava storilca prekrška v zvezi z orožjem.

5 PRIMERI SODNE PRAKSE PRI PREKRŠKIH S PODROČJA OROŽJA

Okrajno sodišče v Kopru (2016) je v zadevi št. PR 26/2016 obravnavalo obdolžilni predlog Policijske postaje Koper zaradi prekrška po 5. točki prvega odstavka 81. člena »ZOro-1« (2000). Sodišče je obdolženca spoznalo za odgovornega, da je v dolini hudourniškega potoka športno orožje, polavtomatsko pištolo, nosil in uporabljal izven strelišča, ko je streljal v samotnem delu zatrepja doline, in sicer na suhem delu hudournika v namišljene tarče, po končanem treningu pa pištolo s praznim okvirjem spravil v zaprto embalažo (PVC kovček) in v nahrbtnik, pri čemer je športno orožje nosil in uporabljal izven strelišča, s čimer je kršil določilo 5. točke prvega odstavka 81. člena »ZOro-1« (2000). Sodišče je še odločilo, da se obdolžencu polavtomatska pištola, ki mu je bila začasno zasežena (s strani policije po 62. oziroma 63. členu »ZOro-1« (2000), op. M. M.), ne odvzame, saj obdolženi poseduje veljavni orožni list, orožje pa je prenašal v nahrbtniku in ni povzročil občutka ogroženosti drugih.

V zadevi št. PR 36/2017 (Okrajno sodišče v Kopru, 2018) je Okrajno sodišče v Kopru obravnavalo obdolžilni predlog Policijske postaje Koper zaradi prekrškov po prvem odstavku 6. člena »Zakona o varstvu javnega reda in miru« (2006) ter 2. točki prvega odstavka 81. člena »ZOro-1« (2000). Sodišče je razsodilo, da se

obdolžilni predlog Policijske postaje Koper zoper obdolženega zaradi očitanih prekrškov po tretjem odstavku 106. člena v zvezi s 5. alinejo četrtega odstavka 106. člena »Zakona o prekrških« (ZP-1, 2003) zavrne. Obdolženi naj bi očitana prekrška storil s tem, da je pred stanovanjsko hišo v sporu zaradi parkiranja vozil s police v svojem osebnem avtomobilu potegnil revolver, v črnem usnjenem toku in brez nabojev, ko se je ustrašil, da ga bo druga oseba napadla.

Orožje je pomolil skozi okno, ga s cevjo usmeril proti drugi osebi in ji dejal, da jih je treba vse pobiti, s čimer je pri drugi osebi zbudil občutek ogroženosti in strahu. Za revolver je posedoval veljavni orožni list za varnostno orožje, ki pa ga ni imel pri sebi. Ker je bil zaradi istega historičnega dogodka zoper obdolženega podana kazenska ovadba na Okrožno državno tožilstvo, zaradi kaznivega dejanja grožnje po drugem odstavku 135. člena »Kazenskega zakonika« (»KZ-1«, 2008), je bil s sklepom predmetni postopek o prekršku prekinjen.

Po opravljenih poizvedbah je sodišče prejelo obvestilo Okrožnega davnega tožilstva v Kopru, da je bila kazenska ovadba zoper osumljenega, zaradi kaznivega dejanja grožnje po drugem odstavku 135. člena »KZ-1« (2008) zavržena, ker je bil v postopku poravnavanja sklenjen in izpolnjen sporazum med oškodovanci in osumljenim. Kaznivo dejanje grožnje po drugem odstavku 135. člena »KZ-1« (2008) je storjeno, kadar je kaznivo dejanje grožnje po prvem odstavku 135. člena »KZ-1« (2008) storjeno (poleg drugih opisanih načinov) z orožjem, zaradi česar je tudi posest orožja v danem primeru kvalifikatorni znak očitane kaznivega dejanja ter je sodišče ocenilo, da je v danem primeru utemeljeno predmetni obdolžilni predlog zavrniti v celoti. Po določbi prvega odstavka 11.a člena »ZP-1« (2003) zoper storilca, ki je bil v kazenskem postopku pravnomočno spoznan za krivega kaznivega dejanja, ki ima tudi znake prekrška, ali je bila zaradi takega dejanja kazenska ovadba zoper njega zavržena na podlagi postopka poravnavanja ali odloženega preгона, se postopek o prekršku ne vodi in se mu tudi ne izrekajo sankcije za prekrške. Sodišče je tako v skladu s prvim odstavkom 11.a člena »ZP-1« (2003) vloženi obdolžilni predlog po tretjem odstavku 106. člena v zvezi s 5. alinejo četrtega odstavka 106. člena »ZP-1« (2003) zavrnilo. Ker je bil obdolžilni predlog zavrnjen, je sodišče razsodilo še, da se zaseženi revolver, na podlagi prvega odstavka 137. člena »ZP-1« (2003), vrne obdolžencu, tj. lastniku.

Okrajno sodišče v Postojni je v zadevi o prekršku št. ZSV 420043/2017 (Okrajno sodišče v Postojni, 2018), obravnavalo zahteve za sodno varstvo, ki sta jih vložili pravna oseba in njena odgovorna oseba zoper odločbo o prekršku Inšpektorata Republike Slovenije za notranje zadeve, zaradi prekrškov po 24. točki in 12. točki prvega odstavka 82. člena »ZOro-1« (2000). Z izpodbijano odločbo sta bili kršiteljici pravna oseba (strelsko športno društvo, op. M. M.) in njena odgovorna oseba spoznani za odgovorni za dva prekrška po 24. točki prvega odstavka 82. člena »ZOro-1« (2000) in za prekršek po 12. točki prvega odstavka 82. člena »ZOro-1« (2000), zaradi česar jima je bila izrečena enotna globa, pravni osebi 9.000 evrov, odgovorni osebi pa 1.500 evrov. Zahtevo za sodno varstvo je sodišče kot neutemeljeno zavrnilo in izpodbijano odločbo o prekršku potrdilo.

Zahtevo za sodno varstvo je sodišče zavrnilo z obrazložitvijo, da »ZOro-1« (2000) v 56. členu določa, da streljanje na strelišču lahko izvaja posameznik, ki ima orožni list ali dovoljenje za posest orožja. Posameznik, ki ne izpolnjuje

pogojev iz prvega odstavka 56. člena »ZOro-1« (2000), lahko izvaja streljanje le pod nadzorom upravljavca strelišča ali pooblaščenega delavca strelišča. Minister, pristojen za notranje zadeve, predpiše podrobnejše predpise o redu na strelišču in drugih pogojih streljanja. Na podlagi navedenega zakonskega določila je minister za notranje zadeve izdal »Pravilnik o tehničnih pogojih varovanja prostorov, kjer se nahaja orožje, redu na strelišču in pogojih za izvajanje streljanja« (2001).

V 9. členu navedenega pravilnika so naštete dolžnosti upravljavca strelišča in vodje streljanja, kjer je predpisano, da sta upravljavec strelišča in vodja streljanja dolžna izvajati varnostne ukrepe tako, da morajo biti obiskovalci ob prihodu na strelišče seznanjeni z redom na strelišču in varnostnimi ukrepi, da mora biti preverjena veljavnost orožnih listin, brezhibnost delovanja orožja in primernost streliva, da mora vodja streljanja preprečiti strelcem izvedbo streljanja brez uporabe zaščitnih sredstev in zagotoviti varnost na strelišču (»Pravilnik o tehničnih pogojih varovanja prostorov, kjer se nahaja orožje, redu na strelišču in pogojih za izvajanje streljanja«, 2001).

Dolžnost strelcev pa je seznaniti se z varnostnimi ukrepi, pokazati orožne listine in orožje, ravnati se po navodilih vodje streljanja, pokazati orožne listine in orožje, seznaniti se s potekom in izvedbo streljanja, s svojim ravnanjem zagotoviti varnost na strelišču. Prekrškovni organ je opravil inšpekcijski nadzor na strelišču, kjer je potekalo Odprto tekmovanje v streljanju. Strelišče upravlja kršiteljica pravna oseba oziroma njena odgovorna oseba na poligonu pri naselju Petrinje (Okrajno sodišče v Postojni, 2018).

Ob inšpekcijskem pregledu je bila prisotna odgovorna oseba in o inšpekcijskem nadzoru je bil sestavljen zapisnik, z vsebino katerega je bila seznanjena odgovorna oseba in je vsebino zapisnika tudi podpisala. Zapisnik, ki je sestavljen v skladu z določili Zakona o splošnem upravnem postopku, je javna listina, za javno listino pa velja zakonska domneva, da je njena vsebina resnična. Upošteva je navedbe v zgoraj omenjenem zapisniku se izkaže za resnično, da je kritičnega dne ob inšpekcijskem nadzoru, na strelišču pri Petrinjah, potekalo strelsko tekmovanje v streljanju z malokalibrsko puško in lokom v organizaciji kršiteljice pravne osebe. Pri tem pa strelišče ni bilo pravilno označeno. Prostor, kjer se je izvajalo streljanje, je bil označen oziroma ograjen z opozorilnim trakom rdeče-bele barve, ki se je začel za strelno linijo na desni strani in je potekal okrog do leve strani, kjer se je nehal 5 metrov pred strelno linijo. Na dovozni cesti je bil preko ceste nameščen napis »PREHOD PREPOVEDAN«, na desni strani in na koncu strelišča ni bilo niti ene opozorilne table, na levi strani strelišča pa je bil na dveh tablah napis »POZOR STRELIŠČE«, čeprav zgoraj navedeni pravilnik določa, da mora biti odprto strelišče zavarovano z ograjo ali opozorilnimi trakovi, na vidnih mestih pa morajo biti postavljene opozorilne table z napisom »POZOR STRELIŠČE – PREHOD PREPOVEDAN« (Okrajno sodišče v Postojni, 2018).

V zahtevi za sodno varstvo se kršitelj sicer sklicuje na burjo, češ da je le-ta pretrgala trak, vendar pa sodišče temu ne more slediti, kajti v zapisniku se kršitelj na to dejstvo ni skliceval. Napisov ob strelišču pa ni poškodovala burja, ampak so bili v neskladju z določili pravilnika (s temi dejanji so bila kršena določila tretjega odstavka 50. člena, v povezavi z določili 54. člena »ZOro-1« (2000) in 8. člena »Pravilnika o tehničnih pogojih varovanja prostorov, kjer se nahaja orožje, redu

na strelišču in pogojih za izvajanje streljanja« (2001) ter tako storjen prekršek po 24. točki prvega odstavka 82. člena »ZORO-1« (2000), op. M. M.).

Vsebina drugega prekrška, ki se kršiteljema očita, je, da odgovorna oseba pred streljanjem ni preverila veljavnosti orožnih listin, brezhibnosti delovanja orožja in primernosti streliva ter da sta dva strelca izvajala streljanje, pri tem pa nista uporabljala zaščitnih sredstev za vid in sluh. V zvezi s tem prekrškom se kršitelj odgovorna oseba izgovarja na to, da sta omenjena strelca člana društva, da se osebno poznajo, zaradi česar kontrola izpolnjevanja pogojev za streljanje ni potrebna. Nadaljnji izgovor glede rabe zaščitnih sredstev je bil, da pravilnik zaščitna sredstva enači z alkoholom in mamili in da to ni bil namen zakonodajalca ter da Ministrstvo za notranje zadeve nima pooblastila za nalaganje novih obveznosti državljanom (Okrajno sodišče v Postojni, 2018).

V zvezi s to navedbo sodišče ugotavlja, da je v 56. členu »ZORO-1« (2000) zakonodajalec dal ministru za notranje zadeve pristojnost, da predpiše podrobnejše predpise o redu na strelišču in drugih pogojih streljanja, zato kršitelja z zatrjevanjem, da te določbe pravilnika niso skladne z »Ustavo Republike Slovenije« (1991), ne moreta uspeti, saj dokler pravilnik velja, ga je treba spoštovati (s temi dejanji so bila kršena določila tretjega odstavka 50. člena, v povezavi z določili 56. člena »ZORO-1« (2000) in 9. člena »Pravilnika o tehničnih pogojih varovanja prostorov, kjer se nahaja orožje, redu na strelišču in pogojih za izvajanje streljanja« (2001) ter tako storjen prekršek po 24. točki prvega odstavka 82. člena »ZORO-1« (2000), op. M. M.).

Predmet tretjega prekrška je ravnanje v nasprotju z določbami četrtega odstavka 44. člena (posojanje orožja, op. M. M.) »ZORO-1« (2000), ki določa, da strelske organizacije lahko zaupajo orožje v uporabo le svojim članom za čas, dokler trajajo strelske vaje ali tekmovanje na strelišču. Za prenos orožja na strelišče oziroma z enega na drugo strelišče izda strelska organizacija svojemu članu, ki ima katero koli veljavno orožno listino, posebno potrdilo za prenos orožja. Ob ogledu strelskega tekmovanja je inšpektor ugotovil, da sta dva strelca streljala z orožjem, ki je osebna last odgovorne osebe pravne osebe, pri čemer ima en strelca orožno listino za drugo orožje, medtem ko drugi strelca svojega orožja nima, prav tako nima niti orožne listine, torej je odgovorna oseba pravne osebe posodila orožje in dala na razpolago strelivo osebi, ki nima orožne listine. Prvi strelca tudi ni član pravne osebe – društva. V zahtevi za sodno varstvo kršitelja pišeta, da je drugi strelca član civilne iniciative in je kot tak več kot usposobljen za uporabo strelnega orožja. Kršitelja nista navedla, katere civilne iniciative je član drugi strelca in niti, na podlagi česa sta prepričana, da je več kot usposobljen za uporabo strelnega orožja.

Zakon določa (»ZORO-1«, 2000), da mora imeti oseba orožno listino, če želi imeti v posesti orožje in se udeleževati strelskih tekmovanj, pa čeprav je oseba članica civilne iniciative. Odgovorni osebi pravne osebe se očita tudi, da ni imel potrdila oziroma pooblastila za prenos orožja, ki je v lasti društva. V zahtevi za sodno varstvo piše, da nastopa kot zakoniti zastopnik društva, zaradi česar on potrdila oziroma pooblastila ne potrebuje.

Tukaj je treba poudariti, da funkcija predsednika društva ne pomeni, da je predsednik zadolžen za hrambo in nošenje orožja, ampak bi kateri koli član društva za prenos orožja moral imeti potrdilo, ki ga izda lastnik orožja, overi pa ga upravnica enota pristojna po prebivališču osebe, na katero se potrdilo glasi (s

temi dejanji so bila kršena določila četrtega odstavka 44. člena »ZOro-1« (2000) ter tako storjen prekršek po 12. točki prvega odstavka 82. člena »ZOro-1« (2000), op. M. M.). Sodišče je tako ugotovilo, da je prekrškovni organ postopek vodil pravilno in zakonito in je pred izdajo odločbe ustrezno raziskal dejansko stanje, ki je opisano v zapisniku in dokumentirano na fotografijah, ki so priložene, zato je sodišče ocenilo, da izvajanje predlaganih dokazov ni potrebno.

6 SKLEPNA RAZPRAVA IN PREDLOGI ZA PRIHODNJO UREDITEV

Ugotovili smo, da je orožje po svoji naravi nevarna stvar, zaradi česar je dostop do orožja posameznikom kot tudi gospodarskim družbam, podjetnikom in drugim pravnim osebam omejen. Regulacija civilnega orožja in pravica posameznikov, gospodarskih družb, podjetnikov in drugih pravnih oseb, da se oborožujejo, ima v vsaki državi svoje specifične lastnosti. Kljub temu so po mnenju Poličnika (1998) tendence po unifikaciji orožnega prava popolnoma upravičene. Božnik (2000) in Strmecki (2006) soglašata, da veljavni slovenski »ZOro-1« (2000) sledi varnostnim zahtevam, predpisom in standardom EU.

Kot smo videli, je namen »ZOro-1« (2000) v tem, da ureja pravice in obveznosti posameznikov, pravnih oseb in samostojnih podjetnikov posameznikov v zvezi z orožjem, z namenom varovanja življenja, zdravja in varnosti ljudi ter javnega reda.

Organ, ki na prvi stopnji upravnega odločanja s področja, ki ga ureja »ZOro-1« (2000), opravlja upravna dejanja, je krajevno pristojna upravna enota. Natančna zakonska diktacija 8.a člena z naslovom Pristojnost določa, da orožne listine in odločbe v upravnem postopku, ki so povezane z uresničevanjem pravic in dolžnosti po »ZOro-1« (2000), izdaja upravna enota, na območju katere ima oseba stalno prebivališče ali sedež. Isti člen v nadaljevanju določa, da dovoljenja za promet z orožjem, za uvoz, izvoz, tranzit iz tretjih držav ali v tretje države in prenos tega orožja med državami članicami EU z namenom prometa ter za dejavnost strelišč izdaja na prvi stopnji ministrstvo, pristojno za notranje zadeve.

V postopkih zaradi prekrškov odločajo sodišča in prekrškovni organi. Slednji v primerih, ko hitri postopek ni dovoljen, sprožijo uvedbo rednega sodnega postopka z vložitvijo obdolžilnega predloga pri pristojnem okrajnem sodišču (Rihtaršič, 2009). Po »ZOro-1« (2000), in sicer v 80. členu, je izrecno določeno, da nadzor nad izvajanjem »ZOro-1« (2000) opravlja Inšpektorat Republike Slovenije za notranje zadeve, pri čemer je določeno, da se inšpekcijski nadzor opravlja pri pravnih osebah in podjetnikih, ki posedujejo orožje, se ukvarjajo s prometom orožja ali dejavnostjo strelišča. Iz »ZOro-1« (2000) tako izrecno ne izhaja določba, kateri organ je zadolžen za izvajanje nadzora nad fizičnimi osebami. Rihtaršič (2009) pri tem razmišlja, ali mora biti takšno nadzorstvo v predpisu izrecno določeno, ali pa ga lahko ob pomanjkanju izrecnih določb izvajamo tudi iz drugih določb istega predpisa, v katerih so določene druge naloge in pristojnosti nekega državnega organa, ali celo iz predpisa, ki ureja delovanje in organizacijo tega organa. Na podlagi takšne argumentacije, izhajajoče iz 83.a člena »ZOro-1« (2000), lahko torej ugotovimo oziroma lahko zavzamemo stališče, da poleg Inšpektorata Republike Slovenije za notranje zadeve, nadzor nad izvrševanjem posameznih določb

»ZOro-1« (2000) izvajata tudi policija in carina. Kot smo ugotovili, so ti organi tudi pristojni prekrškovni organi v postopkih o prekrških po »ZOro-1« (2000) v zvezi z orožjem. Vsak prekrškovni organ izvaja nadzor le nad izvrševanjem posameznih določb zakona, kar je v samem »ZOro-1« (2000) izrecno določeno.

Zakonodajalec se torej ni odločil za rešitev, po kateri bi tudi upravne enote, tj. organi, ki v upravnem postopku izdajajo orožne listine in odločbe, ki so povezane z uresničevanjem pravic in dolžnosti po »ZOro-1« (2000), opravljali nadzor in vodili morebitne postopke o prekrških. Glede na to, da so upravne enote po »ZOro-1« (2000) pristojni organ za izdajo orožnih listin in odločb v upravnem postopku, imajo tudi najboljši pregled nad izdanimi orožnimi listinami in odločbami, izdanimi na podlagi »ZOro-1« (2000). Pričakovati je torej, da bodo ravno pooblaščené uradne osebe na upravnih enotah zaznale morebitne kršitve, ki izhajajo iz izdanih orožnih listin in odločb, ki so povezane z uresničevanjem pravic in dolžnosti po »ZOro-1« (2000). Ravno zaradi tega bi bilo vendarle smiselno razmisliti o tem, ali upravnim enotam podeliti pristojnost za izvajanje nadzorstva nad posameznimi določbami »ZOro-1« (2000) in za odločanje o posameznih prekrških, ki so kot taki določeni z »ZOro-1« (2000). Upravne enote bi lahko bile pristojni prekrškovni organ zlasti za določene prekrške iz tretjega odstavka 81. člena, tretjega in četrtega odstavka 82. člena ter tretjega in petega odstavka 83. člena »ZOro-1« (2000). Takšna ureditev se kot povsem smiselna kaže tudi z vidika načela ekonomičnosti, hitrosti oziroma učinkovitosti vodenja postopka.

Pomenljiva je namreč ugotovitev, da je tukaj predlagana rešitev, po kateri bi pristojni organ za odločanje v upravnem postopku glede uresničevanja pravic in dolžnosti na področju orožja, tj. upravna enota, lahko bil prav tako pristojni organ za izvajanje nadzora in za vodenje postopka o prekršku na področju »ZOro-1« (2000), že bila v veljavi.

Takšna rešitev je bila namreč v veljavi ob sprejetju prve različice »ZOro-1« (2000). Takšna rešitev je ostala v veljavi do prve spremembe, se pravi do sprejema novele »ZOro-1A« (2004). »ZOro-1« (2000) je v prvem odstavku takrat veljavnega 80. člena določal, da nadzorstvo nad izvajanjem določil tega zakona opravlja ministrstvo, pristojno za notranje zadeve, in pristojni organ, tehnična sredstva in naprave pa nadzorujejo pristojne inšpekcijske službe. V drugem odstavku pa je določal, da imata pri izvrševanju nadzora ministrstvo, pristojno za notranje zadeve, in pristojni organ pravico, da pri pravnih osebah in podjetniku posamezniku, ki poseduje orožje, se ukvarja s prometom orožja ali dejavnostjo strelišča, pregledata skladišče orožja in streliva ter druge kraje, kjer je shranjeno orožje in strelivo, izvedeta pregled predpisanih evidenc in ostalo dokumentacijo, ki se nanaša na orožje in strelivo, na kupce orožja in streliva ter na osebe, ki jim je bilo orožje zaupano.

Po zdaj veljavni ureditvi je pristojni organ za izdajo orožnih listin in odločb v upravnem postopku, ki so povezani z uresničevanjem pravic in dolžnosti po »ZOro-1« (2000), tj. upravna enota, lahko le predlagatelj postopka o prekršku, v skladu z določbo prvega odstavka 50. člena »ZP-1« (2003). To pomeni, da če pooblaščená uradna oseba upravne enote med svojim delom ugotovi oziroma zazna okoliščine, ki kažejo na to, da je prišlo do kršitve določb »ZOro-1« (2000), pri stvarno pristojnih prekrškovnih organih iz 83.a člena »ZOro-1« (2000) vloži pisni

predlog za začetek postopka o prekršku. Stvarno pristojni prekrškovni organi nato uvedejo oziroma izvedejo prekrškovni postopek v skladu s procesnimi določbami »ZP-1« (2003).

Pri vprašanju pristojnosti v zvezi z vodenjem postopka o prekršku Rihtaršič (2009) posebej poudarja, da imajo vse vrste postopkov o prekršku po ZP-1 naravo kaznovalnih postopkov, v katerih izvajajo država svojo represivno oblast nad posamezniki. Pristojnost nekega državnega organa za postopanje v takih postopkih je institut, ki ga ne bi smeli izvajati z logičnim sklepanjem iz posrednih določb zakonov, prav tako pa tudi ne iz splošnih načel zakonov, ki določajo prekrške, ali iz določb zakona, ki ureja organizacijo in delovanje nekega organa. Pristojnost prekrškovnega organa za vodenje postopka o prekršku mora biti določno opredeljena. To pa je naloga zakonodajalca.

UPORABLJENI VIRI

- Amaolo, A. (8. 11. 2013). Testo Unico di Pubblica Sicurezza: brevi riflessioni su alcuni profili. *Altalex.com*. Pridobljeno na <http://www.altalex.com/documents/news/2013/10/25/testo-unico-di-pubblica-sicurezza-brevi-riflessioni-su-alcuni-profilo>
- Batis, R. (2003). Orožje v Republiki Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 54(4), 387–402.
- Bellagamba, G. in Vigna, P. L. (2008). *Armi, munizioni, esplosivi: Disciplina penale e amministrativa* (Settima edizione). Giuffrè editore.
- Božnik, D. (2000). Dobili nov Zakon o orožju. *Varnost*, 49(10), 9–12.
- Codice Penale. (2019). *Ipsa.it*. <http://www.ipsoa.it/codici/cp>
- DeGrazia, D. (2014). The case for moderate gun control. *Kennedy Institute of Ethics Journal*, 24(1), 1–25.
- Direktiva (EU) 2017/853 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 17. maja 2017 o spremembi Direktive Sveta 91/477/EGS o nadzoru nabave in posedovanja orožja. (2017). *Uradni list EU*, (137/17).
- Direktiva 2008/51/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 21. maja 2008 o spremembah Direktive Sveta 91/477/EGS o nadzoru nabave in posedovanja orožja. (2008). *Uradni list EU*, (179/08).
- Direktiva Sveta z dne 18. junija 1991 o nadzoru nabave in posedovanja orožja (91/477/EGS). (1991). *Uradni list Evropskih skupnosti*, (256/91).
- Gospočić, S. in Klapšić, M. (2015). Prekršajni postopek pred tijelima državne uprave. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 22(2), 559–588.
- Jaklič, K. in Toplak, J. (2005). *Ustava Združenih držav Amerike*. Nova Obzorja.
- Kazenski zakonik (KZ-1). (2008, 2009, 2011, 2012, 2015, 2016, 2017, 2020). *Uradni list RS*, (55/08, 66/08, 39/09, 91/11, 50/12, 54/15, 6/16, 38/16, 27/17, 23/20, 91/20).
- Kocjančič, M. (2014). III. Konferenca o orožju 22. 5. 2014 – Kadetnica Maribor. Neobjavljeno delo.
- Krope, S. F. (2016). Predlog Direktive Evropskega parlamenta in Sveta o spremembah Direktive Sveta, 91/477/EGS, o nadzoru nabave in posedovanja orožja. *Lovec*, 99(3), 118–120.
- Mori, E. (2012). *Codice delle armi e degli esplosivi* (nona edizione). Casa Editrice La Tribuna.

- Muženič, M. (2018). *Pravna ureditev orožja v Republiki Sloveniji in primerjalnopravno v Republiki Italiji in Republiki Hrvaški* (Magistrsko delo). Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede.
- Norme integrative della disciplina vigente per il controllo delle armi, delle munizioni e degli esplosivi. (1975). *Gazzetta Ufficiale*, (105/1975).
- Okrajno sodišče v Kopru. (2016). Sodba PR 26/2016 z dne 4. 8. 2016.
- Okrajno sodišče v Kopru. (2018). Sodba PR 36/2017 z dne 11. 1. 2018.
- Okrajno sodišče v Postojni. (2018). Sodba ZSV 420043/2017 z dne 5. 7. 2018.
- Poličnik, V. (1998). Ob pripravi novega orožnega prava. *Pravna praksa*, 17(4), 29–30.
- Pravilnik o tehničnih pogojih varovanja prostorov, kjer se nahaja orožje, redu na strelišču in pogojih za izvajanje streljanja. (2001). *Uradni list RS*, (66/01).
- Regolamento per l'esecuzione del Testo Unico 18 giugno 1931, n. 773, delle Leggi di Pubblica Sicurezza. (1940). *Gazzetta Ufficiale*, (149/40).
- Republika Slovenija – E-uprava. (2018). *Predlog predpisa: Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o orožju*. <https://e-uprava.gov.si/drzava-in-druzba/e-demokracija/predlogi-predpisov/predlog-predpisa.html?id=10048>
- Rihtaršič, M. (2009). Je policija prekrškovni organ v postopkih o prekrških po Zakonu o orožju?. *Pravna praksa*, 28(6), 19–20.
- Senčar, A. (2011). Kaznovalna praksa policije za prekrške. V 6. dnevi prekrškovnega prava: Zbornik (str. 110–125). GV Založba.
- Strmečki, M. (2006). *Upravnopravne notranje zadeve (praktikum)*. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za upravo.
- Testo unico delle Leggi di Pubblica Sicurezza. (1931). *Gazzetta Ufficiale RI*, (146/31).
- Tomšič, I. (2009). *Priročnik za tečaj o ravnanju z orožjem*. JBI d.o.o. Neobjavljeno delo.
- Tratar, B. (2009). Pomen pregona prekrškov za varnost v družbi. V T. Pavšič Mrevlje (ur.), *Varstvoslovje med teorijo in prakso: Zbornik prispevkov*. Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede. <http://www.fvv.uni-mb.si/dv2009/zbornik/>
- Ustava Republike Slovenije (URS). (1991, 1997, 2000, 2003, 2004, 2006, 2013, 2016). *Uradni list RS*, (33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13 – UZ148, 47/13 – UZ90,97,99 in 75/16 – UZ70a).
- Violante, L. (1996). *Dizionario delle istituzioni e dei diritti del cittadino*. Editori Riuniti.
- Vrhovno sodišče RS. (2001). Sodba I Up 28/98 z dne 7. 3. 2001.
- Vrhovno sodišče RS. (2005). Sodba I Up 964/2002 z dne 16. 2. 2005.
- Zakon o eksplozivnih tvarima te proizvodnji i prometu orožja. (2017). *Narodne novine RH*, (70/17).
- Zakon o motornih vozilih (ZMV). (2010, 2015, 2016). *Uradni list RS*, (106/10, 23/15, 68/16).
- Zakon o nabavi i posjedovanju orožja građana (2018). *Narodne novine RH*, (94/18).
- Zakon o orožju (Zoro-1). (2000, 2004, 2005, 2009). *Uradni list RS*, (61/00, 73/04, 23/05, 85/09).
- Zakon o prekrških (ZP-1). (2011, 2013, 2014, 2016, 2017). *Uradni list RS*, (29/11, 21/13, 111/13, 74/14-odl. US, 92/14-odl. US, 32/16, 15/17-odl. US).
- Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije o nadzoru nad pridobitvijo in posestjo strelnega orožja posameznikov (MEKNSO). (2000). *Uradni list RS*, (35/00).

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o orožju (ZOro-1A). (2004). *Uradni list RS*, (73/04).

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o orožju (ZOro-1B). (2009). *Uradni list RS*, (85/09).

Zakon o varstvu javnega reda in miru (ZJRM-1). (2006). *Uradni list RS*, (70/06).

O avtorjih:

Martin Muženič, mag. varstvoslovja, svetovalec v Oddelku za upravne notranje zadeve Upravne enote Koper. E-pošta: martin.muzenic@gov.si

Dr. Bojan Tičar, redni profesor za področje pravo na Fakulteti za varnostne vede in Pravni fakulteti Univerze v Mariboru: E-pošta: bojan.ticar@fvv.uni-mb.si

Dejavniki in ekonomske posledice nasilja odraslih otrok nad ostarelimi starši

Monika Klun

Namen prispevka:

Namen prispevka je pregledati literaturo o finančnih vidikih področij nasilja odraslih otrok nad starši in nasilja nad starejšimi.

Metode:

Prispevek temelji na pregledu literature in razpravi o dejavnikih ter ekonomskih posledicah nasilja odraslih otrok nad ostarelimi starši. Literatura je bila pridobljena s pomočjo različnih kombinacij po korenih ključnih besed, povezanih s tematiko: nasil*, star*, zlorab*, finan*, elder*, abus*, violen*, parent*, child* in econom*. Uporabljena je bila metoda snežne kepe.

Ugotovitve:

Natančne stroške, ki nastanejo kot posledica nasilja odraslih otrok nad starši, je težko oceniti. Povezava med nasiljem v družini in finančnimi stroški namreč ni preprosta. Dejavnika za to dejstvo lahko iščemo v neprijavljanju tovrstnih primerov in prepletanju več oblik nasilja. Tako se pogosto zgodi, da so stroški, ki so posledica ekonomskega nasilja, nemalokrat močno podcenjeni ali pa celo spregledani in se tako ne upoštevajo, ker so morda nastali vzporedno z dotično proučevano vrsto nasilja (npr. ob fizičnem nasilju). Zaradi nasilja odraslih otrok nad ostarelimi starši ne nastajajo zgolj kratkoročni, temveč tudi dolgoročni stroški, kar lahko vpliva na gospodarsko stabilnost države.

Omejitve/uporabnost:

Ugotovitve prispevka dajejo izhodišča za razpravo o oblikovanju programov za zmanjševanje nasilja odraslih otrok nad starši.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

To je prvi slovenski prispevek, ki povezuje finančni vidik nasilja nad starejšimi z nasiljem odraslih otrok nad starši. Prispevek je izhodišče za empirično študijo, ki bi lahko obravnavala finančni vidik nasilja odraslih otrok nad starši v Sloveniji.

UDK: 343.9:343.62-053.9

Ključne besede: nasilje, odrasli, otroci, starši, starejši, finance

Factors and economic consequences of violence toward elderly parents by adult children

Purpose:

The purpose of the paper is to review the literature on the financial aspects of violence toward parents by adult children and of elder abuse.

Design/Methods/Approach:

The paper is based on a literature review and discussion on the factors and economic consequences of violence toward elderly by adult children. The literature was obtained by various combination of root keywords related to the topic: *nasil**, *stare**, *zlorab**, *finan**, *elder**, *abus**, *violen**, *parent**, *child** and *econom**. The snowball research method was used.

Findings:

The exact cost of violence toward parents by their adult children is difficult to estimate. The link between domestic violence and financial costs is not simple. Factors behind this fact can be found in the underreporting of such cases and intertwining of several forms of violence. Thus, it often happens that the costs resulting from economic violence are often greatly underestimated or even overlooked and thus are not taken into account because they may have arisen in parallel with the type of studied violence (e.g. in the case of physical violence). Not only short-term but also long-term costs are caused by violence toward elderly parents by adult children. These costs can affect the economic stability of the country.

Research Limitations/Implications:

The findings of the paper provide a starting point for discussing the design of prevention programs in cases of violence toward parents by adult children.

Originality/Value:

This paper is the first of its kind in Slovenia that links the financial aspects of elder abuse and violence toward parents by adult children. The contribution is a starting point for an empirical study which could address only financial aspects of violence toward parents by adult children in Slovenia.

UDC: 343.9:343.62-053.9

Keywords: violence, adults, children, parents, elderly, finances

1 UVOD

Nasilje¹ odraslih otrok nad starši (angl. *adult child to parent abuse; violence toward parents by adult children*) bi lahko opredelili kot »enkratno, večkratno ali kontinuirano vedenje polnoletnega sina ali polnoletne hčere, zaradi katerega se biološki ali krušni starši počutijo ogrožene, ustraševane, nadzorovane ali napadene« (Klun in Frangež, 2019, str. 289). Omenjena problematika je ena izmed najmanj raziskanih oblik nasilja med družinskimi člani, vseeno pa lahko ugotovitve povezujemo s področjem nasilja nad starejšimi (Holt in Shon, 2016; Kanduč, 2001; Klun in Frangež, 2019; Nyugen Phan, n. d.). Nasilje nad starejšimi je namreč lahko hkrati tudi nasilje odraslih otrok nad starši, a ne vedno (Klun in Frangež, 2019).

1 Nasilje je v prispevku razumljeno kot vedenje ali dejanje, medtem ko se zloraba nanaša na vzorec poniževanja, nadziranja, ustraševanja, vključno z nasiljem, pri čemer gre za uporabo moči in nadzorovanje v vsakem odnosu, v katerem se pričakuje zaupanje (Neilson, 2004; World Health Organization, 2020).

V naslednjih desetletjih se bo delež starejših ljudi v celotnem prebivalstvu precej povečal, ker se bo upokojil velik delež t. i. »babyboom« generacije iz obdobja po drugi svetovni vojni. Delovno aktivno prebivalstvo bo zato bolj obremenjeno, saj bo moralo kriti socialne izdatke starajočega se prebivalstva za številne storitve, ki jih potrebuje (Eurostat, 2018). Dohodki v poznejšem obdobju življenja običajno upadajo, poleg tega pa stroški zdravstvene oskrbe in stroški vzdrževanja svojega doma pogosto presegajo finančna sredstva starejših. Zaradi nepripravljenosti na selitev tako večinoma živijo v svojih bivališčih. V tujini lahko živijo od dohodkov svojih potomcev, pri čemer delovno aktivni ljudje finančno in čustveno niso pripravljeni na to in pogosto ne (z)morejo prevzeti te skrbniške odgovornosti za svoje starše (Litwin in Sapir, 2009; Salomon, 2008 v Kerbler, 2012; Steinmetz, 1978).

Globalno gledano vse več starejših staršev živi s svojimi otroki (Rithcie et al., 2011), zato je mogoče pričakovati, da bo tudi nasilja odraslih otrok nad starši vse več. Finančna sredstva so lahko eden izmed dejavnikov, ki ovirajo dostop do institucionalne oskrbe starejših (Hlebec in Mali, 2013), zato lahko oskrba za starejšega člana pade na ramena družinskih članov. Ti nudijo pomoč pri vsakodnevnih dejavnostih (Acierno et al., 2010) ali zdravstvenih storitvah (Wolff et al., 2016), pri čemer pa lahko utrpijo pomembne finančne posledice, tako neposredne kot dolgoročne (gospodarska, pokojninska varnost) (National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine (NASEM), 2016). Wolff et al. (2016) ugotavljajo, da imajo laični izvajalci oskrbe, ki pomagajo starejšim osebam pri obvladovanju zdravstvenih težav, več finančnih težav kot skrbniki, ki ne pomagajo na področju zdravstvenega varstva. Pomanjkanje finančnih sredstev pa lahko vodi v zlorabo starejših (Kosberg in Nahmias, 1996 v Schiamberg in Gans, 1999).

Čas te obveznosti se pokriva tudi z obdobjem, ko se otroci poročijo, ustvarjajo družino in gradijo kariero (Steinmetz, 1978). Dandanes imajo tovrstni skrbniki večjo verjetnost, da bodo zaposleni s polnim ali delnim delovnim časom kot včasih, vendar so politike v večini držav ZDA take, da dopusti niso plačani, kar otežuje laičnim izvajalcem oskrbe oskrbnikom, da si vzamejo čas za oskrbo, še posebej izvajalcem z nizkimi dohodki (NASEM, 2016). Wolff et al. (2016) dodajajo, da so skrbniki (običajno odrasli otroci) posledično tudi manj delovno produktivni, kar kaže na to, da ima preučevano področje lahko tudi širši gospodarski vpliv. Odkar prevladuje družbeno pričakovanje, da naj bi ta odgovornost padla na ženske potomce, prekinitev njenih ciljev (npr. ustvarjanje družine, graditev kariere) lahko povzroči zamero do staršev. Družbena pričakovanja od ženskih potomcev, da skrbijo za ostarele starše, lahko povzročijo frustracijo in stres, saj si želijo ustvariti ali povečati lastno družino. To lahko ustvarja okoliščine za izvajanje nasilja nad starši (Steinmetz, 1978).

Nasilje nad starejšimi je raziskano predvsem s kriminološkega vidika, s poudarkom na dejavniki tveganja, povezanih z žrtvijo (Pillemer et al., 2016). Opaža se torej manko raziskav o dejavniki tveganja v povezavi s povzročiteljem, Ananias in Strydom (2014) pa dodajata, da je tudi premalo študij o zaščitnih dejavniki pred zlorabo starejših. Podobno je stanje raziskav tudi na področju nasilja odraslih otrok nad starši. V tujini je to vprašanje večinoma proučevano s kriminološkega (npr. Johnson et al., 2018; Smith, 2015; Stratton in Moore, 2007;

Von Heydrich et al., 2012) in psihološkega ter psihiatričnega vidika v smislu raziskovanja zaznavanja otrokovega nasilnega vedenja staršev in procesov spopadanja z nasilnim vedenjem odraslega otroka (npr. Band-Winterstein, 2015; Band-Winterstein et al., 2015; Kageyama et al., 2018), medtem ko v Sloveniji tovrstna problematika (še) ni raziskana. Ne zadostno razumljeni dejavniki kot posledica kontradiktornih ugotovitev raziskav in odsotnost (ustrezne) teoretične podlage (Holt in Shon, 2016) vodijo v to, da je zahtevno oblikovati učinkovite preventivne programe. Ena izmed priorit, ki jih opažajo Pillemer, Burnes et al. (2016), je zato oblikovanje intervencijskih programov, ki imajo potencial, da preprečijo grdo ravnanje nad starejšimi. Krug et al. (2002) ugotavljajo tudi pomanjkanje študij o posledicah zlorab nad starejšimi. Pomanjkanje se vidi tudi pri raziskovanju finančnega vpliva. Podatki o stroškovni učinkovitosti različnih preventivnih programov in o katerih koli stroških, ki nastanejo zaradi intervencij v primerih zlorab nad starejšimi, namreč niso dostopni (Pillemer, Burnes et al., 2016). Poleg tega primanjkuje globalnih raziskav o povečanju izdatkov za zdravstveno oskrbo starejših zaradi zlorab (Stankunas et al., 2016).

Vidikov nasilja nad starejšimi oz. nasilja odraslih otrok nad starši je veliko. V članku se bomo osredotočili na finančni vidik. Poskusili bomo oceniti posledične stroške, ki se nanašajo na nasilje odraslih otrok nad starši. Pri tem se bomo navezovali na stroške, ki nastanejo kot posledica nasilja nad starejšimi. Sprva bomo razpravljali o tem, če zaradi finančnih težav v družini prihaja do nasilja odraslih otrok nad starši, nato pa bomo preučevano področje povezali z brezposelnostjo otrok in (posledičnim) skupnim bivanjem s starši. Razpravljali bomo še o tem, kolikšni so stroški, ki izhajajo iz nasilja nad starejšimi. Prispevek bomo zaključili z opisovanjem prepleta finančnega stanja in nasilja odraslih otrok nad starši ter načinov omejevanja razširjenosti omenjene oblike nasilja med družinskimi člani.

2 FINANČNI VIDIK CIKLA NASILJA V DRUŽINI

Avtorji (Euser et al., 2013; Sedlak et al., 2010; Tran et al., 2018; Tsui et al., 2006) v povezavi z nasiljem v družini poudarjajo vprašanje finančnega stanja, zato v nadaljevanju predstavljamo, kako finančni vidik vpliva na cikel nasilja v družini. Podrobneje finančni vidik omenjene tematike obravnavamo tako, da izhajamo iz družinskih pogojev, v katerih odraščajo otroci, tj. revščina oz. brezposelnost staršev, vplivi katerih, predvidevamo, so lahko potem vidni v odrasli dobi.

Tsui et al. (2006) ugotavljajo, da je eden izmed dejavnikov tveganja za nasilje med partnerjema brezposelnost moškega. Anderberg et al. (2013) dodajajo, da tudi brezposelnost žensk veča verjetnost nasilja med partnerjema, še posebej spolnega in fizičnega nasilja (Byrne et al., 1999). Podobno menijo Burlaka et al. (2017), in sicer, če je ženska zaposlena, ima manjšo verjetnost, da bo žrtev nasilja svojega partnerja. Dejavnika tveganja za nasilje med partnerjema sta torej lahko brezposelnost moškega ali brezposelnost ženske. Slednji dejavnik prispeva k neravnoteži v intimnem razmerju. Ženske, ki nimajo svojih dohodkov, se lahko počutijo omejene pri svojih odločitvah in imajo manjšo verjetnost, da bodo zapustile nasilnega partnerja. Povezavo med brezposelnostjo moškega in nasiljem v družini pa lahko razložimo z ekonomsko funkcijo moškega, ki ob

izgubi zaposlitve pod vprašaj postavlja predstavo o »pravi« moškosti (Burlaka et al., 2017; Kanduč, 2001).

Staggs in Riger (2005) dodajata, da imajo zlorabljene ženske manjšo možnost, da bodo dobile stalno službo kot ženske, ki niso žrtve zlorab svojega partnerja. To pomeni, da lahko nasilje med partnerjema vodi v brezposelnost. Ženske, ki so bile v svoji zgodovini žrtve nasilja partnerja in so živele pod pragom revščine, imajo tudi večjo verjetnost, da bodo spet padle v revščino po naslednjem spolnem ali fizičnem napadu (Byrne et al., 1999).

Shook Slack et al. (2004) menijo, da brezposelnost staršev povzroča stres, kar lahko povzroča večjo verjetnost uporabe telesnega kaznovanja kot način discipliniranja otroka. Margolis in Farran (1984) dodajata, da imajo brezposelni očetje trikrat večjo verjetnost, da bodo nasilni do svojih otrok, kot zaposleni očetje. Na drugi strani pa Raissian (2015) ugotavlja, da večanje stopnje brezposelnosti do neke meje povzroči upad razširjenosti zlorab nad otroki, nato pa začne premo sorazmerno naraščati s stopnjo brezposelnosti. Brezposelnost je zato lahko dejavnik tveganja in zaščitni dejavnik zlorab nad otroki. Tran et al. (2018) menijo, da brezposelnost starša in nizki socialnoekonomski status lahko večata verjetnost za določene oblike neposredne in posredne viktimizacije otroka. Ugotavljajo, da omenjena dejavnika manjšata verjetnost, da bo otrok žrtev čustvene zlorabe, hkrati pa povečujeta verjetnost za spolno zlorabo otroka in za to, da bo priča psihičnemu nasilju med staršema. Sedlak et al. (2010) dodajo, da imajo otroci v družinah z nizkim socioekonomskim statusom trikrat večjo verjetnost, da bodo zlorabljeni, kot otroci, ki ne živijo v takšnih družinah. Barrett et al. (2014) ugotavljajo še, da imajo moški, ki so bili žrtve spolne zlorabe v otroštvu, večjo verjetnost, da prihajajo iz družin z nizkim socialnoekonomskim statusom, v primerjavi z moškimi, ki v otroštvu niso bili žrtve. Razlik med ženskami, ki so bile in ki niso bile žrtve nasilja v otroštvu, v socialnoekonomskem statusu družine ni bilo.

Poleg opisanih povezav med revščino in nasiljem med partnerjema ter revščino in zlorabami otrok pa obstaja povezava tudi med nasiljem med partnerjema in zlorabami otrok. Tako se pogosto zgodi, da je otrok priča nasilju med staršema in tudi žrtev zlorabe nad njim v isti družini (Chan, 2011). Edleson (1999) na podlagi pregleda študij ocenjuje, da v 30 % do 60 % družin, v kateri pride do nasilja med partnerjema ali nasilja nad otrokom, pride tudi do nasilja nad otrokom (v primeru nasilja med partnerjema) ali nasilja med partnerjema (v primeru nasilja nad otrokom).

Lee et al. (2004) ugotavljajo, da je prisotnost fizičnega nasilja v družini statistično pomemben dejavnik tveganja za maltretiranje otroka. Podobno ugotavljajo Dong, Anda et al. (2004), ki menijo, da je verjetnost za fizično nasilje nad otrokom večja v družinah, kjer je prisotno nasilje v družini, kot v družinah, kjer tega nasilja ni. Ocenjujejo, da je razširjenost fizičnega nasilja nad otrokom, kjer je prisotno tudi nasilje med partnerjema 58 %, medtem ko je razširjenost fizičnega nasilja nad otrokom v družinah, kjer nasilja med staršema ni, 22 %. Tajima (2000) dodaja, da prisotnost nasilja med partnerjema povečuje verjetnost za zlorabo nad otrokom za približno 70 %, medtem pa Appel in Holden (1998) na podlagi pregleda literature ocenjujeta, da ima 6 % otrok v ZDA večjo verjetnost, da bodo žrtve fizičnega nasilja v družinah, kjer pride do nasilja med partnerjema. Berger

(2005) dodaja, da je v družinah, kjer je prisotno nasilje moža nad ženo, 14 % večja verjetnost za nasilje nad otrokom.

Appel in Holden (1988) sta identificirala pet možnih družinskih dinamik, ko se nasilje med partnerjema dogaja hkrati z nasiljem nad otrokom:

- a) situacije, ko je mož nasilen do žene in otroka²;
- b) situacije, ko je mož nasilen do žene, žena pa se »znaša« nad otrokom. Otrok je v tem primeru prejemnik (ne)namerne agresije, ki je posledica nasilja med partnerjema;
- c) situacije, ko je mož nasilen do žene in otroka, poleg tega pa nasilje nad otrokom izvaja tudi mama;
- d) situacije, ko nasilje med partnerjema poteka v obe smeri med zakoncema, nasilje nad otrokom pa izvajata oba starša in
- e) situacije, ko nasilje med partnerjema poteka v obe smeri med zakoncema, nasilje nad otrokom izvajata oba starša, poleg tega pa je tudi otrok nasilen do starša.

Nasilje mladoletnega otroka nad starši je tako lahko povezano z njegovo neposredno in posredno viktimizacijo, ki je posledica nasilja med staršema (Cottrell, 2001). McCloskey in Lichter (2003) nadaljujeta, da je treba upoštevati starost otroka. Če je otrok, ko je posredno viktimiziran, star več kot 18 let, ima večjo verjetnost, da postane nasilen do svojih staršev, kot če je posredno viktimiziran v obdobju do polnoletnosti. Poleg tega Contreras in Cano (2016) ugotavljata, da mladostniki v družinah, kjer je prisotno nasilje med staršema, kasneje z večjo verjetnostjo izvajajo nasilje nad svojimi starši kot tisti mladostniki, ki niso trpeli zaradi nasilja v družini. Kako močen je cikel nasilja, ostaja nejasno (McCloskey in Lichter, 2003), saj sta Harbin in Madden (1979) v raziskavi ugotovila, da je nasilje otroka nad staršem lahko tudi edini pojav nasilja v družini.

Enega izmed dejavnikov za pojav nasilja mladoletnih otrok nad starši lahko najdemo v revščini. Odraščanje v revščini je namreč za otroka stresno. Mladi, ki odrasčajo v družinah z nizkim socialnoekonomskim statusom, trpijo zaradi splošnega pomanjkanja. To v njih ustvarja frustracije, jezo in nezadovoljstvo, pri čemer lahko otrok omenjene negativne občutke usmerja proti staršem. Condry in Miles (2013) dodajata, da se nasilje mladoletnih otrok nad starši bolj verjetno pojavlja v družinah z nizkim socialnoekonomskim statusom kot v družinah z višjim socialnoekonomskim statusom. Vendar pa na drugi strani Paulson et al. (1990) ugotavljajo, da med nasiljem mladoletnih otrok nad starši in socialnoekonomskim statusom v družini ni statistično pomembnih povezav. Trend kaže, da taki otroci bolj verjetno prihajajo iz srednjih in visokih kot iz nižjih socialnoekonomskih razredov. Protislovnost ugotovitev torej kaže na kompleksne povezanosti med socialnoekonomskim statusom v družini in nasiljem nad starši.

Revščina v otroštvu povečuje tudi verjetnost prestopništva v adolescenci³ (Jarjoura et al., 2002). V splošnem prestopništvo v adolescenci povečuje verjetnost antisocialnega vedenja v odrasli dobi (Lanctot et al., 2007), medtem pa stopnja nasilja otrok nad starši z naraščajočimi leti povzročitelja pada (Ulman in Straus

2 Appel in Holden (1988) menita, da prva dinamika predstavlja »stereotipno« podobo nasilja v družini.

3 Wright et al. (1999) dodajajo, da lahko visok socialnoekonomski status vodi tudi v delinkventnost.

2003). Raziskav, ki bi kazale morebitno povezavo med nasiljem mladoletnih otrok nad starši in nasiljem nad starši v odrasli dobi otroka, nismo našli. Zgolj domnevamo lahko, da tovrstna povezanost obstaja, saj Von Heydrich et al. (2012) menijo, da je zloraba odraslih otrok nad starši včasih nadaljevanje dolgotrajnih vzorcev fizične ali čustvene zlorabe v družini.

3 DRUGI DEJAVNIKI IN EKONOMSKE POSLEDICE NASILJA NAD STAREJŠIMI OZ. NASILJA ODRASLIH OTROK NAD STARŠI

Za pojasnitev nasilja nad starejšimi oziroma nasilja odraslih otrok nad starši in razumevanje posledic tovrstne problematike so pomembni tudi drugi dejavniki, katerih skupni imenovalac lahko tiči v finančnih pogojih (npr. Peterson et al., 2014; Von Heydrich et al., 2012), zato v nadaljevanju predstavljamo dejavnika življenja v skupnosti in brezposelnosti potomcev. Predstavljeni so tudi stroški države, ki nastanejo zaradi nasilja nad starejšimi oz. nasilja odraslih otrok nad starši.

Med dejavnike, zakaj prihaja do nasilja nad starejšimi, Lachs et al. (1997) umeščajo skupno življenje z otroki, kar bi lahko deloma razložilo ugotovitev, da so najpogostejši povzročitelji grdega ravnanja nad starejšimi njihovi odrasli otroci (Lachs et al., 1997; Peterson et al. 2014; Storey in Perka, 2018). V letu 2018 so bila v Sloveniji prvič zabeležena gospodinjstva, v katerih je živel pet zaporednih generacij (tri gospodinjstva). Najstarejši otroci, ki so živeli z obema staršema, so bili stari 71 let (Statistični urad RS, 2018). Povprečno živi največ otrok v družinah poročenih staršev, povprečna starost otrok pa je v letu 2015 že presegala prag polnoletnosti (Statistični urad RS, 2015). Povprečna starost otrok, ki živijo s starši, se povečuje; 1. januarja 2018 je znašala 19,1 leta (pred tremi leti 18,3 leta) (Statistični urad RS, 2018).

Clemens in Axelson (1985) sta na podlagi raziskave, v katero sta vključila 39 staršev, katerih otroci so živeli z njimi, ugotovili, da je povprečna starost otrok 20 let, najpogostejši razlog za življenje v skupnem gospodinjstvu pa so finančne težave otrok. Harbin in Madden (1979) sta na vzorcu 28 družin ugotovila, da večina otrok, ki izvaja nasilje nad svojimi starši, živi s starši in so ekonomsko odvisni od njih. Von Heydrich et al. (2012) dodajo, da 25 % starejših poroča, da imajo njihovi otroci težave s pridobitvijo zaposlitve ($n = 203$). Spencer (1996) meni, da imajo družinski člani pogosto težave z denarjem, ki so neredko povezane z brezposelnostjo. Kopčavar Guček (2015) pravi, da je eden izmed glavnih dejavnikov nasilja nad starejšimi ženskami brezposelnost odraslih otrok, medtem ko je Zielinski v raziskavi (2009) ugotovil, da je brezposelnost odraslih otrok lahko povezana z nasiljem v njihovem otroštvu. Pri odraslih, ki so bili žrtve nasilja v otroštvu, je obstajala dvakrat večja verjetnost, da so bili v času izvajanja raziskave brezposelni, kot odrasli, ki niso imeli izkušenj žrtve nasilja. To je bilo toliko bolj izrazito, če so bili žrtve fizičnega nasilja. Poleg tega so imeli odrasli, ki so bili v otroštvu žrtve več kot ene oblike nasilja v družini, trikrat večjo verjetnost, da so odraščali v revščini, kot odrasli, ki v otroštvu niso bili žrtve več kot ene oblike nasilja (Zielinski, 2009). Spencer (1996) ugotavlja, da starejši tako pogosto menijo, da so odgovorni za nudenje finančne podpore družinskim članom, npr.

da starš misli, da mora del svoje pokojnine dajati otroku, ker je brezposeln (Hvalič Touzery in Felicijan, 2003). 83 % starejših ($n = 200$) je poročalo, da so ali pa še vedno finančno pomagajo odraslim otrokom ali vnukom. Redko pa se zgodi, čeprav se, da bi otroci finančno pomagali svojim staršem (Spencer, 1996).

Revščina tako lahko pripomore k temu, da si mnogi posamezniki delijo isti dom, kar lahko veča možnosti za finančno zlorabo nad starejšimi (Peterson et al., 2014). Von Heydrich et al. (2012) menijo, da finančni pritisk otroka slabša kakovost odnosov s starši in veča verjetnost fizične zlorabe odraslega otroka nad staršem. Finančne težave otroka lahko vodijo tudi v finančno izkoriščanje starša. Podobno menijo Gil et al. (2014), ki navajajo, da finančna odvisnost odraslega otroka od družine lahko vodi v poslabšanje družinskih odnosov in v skrajnih primerih lahko vodi do nasilja. Kosberg (1988) opozarja, da revščina in brezposelnost nista dejavnika, ki povzročata nasilje nad starejšimi, sta pa dejavnika, ki lahko prispevata k njegovi (povečani) verjetnosti.

Študije o razširjenosti nasilja nad starejšimi, ki vključujejo vse oblike nasilja skupaj (npr. Burnes et al., 2015; Gil et al., 2014), kažejo, da se razširjenost giblje med 5 % in 10 %. Raziskave o razširjenosti »trpijo« zaradi različnih (preveč širokih, nejasnih) definicij in različne metodologije (Pillemer et al., 2016), zato je pri primerjavi med študijami potrebna previdnost. Kazalnike za previdnost lahko vidimo tudi v opredeljevanju najpogostejših oblik nasilja nad starejšimi. Medtem ko Pillemer in Finkelhor (1988) trdita, da je to fizično nasilje, Giraldo-Rodríguez in Rosas-Carrasco (2012) ocenjujeta, da je najbolj razširjeno psihično nasilje. Choi in Mayer (2000) menita, da je najpogostejša oblika zlorab nad starejšimi ekonomsko nasilje. Ne glede na to, za katero obliko nasilja so starejši najbolj dovzetni, pa Dong, Simon et al. (2011) poudarjajo, da tovrstni prijavljeni primeri predstavljajo le vrh ledene gore. Prijavljen je namreč vsak 24. primer (Lifespan of Greater Rochester, 2011), pri čemer pa je po mnenju Dong, Simon et al. (2011) veliko hujših primerov nasilja nad starejšimi, ki niso zaznani in niso deležni ustreznega ukrepanja in obravnave.

Posledice (fizičnega) nasilja nad starejšimi so lahko še posebej resne. Starejši so namreč fizično šibkejši in bolj ranljivi kot mladi odrasli, njihove kosti so bolj krhke in okrevanje traja dlje časa. Tudi relativno majhna poškodba lahko povzroči resno in trajno škodo (Krug et al., 2002). Modrice, ki se pojavijo kot posledica fizičnega nasilja, so pogosto velike (večje od 5 cm) (Wiglesworth et al., 2009). Neposredni zdravstveni stroški, povezani s poškodbami zaradi nasilja nad starejšimi, so v Združenih državah Amerike ocenjeni nad 5,3 milijarde ameriških dolarjev na leto (Fullin et al., 1994 v Mouton et al., 2004). Pri organizaciji MetLife (2009) na drugi strani ocenjujejo, da so stroški za zdravstveno oskrbo in drugi storitveni stroški za žrtve nasilja nad starejšimi najmanj 13 milijonov na leto.

Veliko starejših se preživlja s pomočjo omejenih dohodkov, tako da ima lahko izguba tudi majhne količine denarja pomemben vpliv na njihovo preživetje (Krug et al., 2002). Ekonomsko nasilje ali finančno izkoriščanje lahko negativno vpliva na ekonomsko varnost starejših in krha njihovo ekonomsko neodvisnost. Ekonomske izgube za žrtve finančnih zlorab so ocenjene na najmanj 2,6 milijarde ameriških dolarjev na leto (MetLife, 2009). Brent (2015) na podlagi raziskave, v katero je bilo vključenih 45 primerov ekonomskih zlorab nad starejšimi, ugotavlja,

da je povprečna finančna izguba 2.547 ameriških dolarjev. Gunther (2011) na podlagi raziskave 52 primerov finančnega izkoriščanja starejših ocenjuje, da so starejši skupno izgubili 4.766.196 ameriških dolarjev, povprečna izguba na primer pa je znašala 91.658 ameriških dolarjev. V splošnem se ocenjuje, da so v letu 2011 v Utahu starejši zaradi finančnega izkoriščanja izgubili 48 do 210 milijonov ameriških dolarjev (Gunther, 2011). Spencer (1996) dodaja, da količina denarja kot posledica finančnih zlorab nad starejšimi obsega nekaj tisoč ameriških dolarjev v vsakem primeru. Na podlagi analize 16 primerov finančnih zlorab nad starejšimi je bilo ocenjeno, da so v povprečju starejši izgubili 20.000 ameriških dolarjev, skupno pa so izgubili približno 675.000.000 ameriških dolarjev. Jackson (2009) je na podlagi analize 58 poročil finančnih zlorab ocenil, da so skupno starejši izgubili 14.052.641 ameriških dolarjev, v povprečju v posameznem primeru finančne zlorabe pa je starejša oseba izgubila 242.287 ameriških dolarjev. Posledice zmanjšane fizične, funkcionalne, mentalne in ekonomske zmogljivosti starejših večajo verjetnost za prezgodnjo institucionalizacijo in smrt ter/ali splošno slabšo kakovost življenja in dobrega počutja (Choi in Mayer, 2000). V tem kontekstu gre za »skrite stroške«, ki pa jih je težko ali nemogoče oceniti (Jackson, 2009).

Skupni stroški ekonomskega nasilja nad starejšimi (policija, podporne storitve, sodišča) so na podlagi analize 58 poročil primerov ekonomskih zlorab nad starejšimi za obdobje 2007 do 2008 ocenjeni na najmanj 1,8 milijarde ameriških dolarjev in največ 5,8 milijarde ameriških dolarjev (Jackson, 2009). Ena izmed študij primera fizičnega nasilja odrasle hčere nad svojo mater kaže, da so bili stroški primera ocenjeni na najmanj 4.882 ameriških dolarjev. Gre za majhen znesek, ker večina ocen stroškov ni bila dostopna. V nadaljevanju naštevamo stroške, ki izhajajo iz omenjenega primera (Jackson, 2009): klici na policijo (trikrat): stroški so neznani; nujni zdravstveni klic: 930 ameriških dolarjev; vstop v bolnišnico: 3.622 ameriških dolarjev; trije obiski zdravnikov: 90 ameriških dolarjev; farmacevtski stroški: stroški so neznani; tri svetovalne seje: 180 ameriških dolarjev; stanovanje v sili: stroški so neznani; pomoč pri zaščiti: stroški so neznani; sodni stroški: stroški so neznani.

Medtem ko primeri zlorab nad starejšimi naraščajo, postajajo vse bolj zapleteni, pa znesek denarja, namenjen za to področje, ostaja enak ali pa se celo zmanjšuje. V proračunskem letu 2009 so v sedmih federalnih agencijah v ZDA skupno porabili 11,9 milijona ameriških dolarjev v dejavnosti pravosodja na področju zlorab nad starejšimi. V tistem letu so nacionalni inštituti za zdravje porabili 1,1 milijona ameriških dolarjev za raziskave o zlorabi starejših. Centri za nadzor in preprečevanje bolezni so v te namene porabili 50.000 ameriških dolarjev (Government Accountability Office, 2011). Connolly (2012) ocenjuje, da je letno porabljenih 2,35 milijona ameriških dolarjev za raziskave o zlorabah nad starejšimi, za kar meni, da je malo.

Koliko torej znašajo celotni stroški, ki izhajajo iz nasilja nad starejšimi? Connolly (2012) meni, da so za odgovor na to vrzel potrebne dodatne raziskave, predvideva pa, da lahko govorimo o več milijardah ameriških dolarjev.

Brent (2015) poudarja, da bolj, kot je resno kaznivo dejanje, večja je pripravljenost žrtev za pregon in večji so stroški, vendar pa so stroški odvisni tudi od vrste zlorab (Jackson, 2009). Menimo, da na to vpliva tudi ugotovitev,

da se zlorabe največkrat pojavljajo v paru ali pa celo v več oblikah hkrati (Hvalič Touzery in Felicijan, 2003). Gunther (2011) dodaja, da so starejši, ki so žrtve fizične zlorabe, pogosto tudi žrtve finančnega izkoriščanja. Government Accountability Office (2011) ugotavlja tudi, da državni tožilci pogosto niso pripravljeni preganjati primerov zlorab starejših ali pa jih ne morejo preganjati. Pridobivanje pomoči od organov kazenskega pravosodja v omenjenih primerih je tako ocenjeno kot (zelo) velik izziv. Malo, če sploh, je primerov, ki so posredovani policiji in se potem ti primeri tudi preganjajo.

Med dejavnike, ki večajo stroške v primerih nasilja nad starejšimi, Gunther (2011) umešča demenco, mentalne disfunkcije in pomoč pri upravljanju s svojimi finančnimi sredstvi. Žrtve, ki se soočajo z naštetimi težavami, namreč izgubijo več denarja kot tiste žrtve, ki omenjenih težav nimajo. V študiji ugotavlja, da je v polovici primerov finančnih zlorab ($n = 52$) bila vključena žrtev, ki je potrebovala pomoč pri upravljanju s svojimi finančnimi sredstvi. Povprečna izguba denarja v teh primerih je bila 124.710, medtem ko je bila povprečna izguba pri žrtvah, ki tovrstne pomoči niso potrebovale, 57.771 ameriških dolarjev. Žrtve z demenco so povprečno izgubile 117.414 ameriških dolarjev, žrtve, ki niso bile dementne, pa 81.216 ameriških dolarjev. Povprečno so starejši izgubili 261.785 ameriških dolarjev, če je bil povzročitelj nasilja otrok. Če povzročitelj ni bil otrok, je povprečna izguba znašala 65.139 ameriških dolarjev. Če so bili prisotni prepiri v družini, je bila izguba 128.502 ameriških dolarjev, če prepiri niso bili prisotni, je bila izguba za starejšega 80.888 ameriških dolarjev. Če se je žrtev nanašala na fizično pomoč povzročitelja, je bila izguba 130.114 ameriških dolarjev, če se pa ni, je bila izguba 75.045 ameriških dolarjev (Gunther, 2011).

Opaziti je, da so »vidni stroški« nasilja nad starejšimi oz. nasilja odraslih otrok nad starši precejšnji. Vidimo, da dinamika tovrstne tematike ni preprosta, ravno nasprotno. Nizka stopnja pripravljenosti za prijavo, »skriti« stroški (npr. nižja kakovost življenja) in istočasen preplet več oblik nasilja (npr. finančno in duševno nasilje) so samo nekateri izmed kazalnikov, ki nakazujejo, da gre za večplastno težavo, ki zahteva sodelovanje med skupnostjo in državnimi organi.

4 ZAKLJUČEK

Vidikov nasilja nad starejšimi oz. nasilja odraslih otrok nad starši je veliko. V članku smo se osredotočili na finančni vidik, pri čemer na področju nasilja odraslih otrok nad starši nismo zasledili raziskav, ki bi pokazale stroške, ki nastanejo zaradi tovrstne problematike. V prispevku smo poskušali povezati stroške, ki izhajajo iz nasilja odraslih otrok nad starši s stroški, ki nastanejo zaradi nasilja nad starejšimi. Finančni vidik omenjene tematike smo obravnavali tako, da smo izhajali iz družinskih pogojev, v katerih odraščajo otroci, tj. revščina oz. brezposelnost staršev, vplivi katerih, predvidevamo, so lahko potem vidni v odrasli dobi otroka.

Menimo, da je natančne stroške, ki nastanejo kot posledica nasilja odraslih otrok nad starši, težko oceniti. Povezava med nasiljem v družini in finančnimi stroški namreč ni preprosta. Pogosto gre za preplet več oblik nasilja hkrati (npr. Hudson, 1991; Naughton et al., 2012), zato menimo, da so znani stroški npr. zaradi

ekonomskih zlorab (npr. Jackson, 2009) močno podcenjeni, saj se ne upoštevajo stroški, ki so mogoče nastajali vzporedno z dotično proučevano vrsto zlorabe, zaradi npr. fizične zlorabe. Podcenjevanje posledičnih stroškov je pogojeno tudi z neprijavljanjem primerov nasilja odraslih otrok nad starši (npr. Smith, 2015).

Ne gre spregledati, da zaradi nasilja otrok nad starejšimi ne nastajajo zgolj kratkoročni, temveč tudi dolgoročni stroški. V tem primeru bi lahko govorili o ciklu nasilja v povezavi s finančnimi pritiski. Zaradi oskrbe za starša oz. finančnih pritiskov lahko začne odrasel otrok zlorabljati alkohol in izvajati nasilje nad staršem (npr. Milavec Kapun, 2015). Anetzberger et al. (1994) menijo, da povzročitelji nasilja nad svojimi starši lahko začnejo zlorabljati alkohol, da pozabijo na težave, ki jih imajo s staršem, Von Heydrich et al. (2012) pa dodajajo, da težave odraslega otroka, kot je zloraba alkohola, lahko večajo verjetnost za fizično nasilje nad svojim staršem. Predvidevamo, da je včasih povzročitelju potrebna tudi strokovna pomoč (npr. za odvajanje od alkohola), zato preneha s svojo zaposlitvijo. To lahko kasneje zaradi svoje zgodovine težko ponovno dobi. (Dodatno) finančno breme zanj tako lahko prevzame drug družinski član ali partner in ta finančni pritisk lahko spet ustvarja okoliščine za izvajanje nasilja.

Še en kazalnik zapletenosti narave nasilja nad starejšimi, ki lahko izvira iz slabšega finančnega stanja v družini, je v tem, da le-to lahko onemogoča, da bi bila starejša oseba v oskrbi zdravstvenih delavcev ali pa starejši ljudje ne morejo priti do prostega mesta v domovih za ostarele zaradi dolgih čakalnih vrst (npr. Hlebec in Mali, 2013). Ko oseba pride do prostega mesta, se lahko zgodi, da ga kasneje otrok zaradi finančnih razlogov vzame iz doma, kar lahko zaradi delovne obremenjenosti vodi do nasilja nad starejšim (Cukut Krilić in Vah Jevšnik, 2016), ali pa je v domu deležen neprimerne obravnave članov družine ali zdravstvenega osebja (Milavec Kapun, 2014). Zdravstveno osebje v domovih za nego starejših ljudi je lahko pod stresom (npr. zaradi delovne preobremenjenosti, pomanjkanja kadra), kar lahko vodi v viktimizacijo oskrbovancev (Goergen, 2001).

Najboljši način za zmanjšanje fizičnih, duševnih in finančnih stroškov starejših oseb in posledično stroškov skrbništva, policije, pravnih, zdravstvenih in socialnih sistemov je omejevanje nasilja. Treba je zagotoviti zgodnje posege, kadar je zloraba prva, tako se namreč nasilje ne bi stopnjevalo in stroški ne povečevali. Eden izmed načinov zmanjšanja stroškov je ozaveščanje javnosti o preučevani problematiki. Ocenjeno je, da bi se za obdobje med 2007 in 2008 z zmanjšanjem razširjenosti nasilja nad starejšimi za 1 %, prihranilo med 0,7 in 1,1 milijarde ameriških dolarjev stroškov. Samo zaradi sprejema v bolnišnico bi privarčevali približno 3,8 milijona ameriških dolarjev (Jackson, 2009). Na drugi strani pa bi se z ozaveščanjem stroški lahko tudi povečali. V organizaciji MetLife (2011) namreč ugotavljajo, da se je od 2008 do 2010 povečalo število novic v medijih o finančnih zlorabah nad starejšimi. Opozarjajo, da večje ozaveščanje lahko odraža dvojce: ali so začele žrtve o zlorabah več govoriti, ali pa se je povečalo število pregonov tovrstnih primerov.

Stroški, ki izhajajo iz nasilja nad starejšimi, so precejšnji, skoraj nemogoče pa je podlagi teh sklepati na stroške primerov nasilja odraslih otrok starši, saj so v pomanjkanju študije, ki bi pokazale, kolikšna je razširjenost omenjene oblike nasilja (Payne, 2011; Pillemer in Suitor, 1988). Ugotavljamo torej pomanjkanje

študij, ki bi proučevale, kolikšni so stroški zgolj zaradi primerov nasilja odraslih otrok nad starši. V prihodnosti bi zato bile lahko izvedene študije, ki bi dale uvid v npr. stroške posegov, sodne stroške, stroške začasnih namestitvev in stroške zdravljenja žrtev (in povzročiteljev). Raziskovanje omenjenih vrzeli bi lahko prispevalo k ocenitvi razlik med stroški proaktivnega delovanja v smeri zmanjševanja omenjene problematike in reaktivnega dela tovrstnih kaznivih dejanj. Tako bi se torej lažje določilo, katere ukrepe je s finančnega vidika smiselno izvajati.

Hvalič Touzery in Felicijan (2003) ugotavljata, da je v Sloveniji najpogostejša oblika nasilja nad starejšimi finančna zloraba, najpogostejši povzročitelji pa so odrasli otroci. Vprašanja, ki se nam odpirajo v povezavi s preučevanim področjem, so: Kje v Sloveniji živijo mladi? Če živijo s starši, je to posledica njihove brezposelnosti? Kaj je povod te brezposelnosti? Je premalo delovnih mest ali gre za posledico preveč/premalo izobražene mladine? Kako se preživljajo? Delajo na črno? Imajo že svoje družine? Če da in če hkrati skrbijo še za svoje starše, kako te dejavnosti med seboj uskladijo? Do koliko primerov nasilja nad starši pride v institucionalnih ustanovah? Kdo plačuje stroške institucionalne oskrbe?

Pri odgovarjanju na omenjena vprašanja in zmanjševanju preučevane tematike imajo pomembno vlogo institucije, kot so policija, Centri za socialno delo (CSD) in Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (MDDSZEM). Slednji organ bi lahko zagotovil večje število delovnih mest, CSD in policija pa bi lahko namenila večjo pozornost na prvo dejanje nasilja v družini (tj. nasilje med partnerjema) in upoštevala, da gre v primerih nasilja odraslih nad starši lahko za preplet več dejavnikov (npr. Von Heydrich et al., 2012). Glede na to, da lahko starši (s svojo pokojnino) preživljajo sebe in otroke (Spencer, 1996), bi lahko MDDSZEM zagotovil višje pokojnine, kar bi starejšim morebiti olajšalo tudi plačevanje domov za starejše občane. V Sloveniji lahko vsak starostnik, ne glede na znesek pokojnine, dobi namestitev v domu za starejše občane. Če nima dovolj sredstev, mu pomagajo svojci, ki morajo zanj skrbeti. Ti se lahko odrečejo dedovanju in dediščino (nepremičnine) upravlja CSD, ki iz tega plačuje oskrbo v domu za starejše občane. Če starostnik nima nobenega imetja, oskrbo v celoti plačuje občina. Težava nastane, ko oslabei starš potrebuje pomoč (namestitev v domu za starejše občane), svojci pa želijo dediščino. Ne gre spregledati tudi tega, da je za Slovenijo značilna visoka lastniška zasedenost stanovanj (Kerbler, 2012) in močna navezanost na svoje (pre)velike hiše in stanovanja (Kerbler et al., 2017). Tako enega izmed ukrepov vidimo tudi v tem, da, če starejši nima zadostnih sredstev, da bi si plačeval institucionalno bivanje, hkrati pa ima finančne težave tudi otrok (in si želi dedovanja), bi stroške institucionalne oskrbe plačala država.

Kopčavar Guček (2015) poudarja še vlogo zdravstva in nevladnih organizacij, Habjanič in Lahe (2012) pa dodajata, da bi morala biti zakonodaja bolj usmerjena v starejšo populacijo ljudi. Menita, da bi se morale izvajati poizvedbe o družinskih članih, o uživanju alkohola in o tem, ali imajo otroci službe oz. ali so finančno odvisni od staršev. Opisani predlogi bi lahko zmanjšali razširjenost nasilja odraslih otrok nad starši, posledično pa tudi stroške tovrstnih kaznivih dejanj, kar bi vodilo k močnejšemu gospodarstvu države.

UPORABLJENI VIRI

- Acierno, R., Hernandez, M. A., Amstadter, A. B., Resnick, H. S., Steve, K., Muzzy, W. in Kilpatrick, D. G. (2010). Prevalence and correlates of emotional, physical, sexual, and financial abuse and potential neglect in the United States: The national elder mistreatment study. *American Journal of Public Health*, 100(2), 292–297.
- Ananias, J. in Strydom, H. (2014). Factors contributing to elder abuse and neglect in the informal caregiving setting. *Social Work/Maatskaplike Werk*, 50(2), 268–284.
- Anderberg, D., Rainer, H., Wadsworth, J. in Wilson, T. (2013). Unemployment and domestic violence: Theory and evidence. *Economic Journal*, 126(597), 1947–1979.
- Anetzberger, G. J., Korbin, J. E. in Austin, C. (1994). Alcoholism and elder abuse. *Journal of Interpersonal Violence*, 9(2), 184–193.
- Appel, A. E. in Holden, G. W. (1998). The co-occurrence of spouse and physical child abuse: A review and appraisal. *Journal of Family Psychology*, 12(4), 578–599.
- Band-Winterstein, T. (2015). Whose suffering is this? Narratives of adult children and parents in long-term abusive relationships. *Journal of Family Violence*, 30(2), 123–133.
- Band-Winterstein, T., Avieli, H. in Smeloy, Y. (2015). »He is still my son«: Aging and living in the shadow of an abusive adult child with mental disorder. V S. R. Maxwell in S. L. Blair (ur.), *Contemporary perspectives in family research. Vol. 9: Violence and crime in the family: Patterns, causes, and consequences* (str. 153–176). Emerald.
- Barrett, A., Kamiya, Y. in O'Sullivan, V. (2014). Childhood sexual abuse and later-life economic consequences. *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, 53, 10–16.
- Berger, L. M. (2005). Income, family characteristics, and physical violence toward children. *Child Abuse and Neglect*, 29(2), 107–133.
- Brent, R. J. (2015). Valuing the prevention of elder abuse. *Applied Economics*, 47(58), 6362–6373.
- Burlaka, V., Grogan-Kaylor, A., Savchuk, O. in Graham-Bermann, S. A. (2017). The relationship between family, parent, and child characteristics and intimate partner violence (IPV) among Ukrainian mothers. *Psychology of Violence*, 7(3), 469–477.
- Burnes, D., Pillemer, K., Caccamise, P. L., Mason, A., Henderson, C. R., Berman, J., Cook, A. M., Shukoff, D., Brownell, P., Powell, M., Salamone, A. in Lachs, M. S. (2015). Prevalence of and risk factors for elder abuse and neglect in the community: A population-based study. *Journal of the American Geriatrics Society*, 63(9), 1906–1912.
- Byrne, C. A., Resnick, H. S., Kilpatrick, D. G., Best, C. L. in Saunders, B. E. (1999). The socioeconomic impact of interpersonal violence on women. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 67(3), 362–366.
- Chan, K. L. (2011). Children exposed to child maltreatment and intimate partner violence: A study of co-occurrence among Hong Kong Chinese families. *Child Abuse and Neglect*, 35(7), 532–542.

- Choi, N. G. in Mayer, J. (2000). Elder abuse, neglect, and exploitation. *Journal of Gerontological Social Work*, 33(2), 5–25.
- Clemens, A. W. in Axelson, L. J. (1985). The not-so-empty-nest: The return of the fledgling adult. *Family relations*, 34(2), 259–264.
- Condry, R. in Miles, C. (2013). Adolescent to parent violence: Framing and mapping a hidden problem. *Criminology and Criminal Justice*, 14(3), 257–275.
- Connolly, M. (2012). High-cost blind spot. *Public Policy and Aging Report*, 22(1), 8–16.
- Contreras, L. in Cano, M. C. (2016). Child-to-parent violence: The role of exposure to violence and its relationship to social-cognitive processing. *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context*, 8(2), 43–50.
- Cottrell, B. (2001). *Parent abuse: The abuse of parents by their teenage children*. The National Clearinghouse on Family Violence.
- Cukut Krilić, S. in Vah Jevšnik, M. (2016). Kompleksnost obravnave nasilja v družini nad starejšimi osebami. V S. Cukut Krilić in D. Knežević Hočevar (ur.), *Zdravstvo – pomemben člen pri preprečevanju nasilja v družini* (str. 20–26). Zdravniška zbornica Slovenije.
- Dong, M., Anda, R. F., Felitti, V. J., Dube, S. R., Williamson, D. F., Thompson, T. J., Loo, C. M. in Giles, W. H. (2004). The interrelatedness of multiple forms of childhood abuse, neglect, and household dysfunction. *Child Abuse and Neglect*, 28(7), 771–784.
- Dong, X. Q., Simon, M. A., Beck, T. T., Farran, C., McCann, J. J., Mendes de Leon, C. F., Laumann, E. in Evans, D. A. (2011). Elder abuse and mortality: The role of psychological and social wellbeing. *Gerontology*, 57(6), 549–558.
- Edleson, J. L. (1999). The overlap between child maltreatment and woman battering. *Violence Against Women*, 5(2), 134–154.
- Eurostat. (2018). *Struktura in staranje prebivalstva*. Pridobljeno na https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Population_structure_and_ageing/sl
- Euser, S., Alink, L. R. A., Pannebakker, F., Vogels, T., Bakermans-Kranenburg, M. J. in van IJzendoorn, M. H. (2013). The prevalence of child maltreatment in the Netherlands across a 5-year period. *Child Abuse and Neglect*, 37(10), 841–851.
- Gil, A. P. M., Kislava, I., Santos A. J., Nunes, B., Nicolau, R. in Fernandes, A. A. (2014). Elder abuse in Portugal: Findings from the first national prevalence study. *Journal of Elder Abuse and Neglect*, 27(3), 174–195.
- Giraldo-Rodríguez, L. in Rosas-Carrasco, O. (2012). Development and psychometric properties of the geriatric mistreatment scale. *Geriatrics and Gerontology International*, 13(2), 466–474.
- Goergen, T. (2001). Stress, conflict, elder abuse and neglect in German nursing homes: A pilot study among professional caregivers. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 13(1), 1–26.
- Government Accountability Office. (2011). *Stronger federal leadership could enhance national response to elder abuse: Report to the chairman, special committee on aging, U.S. senate*. <https://www.gao.gov/new.items/d11208.pdf>
- Gunther, J. (2011). *The 2011 Utah economic cost of elder financial exploitation*. Utah Division of Aging and Adult Services.

- Habjanič, A. in Lahe, D. (2012). Nasilje nad starejšimi slabega zdravja v domačem okolju in domovih starejših občanov. *Obzornik zdravstvene nege*, 46(1), 37–45.
- Harbin, H. T. in Madden, D. J. (1979). Battered parents: A new syndrome. *American Journal of Psychiatry*, 136(10), 1288–1291.
- Hlebec, V. in Mali, J. (2013). Tipologija razvoja institucionalne oskrbe starejših ljudi v Sloveniji. *Socialno delo*, 52(1), 29–41.
- Holt, A. in Shon, P. C. (2016). Exploring fatal and non-fatal violence against parents: Challenging the orthodoxy of abused adolescent perpetrators. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 62(4), 915–934.
- Hudson, M. F. (1991). Elder mistreatment. *Journal of Elder Abuse and Neglect*, 3(2), 1–20.
- Hvalič Touzery, S. in Felicijan, P. (2003). Zloraba starih ljudi. *Samaritan: Glasilo Društva svetovalcev zaupni telefon Samaritan*, 1(3), 3–4.
- Jackson, L. (2009). *The cost of elder abuse in Queensland: Who pays and how much*. The Elder Abuse Prevention Unit - Qld. https://www.eapu.com.au/uploads/research_resources/Who_Pays_Financial_Abuse_QLD_SEP_2009-EAPU.pdf
- Jarjoura, G. R., Triplett, R. A. in Brinker, G. P. (2002). Growing up poor: Examining the link between persistent childhood poverty and delinquency. *Journal of Quantitative Criminology*, 18(2), 159–187.
- Johnson, B., Richert, T. in Svensson, B. (2018). Parents as victims of property crime committed by their adult children with drug problems: Results from a self-report study. *International Review of Victimology*, 24(3), 329–346.
- Kageyama, M., Yokoyama, K., Nakamura, Y., Kobayashi, S. in Fuji, C. (2018). The coping process of Japanese parents who experience violence from adult children with schizophrenia. *Archives of Psychiatric Nursing*, 32(4), 549–554.
- Kanduč, Z. (2001). Družina in nasilje: Nasilje družine in nasilje v družini. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 52(1), 11–20.
- Kerbler, B. (2012). Stanovanjsko varstvo starejšega prebivalstva v Sloveniji: Domo- vi za starejše in lastniško zasedena stanovanja. *Revija za geografijo*, 7(1), 101–114.
- Kerbler, B., Sendi, R. in Filipovič Hrast, M. (2017). Odnos starejših ljudi do doma in domačega bivalnega okolja. *Urbani izziv*, 28(2), 18–31.
- Klun, M. in Frangež, D. (2019). Nasilje odraslih otrok nad starši: Pregled literature in povezava z nasiljem nad starejšimi. *Varstvoslovje*, 21(3), 283–303.
- Kopčavar Guček, N. (2015). Starost in demenca kot dejavnika tveganja za izpostavljenost nasilju v družini. *Revija ISIS*, 24(12), 24–26. http://www.prepoznaj-nasilje.si/docs/default-source/izdelki/kopcavar_starost-in-demenca-12-15.pdf?sfvrsn=2
- Kosberg, J. I. (1988). Preventing elder abuse: Identification of high risk factors prior to placement decisions. *The Gerontologist*, 28(1), 43–50.
- Krug, E. G., Dahlberg, L. L., Mercy, J. A., Zwi, A. B. in Lozano, R. (ur.). (2002). *World report on violence and health*. World Health Organization.
- Lachs, M. S., Williams, C., O'Brien, S., Hurst, L. in Horwitz, R. (1997). Risk factors for reported elder abuse and neglect: A nine-year observational cohort study. *The Gerontologist*, 37(4), 469–474.
- Lanctot, N., Cernkovich, S. A. in Giordano, P. C. (2007). Delinquent behavior, official delinquency, and gender: Consequences for adulthood functioning and well-being. *Criminology*, 45(1), 131–157.

- Lee, L., Kotch, J. B. in Cox, C. E. (2004). Child maltreatment in families experiencing domestic violence. *Violence and Victims*, 19(5), 573–591.
- Lifespan of Greater Rochester. (2011). *Under the radar: New York state elder abuse prevalence study (Self-reported prevalence and documented case surveys-final report)*. Weill Cornell Medical Center of Cornell University, New York City Department for the Aging. <https://ocfs.ny.gov/main/reports/Under%20the%20Radar%2005%2012%2011%20final%20report.pdf>
- Litwin, H. in Sapir, E. V. (2009). Perceived income adequacy among older adults in 12 countries: Findings from the survey of health, ageing, and retirement in Europe. *The Gerontologist*, 49(3), 397–406.
- Margolis, L. H. in Farran, D. C. (1984). Unemployment and children. *International Journal of Mental Health*, 13(1–2), 107–124.
- McCloskey, L. A. in Lichter, E. L. (2003). The contribution of marital violence to adolescent aggression across different relationship. *Journal of Interpersonal Violence*, 18(4), 390–412.
- MetLife. (2009). *Study: Broken trust-elders, family, and finances*. Metropolitan Life Insurance Company. <https://www.giaging.org/documents/mmi-study-broken-trust-elders-family-finances.pdf>
- MetLife. (2011). *The MetLife study of elder financial abuse: Crimes of occasion, desperation, and predation against America's elders*. Metropolitan Life Insurance Company. <https://www.giaging.org/documents/mmi-elder-financial-abuse.pdf>
- Milavec Kapun, M. (2014). Ko v starosti boli duša in telo. *Žarek dobrote: informativno glasilo Karitas*, 12(12), 7–9.
- Milavec Kapun, M. (2015). Vzroki za nasilje nad starejšimi. *Žarek dobrote: Informativno glasilo Karitas*, 13(1), 6–7.
- Mouton, C. P., Rodabough, R. J., Rovi, S. L. D., Hunt, J. L., Talamantes, M. A., Brzyski, R. G. in Burge, S. K. (2004). Prevalence and 3-year incidence of abuse among postmenopausal women. *American Journal of Public Health*, 94(4), 605–612.
- National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine (NASEM). (2016). Family caregiving roles and impacts. V R. Schulz in J. Eden (ur.), *Families caring for an aging America* (str. 73–123). The National Academies Press.
- Naughton, C., Drennan, J., Lyons, I., Lafferty, A., Treacy, M., Phelan, A., O'Loughlin, A. in Delaney, L. (2012). Elder abuse and neglect in Ireland: Results from a national prevalence survey. *Age and Ageing*, 41(1), 98–103.
- Neilson, L. C. (2004). Assessing mutual partner-abuse claims in child custody and access cases. *Family Court Review*, 42(3), 411–438.
- Nyugen Phan, T. T. (n. d.). *The »dark side of families«: Adult child to parent abuse*. <https://sites.google.com/view/adultchildtoparentabuse>
- Paulson, M. J., Coombs, R. H. in Landsverk, J. (1990). Youth who physically assault their parents. *Journal of Family Violence*, 5(2), 121–133.
- Payne, B. K. (2011). Abuse in the lives of older adults. V B. K. Payne (ur.), *Crime and elder abuse: An integrated perspective* (3. ed.) (str. 65–110). Charles C Thomas Publisher Ltd.
- Peterson, J. C., Burnes, D. P. R., Caccamise, P. L., Mason, A., Henderson, C. R., Wells, M. T., Berman, J., Cook, A. M., Shukoff, D., Brownell, P., Powell, M., Salamone, A., Pillemer, K. A. in Lachs, M. S. (2014). Financial exploitation of older adults: A population-based prevalence study. *Journal of General Internal Medicine*, 29(12), 1615–1623.

- Pillemer, K. in Finkelhor, D. (1988). The prevalence of elder abuse: A random sample survey. *The Gerontologist*, 28(1), 51–57.
- Pillemer, K. in Suito, J. J. (1988). Elder abuse. V V. B. van Haset, R. L. Morrison, A. S. Bellack in M. Hersen (ur.), *Handbook of family violence* (str. 247–271). Plenum Press.
- Pillemer, K., Burnes, D., Riffin, C. in Lachs, M. S. (2016). Elder abuse: Global situation, risk factors, and prevention strategies. *The Gerontologist*, 56(2), 194–205.
- Raissan, K. M. (2015). Does unemployment affect child abuse rates? Evidence from New York State. *Child Abuse and Neglect*, 48(October), 1–12.
- Rithcie, C., Roth, D. in Allman, R. (2011). Living with an aging parent: »It was a beautiful invitation«. *Journal of the American Medical Association*, 306(7), 746–753.
- Schiamborg, L. B. in Gans, D. (1999). An ecological framework for contextual risk factors in elder abuse by adult children. *Journal of Elder Abuse and Neglect*, 11(1), 79–103.
- Sedlak, A. J., Mettenburg, J., Basena, M., Petta, I., McPherson, K., Greene, A. in Li, S. (2010). *Fourth national incidence study of child abuse and neglect (NIS-4): Report to congress*. U.S. Department of Health and Human Services, Administration for Children and Families.
- Shook Slack, K., Holl, J. L., McDaniel, M., Yoo, J. in Bolger, K. (2004). Understanding the risk of child neglect: An exploration of poverty and parenting characteristics. *Child Maltreatment*, 9(4), 395–408.
- Smith, J. R. (2015). Expanding constructions of elder abuse and neglect: Older mothers' subjective experiences. *Journal of Elder Abuse and Neglect*, 27(4–5), 328–355.
- Spencer, C. (1996). *Diminishing returns: An examination of financial abuse of older adults in British Columbia*. Gerontology Research Centre, Simon Fraser University.
- Staggs, S. L. in Riger, S. (2005). Effects of intimate partner violence on low-income women's health and employment. *American Journal of Community Psychology*, 36(1–2), 133–145.
- Stankunas, M., Avery, M., Lindert, J., Kalediene, R., Edwards, I., Di Rosa, M., Torres-Gonzales, F., Ioannidi-Kapolou, E., Barros, H., Sauliune, S. in Soares, J. J. F. (2016). Abuse in the elderly – cost driver in a health care system: A letter to editor. *Population Health Management*, 19(3), 224–225. <http://doi.org/10.1089/pop.2015.0178>
- Statistični urad RS. (2015). *Vsaka sedma družina v Sloveniji je zunajzakonska skupnost, med družinami z otroki, starimi do 6 let, vsaka tretja*. <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/5465>
- Statistični urad RS. (2018). *Vsaka peta dvostarševska družina je zunajzakonska skupnost*. <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/7725>
- Steinmetz, S. K. (1978). Battered parents. *Society*, 15(5), 54–55. <https://doi.org/10.1007/BF02701616>
- Storey, J. E. in Perka, M. R. (2018). Reaching out for help: Recommendations for practice based on an in-depth analysis of an elder abuse intervention programme. *British Journal of Social Work*, 48(4), 1052–1070.
- Stratton, D. C. in Moore, A. J. (2007). Fractured relationships and the potential for abuse of older men. *Journal of Elder Abuse and Neglect*, 19(1–2), 75–97.

- Tajima, E. A. (2000). The relative importance of wife abuse as a risk factor for violence against children. *Child Abuse and Neglect*, 24(11), 1383–1398.
- Tran, N. K., van Berkel, S. R., van IJzendoorn, M. H. in Alink, L. R. A. (2018). Child and family factors associated with child maltreatment in Vietnam. *Journal of Interpersonal Violence*. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0886260518767914>
- Tsui, K. L., Chan, A. Y., So, F. L. in Kam, C. W. (2006). Risk factors for injury to married women from domestic violence in Hong Kong. *Hong Kong Medical Journal*, 12(4), 289–293.
- Ulman, A. in Straus, M. A. (2003). Violence by children against mothers in relation to violence between parents and corporal punishment by parents. *Journal of Comparative Family Studies*, 34(1), 41–60.
- Von Heydrich, L., Schiamborg, L. B. in Chee, G. (2012). Social-relational risk factors for predicting elder physical abuse: An ecological bi-focal model. *The International Journal of Aging and Human Development*, 75(1), 71–94.
- Wiglesworth, A., Austin, R., Corona, M., Schneider, D. Liao, S., Gibbs, L. in Mosqueda, L. (2009). Bruising as a marker of physical elder abuse. *Journal of the American Geriatrics Society*, 57(7), 1191–1196.
- Wolff, J. L., Spillman, B. C., Freedman, V. A. in Kasper, J. D. (2016). A national profile of family and unpaid caregivers who assist older adults with health care activities. *The Journal of the American Medical Association*, 176(3), 372–379.
- World Health Organization. (2020). *Ageing and life-course: Elder abuse*. https://www.who.int/ageing/projects/elder_abuse/en/
- Wright, B. R. E., Caspi, A., Moffitt, T. E., Miech, R. A. in Silva, P. A. (1999). Reconsidering the relationship between SES and delinquency: Causation but not correlation. *Criminology*, 37(1), 175–194.
- Zielinski, D. S. (2009). Child maltreatment and adult socioeconomic well-being. *Child Abuse and Neglect*, 33(10), 666–678.

O avtorici:

Monika Klun, magistrica varstvoslovja in doktorska študentka na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru, Slovenija. E-pošta: monika.klun@student.um.si

Uporaba nevronske mreže v kibernetiki

VARSTVOSLOVJE,
letn. 22
št. 2
str. 197–210

Črt Uršič, Anže Mihelič, Simon Vrhovec

Namen prispevka:

Ob neprestanem izboljševanju informacijske infrastrukture so za njeno zaščito potrebni tudi novi pristopi k varnosti in razvoj novih tehnik zaznavanja kibernetičnih groženj. Med te tehnologije sodijo tudi nevronske mreže, ki se že dolgo uporabljajo na različnih področjih, kot so medicina, logistika in biologija. Namen prispevka je prepoznati in predstaviti njihovo uporabnost na področju kibernetične varnosti.

Metode:

Izveden je bil sistematični pregled literature, s katerim so bile prepoznane pozitivne in negativne lastnosti nevronske mreže kot aktualnega pristopa strojnega učenja za zaznavo kibernetičnih napadov. Izvedena je bila tudi primerjava uporabe nevronske mreže s konvencionalnimi sistemi.

Ugotovitve:

Rezultati eksperimentov so večinoma v korist nevronske mreže, saj je proces hitrejši, natančnejši in z manj lažnimi alarmi kot konvencionalni sistemi, ki običajno delujejo na principu statične analize. Vendar pa so nevronske mreže zaradi njihovega načina delovanja pogosto nepredvidljive in so najbolj učinkovite šele v kombinaciji s konvencionalnimi sistemi. V obstoječi literaturi primanjkujejo predvsem testiranja teh sistemov v realnih situacijah, izven kontroliranih umetnih okolij.

Omejitve/uporabnost:

V pregled literature so bili vključeni znanstveni prispevki, objavljeni v letih od 2017 do 2019 in indeksirani v bazah Web of Science in Scopus.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Prispevek s povzetkom osnovnih tehničnih principov delovanja nevronske mreže predstavlja začetno točko za strokovnjake na področju kibernetične varnosti, ki z njimi še niso seznanjeni. Prispevek povzema trenutno stanje na področju uporabe nevronske mreže v kibernetiki in potencialne smeri razvoja v prihodnosti. Prispevek predstavlja enega prvih sistematičnih pregledov literature na področju uporabe nevronske mreže v kibernetiki, ki se je znanstvenoraziskovalno razcvetelo predvsem v zadnjih treh letih.

UDK: 004.056+004.032.26

Glavne besede: nevronske mreže, strojno učenje, umetna inteligenca, sistem za zaznavanje vdorov, škodljiva programska oprema

Use of neural networks in cybersecurity

Purpose:

In addition to the continuous improvement of the information infrastructure, new approaches to security and the development of new techniques for detecting cyber threats are needed to protect it. These technologies also include neural networks which have long been used in various fields such as medicine, logistics and biology. The purpose of this paper is to identify and present their applicability in the field of cybersecurity.

Design/Methods/Approach:

A systematic review of the literature was performed to identify the positive and negative properties of neural networks as a current approach to machine learning for the detection of cyberattacks. A comparison of the use of neural networks with conventional systems was also done.

Findings:

The results of the experiments are mostly in favour of neural networks, as the process is faster, more accurate and with fewer false positives than conventional systems which are typically based on static analysis. However, neural networks are often unpredictable due to their mode of operation and are most effective only in combination with conventional systems. The existing literature predominantly lacks testing these systems in real-world situations outside of controlled artificial environments.

Research Limitations/Implications:

The review of the literature included scientific papers published in the years from 2017 to 2019 and indexed in the Web of Science and Scopus databases.

Practical Implications:

The paper recapitulates the basic technical principles of neural networks and is a starting point for cybersecurity experts who are not yet familiar with them. The paper summarizes the current situation in the use of neural networks in cybersecurity and potential directions for future development.

Originality/Value:

The paper presents one of the first systematic reviews of the literature in the field of the use of neural networks in cybersecurity which has flourished scientifically in the last three years.

UDC: 004.056+004.032.26

Keywords: neural networks, machine learning, artificial intelligence, intrusion detection systems, malware

1 UVOD

Raziskava *The Security Infringement Survey* je v letih 2016 in 2017 pokazala, da je bilo 47 odstotkov vseh globalnih podjetij tarča kibernetičnih napadov ali vdorov v zadnjih letih (Geluvaraj et al., 2019). Zdi se, da postaja kibernetični prostor vedno

bolj nevaren, saj je vsak dan zabeleženih skoraj 350.000 novih potencialnih groženj (Rosenberg et al., 2018). S strmim povečevanjem števila naprav, ki so povezane v kibernetski prostor, pa bodo tudi te številke še bolj narasle (Karatat et al., 2018).

Obstoječe metode za analize in soočanje s kibernetskimi grožnjami zahtevajo relativno veliko človeškega posredovanja. Če potencialna žrtev odkrije, da ji preti kibernetska grožnja, to informacijo običajno posreduje ekipi, ki je specializirana za analizo kibernetskih groženj in ukrepanje. Če se izkaže, da je bila neka vrsta kibernetske grožnje že spoznana za zlonamerno, ker je bila npr. najdena tudi na drugih sistemih, se jo poskuša odstraniti. Če pa se izkaže, da gre za novo vrsto kibernetske grožnje, jo je treba podrobno analizirati, ugotoviti njen namen in način delovanja (Cordonsky et al., 2018). Vse pogostejše pojavljanje kibernetskih groženj lahko terjja svoj davek pri hitrosti in natančnosti odziva specializiranih ekip. Določene vrste analiz, kot je npr. statična analiza, so dodatno otežene s pojavljanjem novih vrst kibernetskih groženj, kot so metamorfna in polimorfna zlonamerna programska oprema, saj je zaznava teh novih vrst kibernetskih groženj z njimi skoraj nemogoča (Cordonsky et al., 2018). Izmed perspektivnih potencialnih rešitev nekoliko izstopa uporaba nevronske mreže. Osnovna ideja nevronske mreže, ki so sicer družina metod strojnega učenja, je, da se najprej samodejno naučijo z vnapij danimi primeri, nato pa na podlagi novih izkušenj svojo bazo znanja postopoma dopolnjujejo in izpopolnjujejo brez potrebe po dodatnem programiranju.

Nevronske mreže (angl. *neural networks*) spadajo v področje umetne inteligence (angl. *artificial intelligence*). Umetna inteligenca je zelo široko raziskovalno področje, ki se ukvarja s posnemanjem človeškega mišljenja, posnemanja človeškega obnašanja, racionalnega mišljenja in racionalnega obnašanja (Bratko, 1986; Russell in Norvig, 2020). V grobem se umetna inteligenca deli na podpodročja, ki se ukvarjajo z reševanjem problemov (npr. iskanje optimalnih rešitev), znanjem, sklepanjem in planiranjem (npr. logični agenti, klasično planiranje, predstavitev znanja), negotovim znanjem in sklepanjem (npr. kvantifikacija negotovosti, verjetnostno sklepanje), učenjem (npr. učenje iz primerov, znanje v učenju, verjetnostni modeli učenja, spodbujevalno učenje) in komunikacijo, zaznavo in delovanje (npr. obdelava naravnega jezika, zaznavanje, robotika) (Russell in Norvig, 2020). Nevronske mreže spadajo v podpodročje, ki se ukvarja z učenjem oz. natančneje s strojnim učenjem (angl. *machine learning*). Poleg nevronske mreže poznamo še več različnih metod strojnega učenja, kot so odločevalna drevesa, podporni vektorski stroji, regresijska analiza itd. Čeprav so danes nevronske mreže že uporabljene in uveljavljene na različnih področjih, kot so npr. klasifikacija in procesiranje besedila, prepoznavanje govora in slik, vizualizacija (Zhang et al., 2019), pa njihova vloga v kibernetski varnosti ni tako zelo jasna. Namen prispevka je zapolniti navedeno vrzel s pregledom literature na področju uporabe nevronske mreže v kibernetski varnosti. Na podlagi prikazane raziskave poskušamo prepoznati prednosti in slabosti uporabe nevronske mreže v kibernetski varnosti v primerjavi s klasičnimi sistemi, najpogostejša področja uporabe in zakaj se kljub izjemno dobri rezultati na drugih področjih nevronske mreže še niso povsem uveljavile tudi na področju kibernetske varnosti.

V prispevku so v naslednjem poglavju predstavljene nevronske mreže in njihove posebnosti, nato sledijo metodologija pregleda literature, rezultati raziskave in razprava o dobljenih rezultatih. V zadnjem poglavju prispevek zaključimo s sklepnimi mislimi.

2 TEORETIČNO OZADJE

V prispevku se osredotočamo na strojno učenje, ki se ukvarja z analizo vnaprej podanih podatkov, v katerih se iščejo ponavljajoči se vzorci. Nevronske mreže so namreč skupina algoritmov strojnega učenja, ki na poenostavljen način simulirajo delovanje nevronov v možganih (Xin et al., 2018). V splošnem se strojno učenje deli na dve fazi (Geluvaraj et al., 2019). V prvi fazi se algoritmi strojnega učenja »naučijo« nečesa iz podanih podatkov. To pomeni, da algoritem sam razvije matematični model, ki omogoča napovedovanje oz. odločanje, prilagojeno na konkretno situacijo. V drugi fazi se matematični model uporabi pri nalogi, za katero je bil razvit. Strojno učenje ima kar nekaj skupnega s statistiko, saj temelji na učenju iz podatkov iz preteklosti.

Metode strojnega učenja se glede na povratne informacije delijo na nadzorovano, nenadzorovano, delno nadzorovano in spodbujevalno učenje glede na to, iz kakšnih podatkov se učijo (Geluvaraj et al., 2019; Russell in Norvig, 2020). Pri *nadzorovanem učenju* dobi algoritem strojnega učenja označene podatke, iz katerih se uči. Označeni podatki pomenijo, da je vnaprej točno jasno, kaj določeni podatki pomenijo. Tipičen primer bi lahko bila skupina slik psov – vsaka slika v tej skupini je označena kot pes. Algoritem strojnega učenja nima nobenega vnaprejšnjega znanja o lastnostih psa, a se iz slik sam nauči prepoznati psa tako, da prepozna njegove ključne lastnosti. Pri *nenadzorovanem učenju* dobi algoritem strojnega učenja neoznačene podatke, iz katerih se uči. Neoznačeni podatki poenostavljeno pomenijo, da vnaprej ni jasno, kaj določeni podatki pomenijo. Tipičen primer bi bila skupina slik mačkov in psov, za katere algoritem ne bi vedel, na kateri sliki je maček in na kateri je pes. Samo iz skupine neoznačenih slik bi se nato algoritem naučil ločiti med slikami mačkov in psov. *Delno nadzorovano učenje* je kombinacija nadzorovanega in nenadzorovanega, kjer se mreža delno nadzorovano uči z nekaj označenimi podatki, ki niso niti nujno najbolj natančno označeni, delno pa se uči tudi z neoznačenimi podatki. *Spodbujevalno učenje* je nekoliko drugačno, saj algoritem strojnega učenja ne dobi podatkov vnaprej. Algoritem bi takoj začel z naključnim odločanjem, nato pa bi se učil na podlagi svojih izkušenj, tj. uspehov in napak, za katere je nagrajen oz. kaznovan. Da bi tak algoritem lahko deloval, je treba zagotoviti, da algoritem dobi (točne) povratne informacije, ali je bila odločitev pravilna ali ne. Posebnost nevronske mreže je, da ne glede na vrsto učenja potrebujejo ogromno število podatkov za uspešno učenje (Homayoun et al., 2018).

3 METODE

V okviru predstavljene raziskave je bil opravljen sistematičen pregled literature v bazah znanstvenih publikacij *Scopus* in *Web of Science* – WoS. V tabeli 1 so povzete poizvedbe po posameznih bazah, omejitve in število zadetkov.

Baza	Poizvedba	Omejitev (leto izida)	Zadetkov
Scopus	cybersecurity AND (neural AND networks) AND (intrusion AND detection AND system) AND (machine AND learning)	2017–2019	621
WoS	cybersecurity AND (neural AND networks)	2017–2019	49

Tabela 1:
Poizvedbe
po bazah
znanstvenih
publikacij

Pregled literature je bil izveden med 25. marcem 2019 in 30. aprilom 2019. Skupaj je bilo najdenih 670 zadetkov. Po izločitvi dvojnikov in pregledu naslovov ter povzetkov glede na vključitvene in izključitvene kriterije je ostalo 46 znanstvenih del. Po podrobnem branju prispevkov smo v pregledu literature ohranili 40 znanstvenih del. Kriteriji za vključitev oz. izključitev iz pregleda literature so predstavljeni v tabeli 2.

Vključitveni kriteriji	Izključitveni kriteriji
Prispevek v angleškem jeziku	Prispevek ni v angleškem jeziku
Tematska ustreznost	Tematska neustreznost
Izvirni ali pregledni znanstveni članki	Prispevki, ki niso znanstveni članki
Objavljen med 2017 in 2019	Objavljen v 2016 ali prej

Tabela 2:
Vključitveni in
izključitveni
kriteriji

4 REZULTATI

V tabeli 3 so predstavljeni rezultati sistematičnega pregleda literature. Za vsak članek, ki je bil vključen v pregled, so podane raziskovalne metode, vzorec in ključne ugotovitve.

Vir	Metodologija	Vzorci	Ugotovitve
(Lu in Wong, 2019)	Eksperiment	CERT Insider Threats Dataset	Nevronske mreže se lahko učijo, prepoznavajo dejanja uporabnikov ter preverjajo njihova odstopanja. Tako lahko ugotovijo neavtorizirano uporabo računov.
(Geluvaraj et al., 2019)	Pregledni članek	-	Čez leta se bo povečala uporaba nevronske mreže v kibernetiki varnosti, saj se lahko uporabijo za samodejno odkrivanje ranljivosti ali zaznavanje napadov.
(Karatas et al., 2018)	Eksperiment	NSL-KDD, KDD-99, CIC IDS 2017	Predstavitev in primerjava učinkovitosti različnih pristopov učenja globokih nevronske mreže in učinkovitost različnih podatkovnih baz.
(Qamar et al., 2019)	Pregledni članek	-	Mobilni telefoni postajajo vse pamejnejši in vse pomembnejši vektor napadov na sisteme, zato narašča uporaba nevronske mreže v mobilnih protivirusnih sistemih.

Tabela 3:
Raziskave,
vključene v
sistematični
pregled
literature

Vir	Metodologija	Vzorci	Ugotovitve
(Handa et al., 2019)	Ekspiriment	K-OCSVM	Nevronske mreže so lahko tarče napadov, ki z manipulacijo zadnje plasti mreže spremenijo njeno končno odločitev. Zaradi sestave klasifikatorjev se taki napadi težko odkrijejo.
(Xin et al., 2018)	Ekspiriment	DARPA, KDD-99	Primerjava različnih pristopov k učenju in uporaba različnih podatkovnih nizov. Najučinkovitejša metoda odločanja še ne obstaja.
(Al Hawawreh et al., 2018)	Ekspiriment	UNSW-NB15	Razvoj nevronske mreže, ki preprečuje notranji napad porazdeljene ohromitve storitve (angl. <i>distributed denial-of-service</i> – DDoS) na storitev v oblaku z analizo prometa med virtualnimi napravami.
(Clark et al., 2018)	Ekspiriment	Spodbujevalno učenje brez učne množice podatkov	Nevronske mreže so lahko tarče napadov, kar je predstavljeno s sistemom za avtonomno vožnjo.
(Singh in Hofmann, 2017)	Ekspiriment	249 mobilnih aplikacij	Nevronska mreža je uspešno določila namen aplikacije le s štejem ključev jedra operacijskega sistema.
(Viet et al., 2018)	Ekspiriment	NSL-KDD, UNSW-NB15	Globoka nevronska mreža je lahko zaznala zbiranje informacij z enako natančnostjo kot programi s statično analizo prometa, a z manj računalniškimi viri.
(Kakir in Dogdu, 2018)	Ekspiriment	Microsoft Malware Classification Challenge Dataset	Nevronska mreža s 96-odstotno natančnostjo razloči viruse s funkcijo Word2Vec, ki niz spremeni v vektor, ta pa je kasneje uporabljen kot vnosni podatek.
(Zhu et al., 2018)	Ekspiriment	1200 mobilnih aplikacij	Delovanje protivirusnih programov na platformi Android deluje na dveh stopnjah: izbira zaupljivih lastnosti aplikacije in preverjanje teh lastnosti ter odločitev.
(Bulavas, 2018)	Ekspiriment	NSL-KDD	Kombinacija odločevalnih dreves in nevronske mreže lahko z visoko natančnostjo zaznava viruse, ob enem pa ima tudi možnost preproste širitve in nadgradnje.
(Baykara in Gürel, 2018)	Ekspiriment	Anti Phishing Simulator	Phishing je še vedno najpogostejši vektor napada, zato lahko sistemi za odkrivanje phishing strani znatno vplivajo na ranljivost organizacij.
(Chattopadhyay et al., 2018)	Pregledni članek	-	Primerjava uporabe različnih metod učenja/učnih podatkov/modelov in lastnosti. Najučinkovitejša je kombinacija KDD, mehke logike (angl. <i>fuzzy logic</i>) in genetskih algoritmov.
(Cordonsky et al., 2018)	Ekspiriment	Kombinacija obstoječih družin zlonamerne programske opreme	Nevronska mreža razloči zlonamerne programe od nenevarnih. Hkrati lahko uspešno določi tudi njihovo družino in točno vrsto.

Vir	Metodologija	Vzorci	Ugotovitve
(Ait Tchakoucht in Ezziyyani, 2018)	Eksperiment	KDD-99	Metoda za zaznavo DDoS napada na sistemih s kratkim odzivnim časom.
(Rosenberg et al., 2018)	Eksperiment	Cuckoo APT (Rusija in Kitajska)	Metoda za preprečevanje napadov na sisteme v določeni državi. Lastnosti analize so metapodatki v glavi, uporabljene knjižnice in izhodni podatki programa.
(Hai in Hwang, 2018)	Eksperiment	DMOZ, MLD, Mac0De, CleanMX	Nevronska mreža, ki lahko določi namen spletne strani le z analizo spletne povezave (npr. domena, zaporedje črk, nizov in števil).
(Ponkarthika in Saraswathy, 2018)	Eksperiment	NSL-KDD	Primerjanje konvolucijskih nevronske mreže z drugimi algoritmi za zaznavanje vdorov. Nevronske mreže imajo dobro natančnost, kratek čas učenja in porabo virov, zaradi česar so najugodnejša metoda za zaznavanje vdorov.
(Vinayakumar et al., 2017)	Eksperiment	KDD-99	Primerjava različnih modelov nevronske mreže za zaznavanje vdorov. Najbolje se odrežejo mreže z dolgim kratkoročnim spominom (angl. long short-term memory), najslabše pa ponavljajoče se nevronske mreže.
(Potluri et al., 2017)	Eksperiment	NSL-KDD	Ocena različnih vrst učenja na hibridnih sistemih za zaznavanje vdorov. Kljub dobri zaznavi nekaterih razredov, so bile zaznave drugih nenatančne zaradi pomanjkanja baz podatkov.
(Spaulding in Mohaisen, 2018)	Eksperiment	Alexa Top 1M Websites	Razvoj nevronske mreže, ki se učijo na lastnostih phishing strani. Zaznavanje phishing strani glede na metapodatke spletnih strani.
(Moustafa et al., 2018)	Eksperiment	UNSW-NB 15, NIMS	Analiza protokolov MQTT, DNS in http ter razvoj učinkovitega sistema za zaznavanje vdorov za internet stvari (angl. <i>internet of things</i> – IoT).
(Sergio Ordoñez in Cesar Guerra, 2018)	Eksperiment	KDD-99	Hibridni sistem nevronske mreže in genetskih algoritmov za zaznavo napadov na omrežja. Analizira dnevnik dogodkov, glave paketov TCP, mrežni promet in programska vrata.
(Parameshwarappa et al., 2018)	Eksperiment	-	Odkrivanje napak s pomočjo nevronske mreže v primerjavi s klasičnim sistemom za zaznavanje vdorov.
(Demidov et al., 2018)	Pregledni članek	-	Predstavitve uporabe nevronske mreže v okoljih VANET, FANET in MARINET.
(Mouhoub et al., 2018)	Eksperiment	UNSW-NB15	Zaradi njihove narave so sistemi za zaznavanje vdorov za naprave IoT ne učinkoviti, zato je predstavljen sistem nevronske mreže v oblaku.
(Vinayakumar et al., 2018)	Eksperiment	Alexa, DMOZ, MalwareURL	Poskus napada na nevronske mreže za zaznavanje phishing spletnih naslovov.

Vir	Metodologija	Vzorci	Ugotovitve
(Kim in Aminanto, 2017)	Pregledni članek	-	Uporaba računalniške gručice v kombinaciji z nevronskimi mrežami.
(Homayoun et al., 2018)	Eksperiment	ISCX Botnet Dataset	Zaznavanje botnetov z rezultati projekta BoTShark.
(Qabajeh et al., 2018)	Eksperiment	Phishtank	Primerjanje nevronske mreže s klasičnimi sistemi za prepoznavanje phishinga.
(Nguyen et al., 2018)	Eksperiment	KDD-99	Predstavitve postopka normalizacije podatkovnih množic in različnih rezultatov za sistem za zaznavanje vdorov, ki temelji na konvolucijskih nevronskih mrežah.
(Liu et al., 2018)	Pregledni članek	-	Predstavitve projektov z nevronskimi mrežami in kibernetično varnostjo skozi čas ter njihovi rezultati.
(Diro in Chilamkur-ti, 2018)	Eksperiment	NSL-KDD	Sistem za zaznavanje vdorov za pametna mesta, ki temelji na povezovanju naprav IoT v gručo.
(Tran et al., 2018)	Eksperiment	NGIDS-DS, ADFA-LD	Sistem za zaznavanje vdorov, ki deluje na vseh računalniških določenega omrežja in tako preprečuje, da bi onesposobitev glavnega sistema omogočila napadalcu prost dostop.
(Jones in Straub, 2017)	Pregledni članek	-	Sistem nevronske mreže, ki preprečuje prevzete nadzora nad roboti.
(Moradpoor et al., 2017)	Eksperiment	SpamAssassin, 8000 e-mailov	Razločevanje phishing sporočil elektronske pošte glede na njihove metapodatke.
(Alom in Taha, 2017)	Eksperiment	KDD-99	Gruha naprav, namenjenih sistemu za zaznavanje vdorov z nevronskimi mrežami v računalniškem oblaku.
(Wang et al., 2017)	Eksperiment	MNIST, CIFAR-10	Razvoj nevronske mreže, odporne na vse znane napade.

Iz rezultatov, predstavljenih v zgornji tabeli, je razvidno, da je velika večina raziskav empiričnih (33 eksperimentalnih in 7 preglednih člankov). Pri vzorcih eksperimentov so prevladovali KDD-99, NSL-KDD in UNSW-NB15. KDD-99 je najstarejša baza napadov, iz leta 1999. Sestavljena je iz štirih napadov, in sicer IPSweep, Nmap, PortSweep in Satan, ter vsebuje 41 lastnosti, ki jih nevronske mreže lahko analizirajo. NSL-KDD je posodobljena različica KDD-99, z nekaj novjšimi podatki in brez podvojenih primerov. UNSW-NB15 je najnovejša baza, pripravljena leta 2015. Vsebuje posodobljene metode napadov in boljše normalizacijo podatkov. Sestavljena je iz 49 značilnosti. V pregledanih raziskavah so bili ti vzorci običajno razbiti na učne množice za učenje algoritma in testne množice za preverjanje uspešnosti algoritma. V nekaj raziskavah se je za ocenjevanje uspešnosti algoritma uporabilo točkovanje F1. To je sistem točkovanja, ki ocenjuje natančnost (tj. število pravih odločitev, deljenih z vsemi pravihimi rezultati) in možnost odpoklica (tj. število pravih rezultatov, deljenih z vsemi relevantnimi rezultati).

5 RAZPRAVA

Čeprav raziskovalni področji nevronske mreže in kibernetske varnosti ločeno obstajata že vrsto let, je njuno združevanje postalo aktualno šele v zadnjih treh letih. Lastnosti nevronske mreže, kot so fleksibilnost, delovanje z veliko podatki in prilagodljivost, jim nudijo občutne prednosti pred klasičnimi sistemi, kot so npr. sistemi za statično analizo kode. *Fleksibilnost* se nanaša na to, da se lahko nevronske mreže uporabi tako za regresijske (npr. ocenjevanje stopnje tveganj) kot klasifikacijske (npr. sistemi za prepoznavo zlonamerne programske opreme) probleme, saj se enaki modeli uporabljajo za reševanje drugačnih problemov. V nasprotju s klasičnimi sistemi nevronske mreže zelo dobro delujejo z *veliko količino podatkov*. Klasični sistemi namreč ob naraščajočem številu naprav, prometa in vrst napadov niso več sposobni zagotavljati zadovoljivo natančnih odločitev v realnem času na podlagi pogosto nelinearnih podatkov. Nevronske mreže naslavljajo ta problem z razdeljevanjem problemov v plasti, s čimer se bistveno izboljša delovanje z veliko količino podatkov. *Prilagodljivost* se kaže v prilagajanju modela na nove situacije. Če so rezultati premalo natančni ali se potrebuje nov vnosni podatek (npr. zaradi nove vrste kibernetskega napada), se model med uporabo spremeni in ponovno nauči, s čimer je tudi takoj ponovno pripravljen za uporabo.

Čeprav so se nevronske mreže dobro izkazale na določenih področjih, kot so npr. prepoznavo glasu (Alom et al., 2019), medicina (Tran et al., 2018) in klasifikacija besedila (Vinayakumar et al., 2018), pa se njihova uporaba širi relativno počasi. Prepoznali smo dva pomembnejša razloga. Prvi razlog je *lastnost črne škatle*, ki pomeni, da je praktično nemogoče razumeti, kako je nevronska mreža prišla do svoje rešitve. To močno oteži odkrivanje napak in njihovo nadaljnje raziskovanje. Drugi razlog je *pomanjkanje podatkov za učenje* nevronske mreže. Kot pri prej omenjenih področjih ima področje kibernetske varnosti ogromno število podatkov, ki bi lahko bili uporabljeni pri učenju mreže. Vendar pa je večina teh neoznačenih in nekategoriziranih, bi lahko pripisali pomanjkanju strokovnjakov na tem področju. V medicini je vsak primer bolezni dokumentiran in evidentiran, kar posledično pomeni ogromno število vzorcev, ki so pripravljeni za učenje. V kibernetski varnosti se poleg tega vsak dan pojavi na tisoče novih vzorcev in primerov že obstoječih groženj, kar oteži nadaljnjo pripravo ustreznih vzorcev. Uporabljeni vzorci pri pregledanih znanstvenih prispevkih se pogosto ponavljajo, saj primanjkuje kakovostnih javnih baz, ki bi jih bilo mogoče uporabiti za učenje nevronske mreže. Ker učenje nevronske mreže zahteva posebno prilagojene in normalizirane baze podatkov, ki morajo biti hkrati tudi dovolj velike in relevantne, imajo nevronske mreže v boju z novjšimi vrstami napadov pogosto slabše rezultate kot klasični pristopi. Deloma bi lahko pomanjkanje kakovostnih podatkovnih baz za učenje pripisali relativno nedavni popularizaciji nevronske mreže v kibernetski varnosti, deloma pa težavam pri zajemu podatkov iz realnih kibernetskih napadov. Zaradi pomanjkanja novjših in bolj kakovostnih baz je iz predstavljenega pregleda literature težko oceniti dejansko uporabnost nevronske mreže v realnem svetu, saj je večina raziskav narejenih na starih podatkih in v kontroliranem okolju. Za boljšo oceno uporabnosti nevronske mreže v kibernetski varnosti bi bile zelo koristne raziskave in testi v realnih kontekstih (Vinayakumar et al., 2017).

Rezultati pričujočega pregleda literature nudijo tako teoretične kot tudi praktične implikacije. Med teoretične lahko štejemo enega novejših sistematičnih pregledov literature na področju, ki je znanstvenoraziskovalno v razcvetu predvsem v zadnjih treh letih. Pomembnejša praktična implikacija predstavlja vpogled v trenutno stanje uporabe tehnologije umetne inteligence v področju kibernetike varnosti. Predstavlja tudi smer razvoja, trenutno problematiko in bralcu predstavi osnovne tehnične principe delovanja te tehnologije.

Prikazana raziskava ima nekatere omejitve. Prvič, pregled literature je bil omejen na dela, ki so bila objavljena v zadnjih treh letih. Drugič, omejili smo se na pregled znanstvenih člankov, ki so indeksirani zgolj v angleškem jeziku in dveh najboljšejših bazah znanstvenih del (WoS in Scopus). Pregled v več bazah, v daljšem časovnem razponu in dodatnih jezikih bi lahko razširil vpogled v trenutno stanje raziskav na tem področju.

6 ZAKLJUČEK

Nevronske mreže imajo potencial na različnih področjih kibernetike varnosti, kot so zaznava zlonamerne programske opreme, zaznava in preprečevanje vdorov, samodejno iskanje ranljivosti v sistemih, če naštejemo le nekatere. V okviru raziskave smo ugotovili, da je ena izmed največjih ovir za adopcijo nevronske mreže na področju kibernetike varnosti pomanjkanje ustreznih baz za učenje, saj potrebujejo nevronske mreže ogromno število podatkov za uspešno delovanje.

Neposredna primerjava uporabe nevronske mreže s klasičnimi pristopi na področju kibernetike varnosti je težavna, saj različne raziskave kljub uporabi enakih podatkovnih baz uporabljajo različne metode za pridobitev lastnosti teh vzorcev. Prav tako ne obstaja standardni sistem evaluacije teh sistemov. Čeprav je najpogostejše primerjana natančnost sistema, bi s primerjavo te in klasičnimi pristopi, ali celo drugimi raziskavami z uporabo nevronske mreže, dobili enostranski rezultat, ki ne bi upošteval drugih lastnosti, kot so kompleksnost in čas učenja, poraba procesne moči, možnost integracije (Xin et al., 2018) ipd.

Nevronske mreže so kljub temu pomembne za prihodnost kibernetike varnosti. Ne omogočajo le učinkovitejših obstoječih pristopov (zaznava in analiza zlonamerne kode, zaznava vdorov in preprečevanje ipd.), temveč omogočajo tudi nove metode pristopov k varnosti, ki prej niso bili mogoči (zaznava lažnih novic, zaznava phishing spletnih strani, prepoznavanje notranjih groženj ipd.).

UPORABLJENI VIRI

- Ait Tchakouch, T. in Ezziyyani, M. (2018). Building a fast intrusion detection system for high-speed-networks: Probe and DoS attacks detection. *Procedia Computer Science*, 127, 521–530. doi:10.1016/j.procs.2018.01.151
- Al Hawawreh, M., Rawashdeh, A. in Alkasassbeh, M. (2018). An anomaly-based approach for DDoS attack detection in cloud environment. *International Journal of Computer Applications in Technology*, 57(4), 312–324. doi:10.1504/IJ-CAT.2018.10014729

- Alom, M. Z. in Taha, T. M. (2017). Network intrusion detection for cyber security using unsupervised deep learning approaches. V *2017 IEEE National Aerospace and Electronics Conference* (str. 63–69). IEEE.
- Alom, M. Z., Taha, T. M., Yakopcic, C., Westberg, S., Sidike, P., Nasrin, M. S., Hasan, M., Van Essen, B. C., Awwal, A. A. S. in Asari, V. K. (2019). A state-of-the-art survey on deep learning theory and architectures. *Electronics*, 8(3), 292–358. doi:10.3390/electronics8030292
- Baykara, M. in Gürel, Z. Z. (2018). Detection of phishing attacks. V *2018 6th International Symposium on Digital Forensic and Security* (str 1–5). NYC: IEEE.
- Bratko, I. (1986). *Prolog programming for artificial intelligence* (First ed.). Addison-Wesley.
- Bulavas, V. (2018). Investigation of network intrusion detection using data visualization methods. V *59th International Scientific Conference on Information Technology and Management Science of Riga Technical University* (str. 1–6). IEEE.
- Cakir, B. in Dogdu, E. (2018). Malware classification using deep learning methods. V *Proceedings of the ACMSE 2018 Conference on – ACMSE* (str. 1–5). ACM.
- Chattopadhyay, M., Sen, R. in Gupta, S. (2018). A comprehensive review and meta-analysis on applications of machine learning techniques in intrusion detection. *Australasian Journal of Information Systems*, 22(1995), 1–27. doi:10.3127/ajis.v22i0.1667
- Clark, G., Doran, M. in Glisson, W. (2018). A malicious attack on the machine learning policy of a robotic system. V *17th IEEE International Conference on Trust, Security and Privacy in Computing and Communications/ 12th IEEE International Conference on Big Data Science and Engineering* (str. 516–521). IEEE.
- Cordonsky, I., Rosenberg, I., Sicard, G. in David, E. O. (2018). DeepOrigin: End-to-end deep learning for detection of new malware families. 2018 International Joint Conference on Neural Networks (str. 1–7). IEEE.
- Demidov, R. A., Pechenkin, A. I., Zegzhda, P. D. in Kalinin, M. O. (2018). Application model of modern artificial neural network methods for the analysis of information systems security. *Automatic Control and Computer Sciences*, 52(8), 965–970. doi:10.3103/S0146411618080072
- Diro, A. A. in Chilamkurti, N. (2018). Distributed attack detection scheme using deep learning approach for Internet of Things. *Future Generation Computer Systems*, 82, 761–768. doi:10.1016/j.future.2017.08.043
- Geluvaraj, B., Satwik, P. M. in Ashok Kumar, T. A. (2019). The future of cybersecurity: Major role of artificial intelligence, machine learning, and deep learning in cyberspace. V S. Smys, R. Bestak, J. I.-Z. Chen in I. Kotuliak (ur.), *International Conference on Computer Networks and Communication Technologies* (str. 739–747). Springer.
- Hai, Q. T. in Hwang, S. O. (2018). Detection of malicious URLs based on word vector representation and ngram. *Journal of Intelligent & Fuzzy Systems*, 35(6), 5889–5900. doi:10.3233/JIFS-169831
- Handa, A., Sharma, A. in Shukla, S. K. (2019). Machine learning in cybersecurity: A review. *WIREs Data Mining and Knowledge Discovery*, 9(4), 1–7. doi:10.1002/widm.1306

- Homayoun, S., Ahmadzadeh, M., Hashemi, S., Dehghantanha, A. in Khayami, R. (2018). BoTShark: A deep learning approach for botnet traffic detection. V A. Dehghantanha, M. Conti in T. Dargahi (ur.), *Cyber Threat Intelligence* (str. 137–153). Springer. doi.org/10.1007/978-3-319-73951-9_7
- Jones, A. in Straub, J. (2017). Using deep learning to detect network intrusions and malware in autonomous robots. V I. V. Ternovskiy in P. Chin (ur.), *Cyber Sensing 2017*. doi:10.1117/12.2264072
- Karatas, G., Demir, O. in Koray Sahingoz, O. (2018). Deep learning in intrusion detection systems. V *2018 International Congress on Big Data, Deep Learning and Fighting Cyber Terrorism* (str. 113–116). IEEE.
- Kim, K. in Aminanto, M. E. (2017). Deep learning in intrusion detection perspective: Overview and further challenges. V *2017 International Workshop on Big Data and Information Security* (str. 5–10). IEEE.
- Liu, Q., Li, P., Zhao, W., Cai, W., Yu, S. in Leung, V. C. M. (2018). A survey on security threats and defensive techniques of machine learning: A data driven view. *IEEE Access*, 6, 12103–12117. doi:10.1109/ACCESS.2018.2805680
- Lu, J. in Wong, R. K. (2019). Insider threat detection with long short-term memory. V *Proceedings of the Australasian Computer Science Week Multiconference on – ACSW 2019* (str. 1–10). doi:10.1145/3290688.3290692
- Moradpoor, N., Clavie, B. in Buchanan, B. (2017). Employing machine learning techniques for detection and classification of phishing emails. V *2017 Computing Conference* (str. 149–156). IEEE.
- Mouhoub, M., Sadaoui, S., Ait Mohamed, O. in Ali, M. (2018). Erratum to: Recent trends and future technology in applied intelligence. V M. Mouhoub, S. Sadaoui, O. Ait Mohamed in M. Ali (ur.), *Recent trends and future technology in applied intelligence* (str. E1–E1). Springer International Publishing. doi:10.1007/978-3-319-92058-0_87
- Moustafa, N., Turnbull, B. in Choo, K.-K. R. (2018). An ensemble intrusion detection technique based on proposed statistical flow features for protecting network traffic of internet of things. *IEEE Internet of Things Journal*, 6(3), 4815–4830. doi:10.1109/JIOT.2018.2871719
- Nguyen, S.-N., Nguyen, V.-Q., Choi, J. in Kim, K. (2018). Design and implementation of intrusion detection system using convolutional neural network for DoS detection. V *Proceedings of the 2nd International Conference on Machine Learning and Soft Computing - ICMLSC '18* (str. 34–38). doi:10.1145/3184066.3184089
- Parameshwarappa, P., Chen, Z. in Gangopadhyay, A. (2018). Analyzing attack strategies against rule-based intrusion detection systems. V *Proceedings of the Workshop Program of the 19th International Conference on Distributed Computing and Networking – Workshops ICDCN '18* (str. 1–4). ACM.
- Ponkarthika, M. in Saraswathy, V. R. (2018). Network intrusion detection using deep neural networks. *Asian Journal of Applied Science and Technology*, 2(2), 665–673.
- Potluri, S., Henry, N. F. in Diedrich, C. (2017). Evaluation of hybrid deep learning techniques for ensuring security in networked control systems. V *22nd IEEE International Conference on Emerging Technologies and Factory Automation (ETFA)* (str. 1–8). IEEE.

- Qabajeh, I., Thabtah, F. in Chiclana, F. (2018). A recent review of conventional vs. automated cybersecurity anti-phishing techniques. *Computer Science Review*, 29, 44–55. doi:10.1016/j.cosrev.2018.05.003
- Qamar, A., Karim, A. in Chang, V. (2019). Mobile malware attacks: Review, taxonomy & future directions. *Future Generation Computer Systems*, 97, 887–909. doi:10.1016/j.future.2019.03.007
- Rosenberg, I., Sicard, G. in David, E. (2018). End-to-End deep neural networks and transfer learning for automatic analysis of nation-state malware. *Entropy*, 20(5), 390. doi:10.3390/e20050390
- Russell, S. J. in Norvig, P. (2020). *Artificial intelligence: A modern approach* (Third ed.). Pearson.
- Sergio Ordoñez, G. in Cesar Guerra, T. (2018). Prototype of a security system with artificial intelligence using neural networks and evolutionary algorithms. V F. Torres Guerrero, J. Lozoya-Santos, E. Gonzalez Mendivil, L. Neira-Tovar, P. G. Ramírez Flores in J. Martin-Gutierrez (ur.), *Smart technology* (str. 31–39). Springer. doi.org/10.1007/978-3-319-73323-4_4
- Singh, L. in Hofmann, M. (2017). Dynamic behavior analysis of android applications for malware detection. V 2017 *International Conference on Intelligent Communication and Computational Techniques (ICCT)* (str. 1–7). IEEE.
- Spaulding, J. in Mohaisen, A. (2018). Defending internet of things against malicious domain names using D-FENS. V 2018 *IEEE/ACM Symposium on Edge Computing (SEC)* (str. 387–392). doi:10.1109/SEC.2018.00051
- Tran, N. N., Sarker, R. in Hu, J. (2018). An approach for host-based intrusion detection system design using convolutional neural network. V N. N. Tran, R. Sarker in J. Hu (ur.), *Mobile networks and management* (str. 116–126). Springer. doi:10.1007/978-3-319-90775-8_10
- Viet, H. N., Van, Q. N., Trang, L. L. T. in Nathan, S. (2018). Using deep learning model for network scanning detection. V *Proceedings of the 4th International Conference on Frontiers of Educational Technologies* (str. 117–121). ACM.
- Vinayakumar, R., Soman, K. P. in Poornachandran, P. (2017). Evaluation of recurrent neural network and its variants for intrusion detection system (IDS). *International Journal of Information System Modeling and Design*, 8(3), 43–63. doi:10.4018/IJISMD.2017070103
- Vinayakumar, R., Soman, K. P. in Poornachandran, P. (2018). Evaluating deep learning approaches to characterize and classify malicious URL's. *Journal of Intelligent & Fuzzy Systems*, 34(3), 1333–1343. doi:10.3233/JIFS-169429
- Wang, Q., Guo, W., Zhang, K., Ororbia, A. G., Xing, X., Liu, X. in Giles, C. L. (2017). Adversary resistant deep neural networks with an application to malware detection. V *Proceedings of the 23rd ACM SIGKDD International Conference on Knowledge Discovery and Data Mining* (str. 1145–1153). ACM.
- Xin, Y., Kong, L., Liu, Z., Chen, Y., Li, Y., Zhu, H., Gao, M., Hou, H. in Wang, C. (2018). Machine learning and deep learning methods for cybersecurity. *IEEE Access*, 18(6), 35365–35381. doi:10.1109/ACCESS.2018.2836950
- Zhang, Q., Zhang, M., Chen, T., Sun, Z., Ma, Y. in Yu, B. (2019). Recent advances in convolutional neural network acceleration. *Neurocomputing*, 323, 37–51. doi:10.1016/j.neucom.2018.09.038

Zhu, H.-J., You, Z.-H., Zhu, Z.-X., Shi, W.-L., Chen, X. in Cheng, L. (2018). Droid-Det: Effective and robust detection of android malware using static analysis along with rotation forest model. *Neurocomputing*, 272, 638–646. doi:10.1016/j.neucom.2017.07.030

O avtorjih:

Črt Uršič, študent programa Informacijska varnost na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru. Raziskovalno se ukvarja s kibernetiko varnostjo in strojnimi učenjem.

Anže Mihelič, doktorski kandidat na Fakulteti za računalništvo in informatiko ter Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani; asistent, Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru; raziskovalec, Fakulteta za matematiko in računalništvo, Fern Universität in Hagen. Njegovi raziskovalni interesi obsegajo tehnične, zasebnostne ter psihološke vidike informacijske in kibernetike varnosti.

Dr. Simon Vrhovec, docent, Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru. Raziskovalno se ukvarja s kibernetiko varnostjo.

Dejavniki zaznavanja varnosti destinacije: primer Egipta

VARSTVOSLOVJE,
letn. 22
št. 2
str. 211–232

Doris Jelen, Ksenija Vodeb, Janez Mekinc

Namen prispevka:

Za zadovoljstvo turistov na destinaciji je treba upoštevati vse dejavnike, ki vplivajo na proces odločanja posameznika. Eden izmed teh je zagotovo varnost. Podrobneje je predstavljen pomen, ki ga ima zaznava varnosti pri turistih. Cilj prispevka je preučiti zaznavanje varnosti med slovenskimi turisti glede potovanja v Egipt, v povezavi s terorističnimi tveganji.

Metode:

Uporabili smo deskriptivno in empirično metodo raziskave. S pomočjo ključnih teoretičnih izhodišč smo oblikovali anketni vprašalnik, zbrane podatke pa statistično analizirali s programom SPSS 22.

Ugotovitve:

Ugotovili smo, da se med slovensko populacijo pojavljajo zaznave glede varnosti do potovanja v Egipt, na katere statistično vplivajo demografski podatki in potovalne navade. Rezultati so pokazali tudi, da se razmeroma hitro vrne želja po potovanju, ne glede na morebitne teroristične grožnje.

Omejitve/uporabnost raziskave:

Predlagamo dodatno preučevanje tematike ter razširitev teme zaznavanja varnosti do potovanja v Egipt tudi na druga varnostna tveganja. V raziskavo je vključena samo slovenska populacija, zato predlagamo izvedbo raziskave tudi na drugi nacionalnosti.

Praktična uporabnost:

Prispevek podaja tudi trženjske ukrepe, ki bi lahko sčasoma pripomogli k izboljšavi prisotnih negativnih zaznav ter priporočila za nadaljnje raziskovanje.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Čeprav Egipt velja za pomembno turistično destinacijo Slovencev, pa do sedaj podobnih raziskav še ni bilo izvedenih. Članek je zato osnova raziskovalnim inštitutom za nadaljnje preučevanje področja varnosti in razumevanja zaznavanj slovenskih turistov ter podlaga turističnim organizacijam pri destinacijskem managementu.

UDK: 351.78:338.48

Ključne besede: zaznavanje varnosti, Egipt, potovanje, terorizem, proces odločanja, turizem

Factors of destination security perception: The example of Egypt

Purpose:

The aim of the article is to examine the perception of safety among Slovenian tourists regarding travel to Egypt in relation to terrorist threats.

Design/Methods/Approach:

Descriptive and empirical research methods were used. Using key theoretical starting points, we formulated a survey questionnaire and then statistically analysed the collected data using the SPSS 22 software.

Findings:

We have found that among the Slovenian population perceptions regarding the safety of travel to Egypt are emerging, which are statistically influenced by demographics and travel habits. Results also showed that the desire for travel returned relatively quickly, regardless of potential terrorist threats.

Research Limitations/Implications:

Further exploration of the topic is proposed, as well as an extension of the topic of perception of safety regarding travel to Egypt to other safety risks. Only the Slovenian population is included in the survey, so it is proposed for the survey to be conducted on another nationality.

Practical Implications:

The article also provides marketing measures that could eventually help improve the negative perception present, as well as recommendations for further research.

Originality/Value:

Despite Egypt being considered an important tourist destination for Slovenes, no similar research has been conducted thus far. The article, therefore, serves as a basis for research institutes to further study the field of safety and understanding of the perceptions of Slovenian tourists, as well as a basis for tourist organizations in destination management.

UDC: 351.78:338.48

Keywords: perception of safety, Egypt, travel, terrorism, decision-making process, tourism

1 UVOD

Sodobno varnostno okolje zaznamuje veliko virov tveganj in ogrožanj varnosti za turiste (Ivanuša et al., 2012), ki jih Roša (2011) razvršča na zdravstvene in okoljske, kriminaliteto, organizirano kriminaliteto, izredne družbene in politične razmere, terorizem, tveganja in ogrožanja v javnem prometu, kršitev potrošniških pravic turista in negativne odnose med domačini in turisti. Podobne dejavnike ogrožanj v turizmu (bolezni in epidemije, naravne katastrofe, kriminaliteto, izredne družbene razmere, nestabilne politične razmere, terorizem, vojne, neznano okolje,

negativen odnos domačinov, kulturo in običaje, nevarne živali in rastline ter prevozna sredstva) navajajo Ambrož in Mavrič (2004), Kurež (2011) ter Štampfer in Lobnikar (2012). V nadaljevanju se posvečamo predvsem terorizmu zaradi obravnavanega primera turistične destinacije Egipt.

Terorizem se največkrat pojavi zaradi pomanjkanja, globalizacije, modernizacije, teritorialnih konfliktov, kršenja človekovih pravic, verskih in etičnih razlik ter ekonomske in politične diskriminacije (Agnew, 2010). Primorac (2005, str. 55) definira terorizem kot »namerno uporabo sile ali grožnjo z njeno uporabo proti nedolžnim ljudem, ki ima namen z ustrahovanjem prisiliti neke druge ljudi k nečemu, česar drugače ne bi storili«. Napadi povzročijo paniko, strah, dvom, ranljivost in negotovost ljudi ter zaskrbljenost oblasti. Turisti (Araña in León, 2008) so pogosti cilj teroristov, ker so tako imenovane »lahke« tarče. So simbol nacionalnosti in kulturne identitete ter tako v očeh teroristov predstavljajo sovražnike. Z napadom na njih pridobijo teroristi tudi večjo medijsko pozornost. Nedolžni turisti, žrtve terorističnega napada pritegnejo namreč veliko pozornost medijev (Štampfer in Lobnikar, 2012). V zadnjih letih so na terorističnem udaru predvsem turistične destinacije, kjer se zadržuje veliko število turistov. Goeldner in Ritchie (2007) sta opredelila štiri glavne razloge, zakaj so turistični centri pogosta tarča terorističnih napadov. Prvi razlog je, da napad na turistično območje predstavlja hud udarec ne samo za turiste ampak tudi za celotno gospodarstvo. Državo tako oslabijo z gospodarskega, političnega in ekonomskega vidika. Drugi razlog se nanaša na večjo medijsko izpostavljenost. Tretji razlog pa je pomen turističnih atrakcij, kot so muzeji, zgodovinska območja in drugi simboli države. Napad v njihovi bližini predstavlja veliko žalitev in oskrunitev za kraj kot tudi za njene prebivalce. Četrti razlog se navezuje na anonimnost in kamuflažo, ki jo turistični centri omogočajo teroristom. Tako se lahko neopazno in nesumljivo gibljejo med turisti, varnostni organi težje ugotovijo njihovo identiteto ter glavne motive, gneča pa jim omogoča napad na večje število civilistov. Teroristični napadi se lahko večkrat pojavijo na določenih destinacijah, ki zato lahko dobijo slabo podobo. Več primerov turističnih napadov meče slabo luč na varnost določene destinacije. Med ljudmi se pojavi določen odziv v obliki zaznave varnosti. Zaznavajo jih kot »nevarne«, zato jih velikokrat raje zamenjajo z »varnejšimi«. Ta zaznava je v veliki meri odvisna od osebnostnih značilnosti posameznika (Karl in Schmude, 2017). Ljudje imajo različno intenzivno zaznave do potovanja v nevarne destinacije. Te zaznave vplivajo na njihov odnos do destinacije z grožnjo terorizma, določajo stopnjo strahu in tako povečujejo oz. zavirajo posameznikovo željo ter posledično odločitev za potovanje na teroristično ogroženo destinacijo. Nekateri se tako odločijo, da se bodo potovanja udeležili, medtem ko drugi zaradi strahu raje izberejo drugo destinacijo.

Ena izmed turističnih držav, ki ima slab imidž zaradi pogostih terorističnih napadov, je Egipt. Teroristični skrajneži so v zadnjih tridesetih letih izvedli več kot 2.000 terorističnih napadov, med drugim tudi v priljubljenih turističnih območjih, kot sta Sharm el Sheikh in Hurgada, ter zraven najpomembnejših turističnih atrakcij, kot so piramide v Kairu in tempelj Karnak v Luxorju. Število terorističnih napadov se je počasi začelo zmanjševati in varnostna napetost se umirja. Kljub temu so v državi še zmeraj razglašene izredne razmere in možnost ponovnih

terorističnih dejanj. Terorizem v Egiptu je imel tudi posledice za turizem, kar se je začelo kazati v zmanjšanem turističnem obisku. Ljudje so si glede tega ustvarili nekakšna stališča in odnos, ki izhaja iz njihovih zaznav, ki so prisotne še danes. Članek preučuje povezavo dveh aktualnih tem – varnosti in turizma oziroma njun odnos skozi prizmo zaznav varnosti slovenskih turistov v Egiptu.

Zaradi pogoste pojavnosti in vedno večje odmevnosti terorizma v svetu je raziskovanje povezav med turizmom in zaznavami varnosti nujno potrebno zaradi boljšega razumevanja tovrstne problematike in iskanja ustreznih rešitev. Nekaj raziskav na to temo je sicer že bilo (Cheron in Ritchie, 1982; Pizam, 1999; Richter in Waugh, 1986; Sirakaya et al., 1997; Sönmez in Graefe, 1998a; Sönmez in Graefe, 1998b; Sönmez et al., 1999; Štampfer in Lobnikar, 2012), vendar so nekatere že starejše in morda ne več tako aktualne glede na sodobne teroristične grožnje. Prislan in Bernik (2014) opozarjata tudi na pomen finančnih odločitev v povezavi z dejavniki varnosti, vendar ta dimenzija presega namen tega prispevka.

Podani so aktualni vidiki zaznav slovenskega prebivalstva glede obravnavanega vprašanja. Zaznave turistov je treba raziskovati, kar je ključnega pomena za destinacijski management, zlasti glede načrtovanja in razvoja turizma v prihodnje. Njihovo razumevanje pripomore k ustreznemu načrtovanju, razvoju, koordinaciji in promociji destinacij ter tako potencialno omili negativne vplive terorizma na destinaciji. Bistvenega pomena je, da se turistična industrija zaveda vpliva zaznav ljudi, ki so posledica teroristične nevarnosti na destinaciji. Končne ugotovitve raziskave lahko prispevajo pomembne podlage za nadaljnje raziskovanje vprašanja varnosti, razumevanje zaznav varnosti med turisti in so v pomoč managementu pri načrtovanju razvoja destinacije.

2 PREGLED LITERATURE

Zaznavanje je »potrošnikovo dojetje majhne splošne negativnosti poteka ukrepov, ki temelji na oceni možnih negativnih rezultatov in verjetnosti, da se bodo ti rezultati pojavili« (Mowen in Minor, 2001, str. 176). Je rezultat socialnega konteksta (Korstanje in Skoll, 2016), ki se ocenjuje na podlagi razsežnosti grožnje in verjetnosti pojava (Law, 2006). Zaznavanje je subjektivno, zato je za njegovo prisotnost in intenziteto odgovornih več dejavnikov. Sestavljajo ga (Karl in Schmude, 2017) negotovost, izogibanje, skrb, tesnoba ali strah. Zaznavanje bi lahko označili kot subjektivno pojmovanje možnih izidov ali posledic. Ta je sestavljena iz dveh komponent. To sta kognitivna komponenta, ki predstavlja stopnjo prisotne neznanosti, in učinkovita komponenta, ki določa intenziteto strahu, ki je prisoten (Portnoy et al., 2014). Ker sta prisotni psihična ocena in čustvena presoja, ki se razlikujeta od posameznika do posameznika, se posledično razlikuje tudi stopnja zaznavanja med ljudmi.

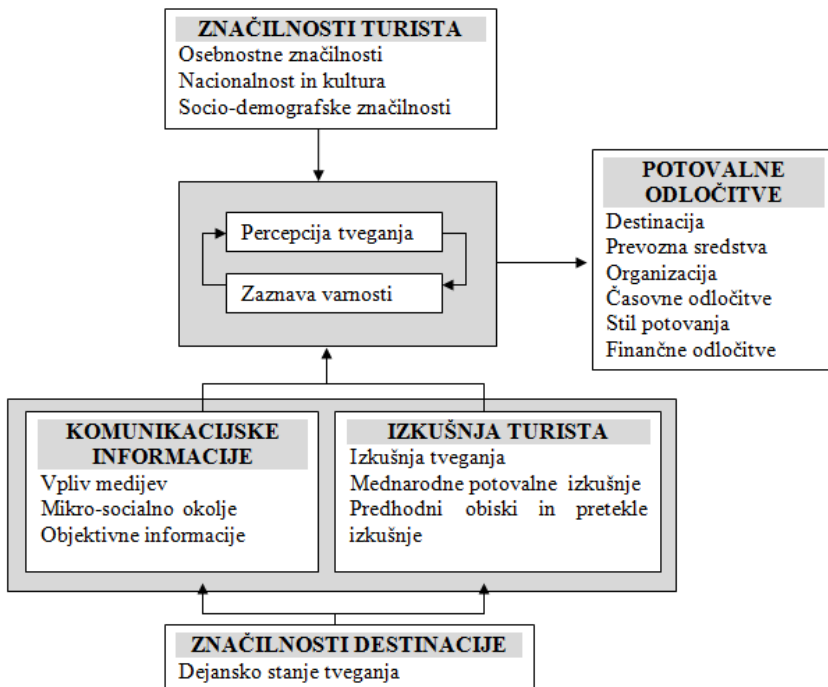
Pojem zaznavanja se močno povezuje s pojmom tveganje. Aven in Renn (2009, str. 2) sta zaznavanje tveganja definirala kot »negotovost in resnost posledic (ali rezultatov) dejavnosti v zvezi z nečim, kar ljudje cenijo«. Tveganje lahko torej označimo kot negotovost, ki jo občutimo ob morebitni izgubi, ki je pomembna za nas. Zaznavanje tveganja (Haddock, 1993) se lahko pojavi v zaznani, absolutni in realni obliki. Zaznano zaznavanje tveganja je tisto, ki ga pri sebi občuti vsak

posameznik, torej je odvisno od subjektivne ocene. Absolutna je najvišja meja tveganja, realna pa opisuje dejansko stanje tveganja. Baker (2014) je preučeval tveganja na podlagi sedmih kategorij. Te so finančne, socialne, psihološke, fizične, funkcionalne, situacijske in potovalne.

Zaznavanje (Karl in Schmude, 2017) posameznikov vpliva na mnogo dejavnikov v procesu odločanja za potovanje. Tako vpliva na izbiro destinacije, uporabo prevoznih sredstev, organizacijo, časovne odločitve, finančne odločitve in stil potovanja. Ker smo ljudje različni, imamo drugačne vrednote, potrebe in dojemanja, občutimo tudi drugačne zadržke glede potovanj. Nekatere tako bolj skrbi finančno stanje, medtem ko druge varnost. Slednji je pomemben zunanji motivator za obisk destinacije, zato se bomo v nadaljevanju osredotočali na njegov vpliv, ki ga ima na ustvarjanje zaznavanja.

Potovanje je vedno povezano z veliko stopnjo negotovosti. Ta (Karl in Schmude, 2017) izhaja iz nezmožnosti sprejemanja in obdelovanja vseh informacij, možnih situacij in alternativ, povezanih s potovalnimi odločitvami. Zaznavanje (Baker, 2014) glede varnosti na potovanju se deli na zaznano tveganje, ki ga oceni vsak posameznik, dejansko tveganje, ki je prisotno v kraju, realno stanje varnosti in stališče turistov. Zaznavanje glede varnosti, ki ga zazna posameznik, pa ni nujno skladno z dejanskim tveganjem, ki ga lahko oseba doživi na destinaciji. Običajno na same odločitve tudi bolj vpliva zaznavanje kakor dejanska stopnja tveganja (Rittichainuwat in Chakraborty, 2009). Z zaznavanjem varnosti se turist lahko sreča pred, med in po koriščenju turistične storitve. Na sliki 1 prikazujemo model zaznavanja tveganj pri zaznavi varnosti, kako lastnosti posameznega turista vplivajo na zaznavanje tveganj pri zaznavi varnosti na destinaciji.

Slika 1:
Model
zaznavanja
tveganj pri
zaznavi
varnosti

Vir: Karl in Schmude, 2017, str. 149

Preden se turisti odločijo za potovanje, ocenjujejo značilnosti destinacije in se informirajo po različnih komunikacijskih kanalih. Poslušajo svoje instinkte, zaznavanje tveganj in stopnje nevarnosti, s katerimi se bodo lahko srečali.

Roehl in Fesenmaier (1992) sta razdelila turiste v tri kategorije glede na njihovo zaznavanje tveganj na potovanju. Prva kategorija se nanaša na turiste z nevtralnimi zaznavanjem tveganj na potovanjih. Turisti v tej kategoriji ne zaznavajo nobenih tveganj, ki bi bila lahko povezana s turizmom in potovanji. Ta skupina turistov je bolj izrazila potrebo po aktivnem preživetju počitnic, avanturi in novih izkušnjah. Druga kategorija vključuje turiste s funkcionalnim zaznavanjem tveganja, kjer turisti v zvezi s potovanji zaznavajo samo organizacijska tveganja. Zadnja pa je skupina turistov, ki na podlagi varnostnih, socialnih in političnih značilnosti destinacije zaznavajo potovanja kot tvegana. Floyd et al. (2003, v Korstanje, 2009) so v ZDA ugotovili, da je zaznavanje tveganja zaradi varnosti na potovanjih večje pri počitniških turistih kot pri poslovnih turistih ter da je večje tako pri mednarodnih kot notranjih poletih.

Zaznavanje varnosti se lahko pojavlja zaradi več dejavnikov. Eden izmed njih je tudi terorizem. Zadržki do potovanj zaradi terorizma so bili jasno razvidni po 11. septembru 2001 (Korstanje in Clayton, 2012). Teroristični napadi predstavljajo tako domačinom kot turistom veliko nevarnost in strah, če se ti velikokrat pojavljajo in če so v državi še kakšne druge nevarnosti. Turisti hitro začnejo zaznavati državo kot nevarno ter tako razvijejo določene zadržke. Zaznavanje tveganja je torej odziv, ki se pojavi zaradi občutka ogroženosti (Haddock, 1993). Terorizem bi lahko torej označili kot oviro, ki potencialnim turistom preprečuje, da bi se udeležili potovanja, oziroma vpliva na način preživetja in izbire dejavnosti na destinaciji. Zaznano tveganje oziroma zaznavanje je lahko mnogo večje, kot je dejansko tveganje, da posameznik postane žrtev terorizma na potovanju (Baker, 2014). To je tudi zato, ker so napadi zunaj turistove zmožnosti, da vpliva na njihov pojav (Samitas et al., 2018).

Baker (2014) je zapisal, da so negativna zaznavanja pri potencialnih turistih v primeru terorističnih napadov mnogo večja kot v primeru naravnih nesreč. Predvsem terorizem in politična nestabilnost povzročata mnogo zadržkov. Ker ju je težko kontrolirati, nista prostovoljna, povzročata lahko veliko škodo in ogrožata življenje (Cavlek, 2002). Woods (2011) je prav tako prišel do ugotovitev, da terorizem ustvarja veliko več zadržkov kakor druge nevarnosti. Poleg nuklearnih katastrof je bilo med anketiranci največ zaznavanj glede varnosti na potovanjih do radikaliziranih islamskih skupin. Teroristični napad odžene potencialne turiste tudi iz sosednjih držav, ne samo iz države, kjer je prisoten terorizem, kajti zaznavanje glede varnosti narašča skladno z bližino destinacije.

Konstantna teroristična dejanja na destinaciji mečejo slabo luč na sposobnost države, da vzpostavi varnost in s tem ogroža turistično dejavnost. Bolj pogosti so teroristični napadi na destinaciji, večjo negativno podobo pridobi kraj (Wolff in Larsen, 2017). Ugotovljeno je bilo, da pogostost terorističnih napadov bolj vpliva na ustvarjanje zaznavanja glede varnosti kot njihova intenziteta (Pizam in Fleischer, 2002). To dokazuje tudi primer, ki sta ga poudarila Wolff in Larsen (2014). Preučevala sta namreč vpliv turističnega povpraševanja in prihodov na Norveškem po terorističnem napadu na Utöyo. Sprememb v prihodih in

povpraševanju ni bilo, kar sta pripisala predvsem dobri celostni podobi Norveške, ki velja za varno, stabilno in dobro protiteroristično organizirano državo. Napad so namreč dojemali kot enkratni primer »osamljenega volka«.

Svetovni potovalni in turistični svet je poročal (*Caribbean resilience and recovery: Minimising the impact of the 2017 hurricane season on the Caribbean's tourism sector*, 2018), da na dolžino časovnega obdobja vrnitve turistov vplivata intenziteta in pogostost napadov. Bolj pogosti in bolj intenzivni so napadi, kasneje se turisti vrnejo na destinacijo. Obdobje vrnitve na normalno stanje je veliko krajše kot v primeru drugih nevarnosti. Zapisali so, da si v primeru enega terorističnega napada turizem dokončno opomore in normalizira v 13 mesecih, v primeru politične nestabilnosti v 26 mesecih, naravnih katastrof 23 mesecih in nalezljivih pandemij v 21 mesecih. Iz teh treh raziskav lahko sklepamo, da imamo ljudje kar se tiče terorističnih napadov, dokaj »slab spomin« ter hitro pozabimo na nevarnosti in tveganja. Destinacije začnemo po nekaj mesecih obiskovati v istem obsegu kakor pred napadom. Te ugotovitve pa ne moremo povezati s preučevano destinacijo – Egiptom. Od leta 2011, ko so v državi veljale kaotične razmere zaradi Arabske pomladi, nenehnih protestov in terorističnih napadov, ki so sledili v naslednjih letih, se Egipt ni mogel vrniti v stanje obdobja pred krizo. Ljudje so bili priča negativnim posledicam zaradi medijske izpostavljenosti, ki je vplivala na negativno zaznavo in oblikovala podobo destinacije kot »nevarno« v očeh javnosti.

Pomanjkanje (Morakabati et al., 2014) varnosti na destinaciji lahko bistveno vpliva na turista in njegovo usodo. Obenem tudi meče negativno luč ne samo na lokacijo ampak tudi na celotno državo. Nizka stopnja varnosti bo hitro začela vplivati na turistične rezultate, stagnacijo turističnega povpraševanja in upad turizma. Pri destinacijah (Coombs in Holladay, 2010), ki trpijo za pomanjkanjem varnosti, se mora angažirati krizni management, ki izboljša imidž destinacije skozi transparentno in ustrezno komunikacijo.

Na zaznavanja varnosti in odločitve pri načrtovanju počitnic vplivajo demografski (starost, spol), socialnoekonomski (prihodki), kulturni (nacionalnost) in psihološki (osebnostne značilnosti turista) dejavniki (Mok et al., 2013). Vse na kratko predstavljamo v nadaljevanju.

Da se starejši zaradi zaznavanja drugače odzovejo na vsakodnevne procese na potovanju kakor mlajši, so ugotovili že Goodwin et al. (2005). Glede tega, pri kateri starostni skupini se pojavlja največ zadržkov, pa so si raziskave zelo nasprotujoče. Aschauer (2010) je ugotovil, da se pri starejših odraslih bolj pojavljajo zadržki do potovanj v nevarne države kakor pri mlajših. Ravno nasprotnega mnenja pa so Osland et al. (2017), ker so ugotovili, da staranje pozitivno vpliva na toleranco posameznika pri ustvarjanju zadržkov zaradi potovanja. Večina starejših anketiranih oseb je izjavila, da so z leti postali bolj odprti za potovanja, kjer je prisotna višja stopnja tveganja. Raziskovalci so razlog za to našli v minljivosti človeškega življenja, kajti bolj se človek stara, bolj se zaveda, da je življenje minljivo, zato želi izkoristiti svoje sposobnosti za potovanja, četudi to pomeni potovanje v bolj nevarne države. Starost torej naj bi zmanjševala negativna zaznavanja do potovanj. S tem lahko potrdimo izsledke Aschauerja (2010), da se starejši počutijo bolj varno v državah s terorizmom kakor mlajša populacija. Z leti (Osland et al.,

2017) pridobivamo tudi več izkušenj z mednarodnimi potovanji, kjer se naučimo reagirati v tveganih situacijah, zato postanemo z leti bolj iznajdljivi in prepričani vase. Na podlagi dosedanjih raziskav lahko tako sklepamo, da zaradi večje tolerance starejših oseb velja predpostavka, da bodo mlajše osebe prej spremenile svoje potovalne načrte. To so ugotovili tudi Kozak et al. (2007), da bo starejša oseba kasneje odpovedala potovanje ali spremenila svoj potovalni itinerarij.

Razlike v zaznavi varnosti se lahko pojavljajo tudi med spoloma. Staats et al. (2006) so ugotovili, da ženska populacija ni bolj podložna strahu in zadržkom kakor moški. Ta predpostavka je nastala izključno zaradi socialne vloge žensk in moških (Lepp in Gibson, 2003). Ženske veljajo za bolj čustvene, zato posledično tudi lažje izražajo svoje skrbi, strahove in zaznavanja, medtem ko izkazovanje strahov za veliko moških predstavlja socialno nesprejemljivo dejanje. Drugačnega mnenja sta Reisinger in Crotts (2009), ki sta ugotovila, da se zaznavanje tveganj bolj pojavlja pri ženskah kakor moških. Pri ženskah je bila zaznana večja stopnja zaznavanja pri funkcionalnem, fizičnem in zdravstvenem tveganju, ugrabitvi letal, bombnem in biokemijskem napadu. Prav tako so ženske izrazile več zaskrbljenosti na letališčih, med letenjem, med obiskom turističnih atrakcij, večjih mestih in na podeželju kakor moški. V prihodnje nameravajo tudi manj potovati kakor moški. Na potovanjih so se tako počutile bolj nemočne, ogrožene, pod stresom, nervozne in zaskrbljene. Ugotovili so, da se zaznavanje glede potovanja v države s terorističnim tveganjem pojavlja pri obeh spolih. Na primeru potovanja v Egipt je Azim (2010) ugotovil, da imajo ženske več negativnih zaznavanj za potovanje na destinacijo, kjer velja možnost terorističnih napadov. Bolj je nevarno, večja verjetnost je, da bodo odpovedale potovanje. To lahko povežemo z dejstvom, da je Egipt država, kjer se turist srečuje s konservativno kulturo (Brown in Osman, 2017). Tam se ženske lahko tudi počutijo bolj ranljive, kajti kultura narekuje, da je moški več vreden od njih (Goldschmidt, 2004, v Brown in Osman, 2017).

Naslednji dejavnik, ki vpliva na zaznavanje, so prihodki turistov. Prihodki predstavljajo pomemben zunanji dejavnik, ki vpliva na odločitve za potovanje. Obstajajo statistično pomembne razlike med osebami brez dohodka, s povprečnimi dohodki in osebami z nadpovprečnim dohodkom (Rafael in Almeida, 2017). Osebe na podlagi tega pripisujejo destinaciji drugačno čustveno komponento, zaradi česar si tudi ustvarijo drugačno celostno podobo destinacije. Ugotovljeno je bilo, da imajo osebe z več dohodki tudi večjo stopnjo zaznavanja tveganj glede varnosti (Thapa et al., 2013). Do drugačnih rezultatov sta prišla Park in Reisinger (2010), ki sta ugotavljala, kako dohodek vpliva na zaznavanje varnosti na potovanjih. Zato imajo ljudje z manj dohodki več zadržkov do potovanj kakor osebe z višjimi dohodki. Prav tako imajo osebe, ki imajo srednje visoke dohodke, večje zaznavanje varnosti do potovanj kakor osebe z višjimi dohodki.

Na zaznavanje do potovanja vpliva izobrazba posameznika (Karl in Schmude, 2017). Azim (2010) je ugotovila, da osebe brez diplome ne bi spremenile svojih načrtov v primeru teroristične ogroženosti v Egiptu. To pa se ne ocenjuje samo glede na doseženo stopnjo strokovne izobrazbe. Več znanja bo oseba imela o sami destinaciji in potovanjih, bolj izkušeno se bo počutila pri ocenjevanju tveganja. To lahko torej povežemo tudi s spomini posameznega turista. Eden izmed dejavnikov, ki oblikujejo zaznavanje oziroma zadržke pri posamezniku, so pretekle izkušnje.

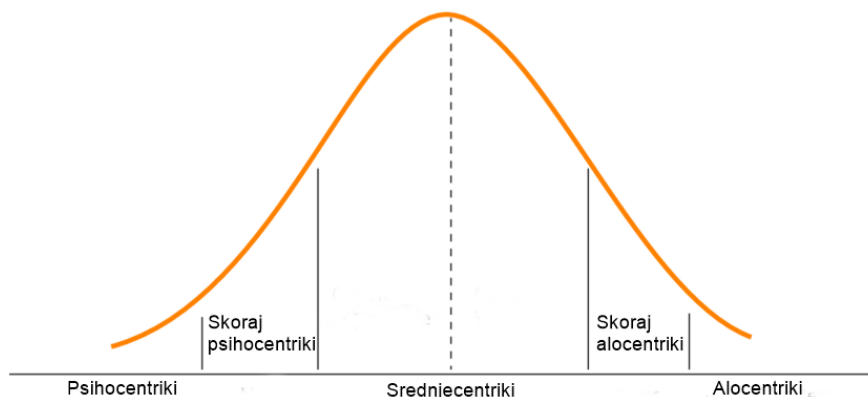
V povezavi z njimi so pomembna predhodna potovanja na tisto destinacijo ali pa na sorodno vrsto destinacije. Turisti, ki na destinacijo potujejo prvič, ocenjujejo večjo stopnjo tveganja kot tisti, ki so na destinacijo že potovali (Fuchs in Reichel, 2011). Nekatere dejavnike tveganja tako posledično zaznajo kot manj nevarne. Na ustvarjanje zaznavanja vplivajo tudi dosedanje izkušnje s potovanj v tujino. Bolj kot posameznik potuje zunaj meja svoje države, večkrat pride do tveganih situacij (Sharifpour et al., 2014). Večkrat se mora z njimi spoprijeti, kar vpliva na različno odzivanje na stopnjo tveganj in ustvarjanje zaznavanja varnosti. Študija, ki so jo izvedli Hajibaba et al. (2015), je pokazala, da mednarodne izkušnje res vplivajo na turista, njegove potovalne odločitve in zaznavanja. V študiji pa ni bilo ugotovljeno, ali več potovanj v tujino spreminja zaznavanja zaradi preteklih obvladovanj kriznih situacij ali zaradi drugih dejavnikov. Do podobnih ugotovitev je prišla Azim (2010), ki je izvedla raziskavo o zaznavanju potovanja v Egipt, pri čemer je ugotovila, da bi osebe, ki več potujejo, ohranile svoje potovalne načrte.

Ugotovljeno je bilo, da na ustvarjanje zaznavanja glede varnosti vpliva tudi nacionalnost in kraj bivanja. Državljanstvo vpliva predvsem zaradi podobnosti oziroma domačnosti med destinacijo oziroma državo, v kateri biva posameznik, in destinacijo, ki je cilj potovanja (Karl et al., 2015). Manjša stopnja negativnega zaznavanja je bila zaznana pri turistih, ki prihajajo iz podobnega okolja. Ti imajo tako nižjo stopnjo zaznavanja tveganja na potovanjih glede varnosti tudi zaradi podobne kulture, jezika, vere in tradicij. Obenem se počutijo tudi bolj domače (Morakabati, 2013). Reisinger in Mavondo (2006) sta preučevala razlike v zaznavanju varnosti pri turistih šestih različnih nacionalnosti. Ugotovila sta, da nacionalnost močno vpliva na zaznavanja turistov glede potovanj. Turisti iz ZDA, Hongkonga in Avstralije so dojemali potovanje kot bolj tvegano, bolj so ozaveščeni o varnosti in bolj zadržani glede prihodnjih potovanj v nasprotju z britanskimi, grškimi in kanadskimi turisti. Zaznavanje je odvisno tudi od stanja države in njenih »ran« iz preteklosti. Ameriški turisti imajo največje zaznavanje tveganja glede varnosti pri potovanju z letalom. To bi lahko pripisali tudi napadom 11. septembra 2001, ko je država utrpela hude teroristične napade. Pri grških turistih se je največ zaznavanja tveganja glede potovanj pojavilo zaradi finančnih tveganj. Grčija je v zadnjih letih utrpela hudo ekonomsko krizo, kar je vplivalo tudi na potovalne tokove in odločitve njenih državljanov. Na zaznavanje vpliva tudi okolje, v katerem biva posameznik. Turisti, ki prihajajo z bolj urbanih in industrijskih območij, so bolj zaskrbljeni glede terorizma kot osebe iz manj ekonomsko razvitih okolij, ki jih bolj skrbijo virusne okužbe (Kozak et al., 2007).

Eden izmed pomembnih odločilnih dejavnikov, ki vplivajo na izbiro destinacije, so zagotovo osebne lastnosti posameznika. Na potovanjih iščemo dobrine, storitve in doživetja, ki bodo zadovoljili naše želje in potrebe ter nas tako zadovoljili. Na podlagi tega se tudi odločimo za destinacijo, ki nam bo to najbolj omogočala. Plog (2001) je razdelil turiste glede na njihove osebnosti na alocentrike, srednjecentrike in psihocentrike. Z njihovo razdelitvijo je določal potovalne vzorce in preference. Alocentriki so tako osebe, ki so bolj nagnjene k avanturizmu, želijo poskusiti nove stvari, doživeti nove izkušnje, so samostojni in samozavestni ter so popolnoma drugačni od psihocentrikov. Zanje je značilno, da so pristaši nestrukturiranih izletov v nove nenavadne kraje, imajo stik z lokalno kulturo in

domačini, so samozavestni, ne anksiozni, iščejo doživetja novosti in aktivna potovanja, na njih se psihično in fizično poglabijo v doživljanje sveta. Psihocentriki pa so anksiozni v vsakdanjem življenju, niso naklonjeni tveganju, raje potujejo organizirano preko pavšalnih paketov na znane in bolj domače destinacije. Najpogosteje so to destinacije, na katerih tudi ni večje stopnje turističnih dejavnosti. Tretja skupina so srednjecentriki. Ti potujejo z namenom sprostitev, ogledovanja naravnih in zgodovinskih privlačnosti, oddiha od vsakdana ter socializacije. Združujejo elemente obeh prej opisanih skupin, zato je predstavnike te skupine težje identificirati. V skupino srednjecentrikov spada največ populacije. To prikazuje tudi Plogova krivulja na sliki 2. Razvidno je, da se srednjecentriki bolj ali manj nagibajo k enemu izmed drugih dveh ekstremov, psihocentrikom ali alocentrikom. Nekateri se tako bolj nagibajo k avanturizmu, medtem ko so drugi bolj pristaši previdnosti. Število absolutnih alocentrikov in psihocentrikov je v praksi kljub temu relativno nižje kakor število srednjecentrikov.

Slika 2:
Plogova
krivulja

Vir: Plog, 2001

Ugotovljeno je bilo, da so glede na osebnostne značilnosti, ki vplivajo na turistovo zaznavanje, pomembni predvsem iskanje novosti in iskanje občutkov. Iskanje novosti vključuje visoko stopnjo radovednosti in nizko stopnjo poznavanja (Jang in Feng, 2007). Cohen (1972, v Grzywacz in Žegleń, 2016) je razdelil turiste na štiri tipe glede na to, kaj si želijo na potovanjih oziroma s kakšno stopnjo novosti se odločajo. Prva vrsta turista je organizirani masovni turist, ki se odloča za potovanje na destinacije, ki so mu domače, poznane, potuje v organiziranih paketnih potovanjih znotraj »potovalnega mehurčka«. Pri tej stopnji potovanj doživi največ domačnosti. Individualni masovni turist je prav tako pristaš domačnosti, vendar pa je razlika, da potuje samostojno, prav tako pa po tradicionalnih turističnih poteh. Tretja vrsta turistov so raziskovalci, za katere je značilno, da na potovanjih iščejo tako domačnost kot novosti, raziskujejo tudi netradicionalne turistične poti, iz okoljskega mehurčka iz varnostne razdalje spoznavajo lokalno kulturo. Zadnja skupina so vagabundi, ki so čisto nasprotje organiziranega masovnega turista. Izogibajo se turističnim poteh, iščejo novosti, nova doživetja in izkušnje, povežejo se z domačini, kulturo, tradicijami. Ljudje (Karl in Schmude, 2017), ki iščejo neka doživetja in občutke, ne pritegne občutek

tveganja, ampak so za to, da doživijo nove občutke, pripravljeni več tvegati. Pred odhodom na potovanje skuša posameznik analizirati vse potrebno kot tudi morebitne nevarnosti. Posamezniki velikokrat ne poznajo destinacije, na katero se odpravljajo, zato ne morejo objektivno oceniti varnosti, ki bi vplivala na zaznavanje tveganja, saj pridobivajo informacije skozi različne komunikacijske kanale. Z informiranostjo potencialni turisti zmanjšajo zaznano stopnjo tveganja, negativna zaznavanja in ugotovijo neskladje med zaznano in objektivno stopnjo tveganja (Karl in Schmude, 2017). Zaznavanje se torej spreminja med procesom odločanja in zbiranja podatkov.

Turisti lahko pridobivajo informacije iz več virov. Ti so lahko turistični predstavniki, mediji, vlada, družina in prijatelji. Informacije glede varnosti, ki so jih podale vlade in državni predstavniki, ljudje dojemajo kot veliko bolj zanesljive kakor druge vire (Ghaderi et al., 2017). Na zaznavanje močno vplivajo tudi mnenje in priporočila sorodnikov in prijateljev, saj so oni eden izmed najmočnejših dejavnikov pri ustvarjanju podobe o destinaciji (Jonas in Mansfeld, 2017). Nekateri se za informacije obrnejo na ponudnike turističnih storitev. Ko ti ugotovijo, da obstaja grožnja za turiste, umaknejo ponudbo potovanj v tisto državo ter tako vplivajo na zmanjšanje povpraševanja oziroma »bojkotiranje« turističnega prometa. Ugotovljeno je bilo, da pridobivanje informacij preko potovalnih agentov vodi v več prekinitev potovanja in načrtov, medtem ko pridobivanje informacij po spletu ne vpliva na tovrstne odločitve (Azim, 2010). Zaradi vse večje tehnološke razvitosti, ki je omogočila komunikacijo s celotnim svetom, imajo velik vpliv na pridobivanje informacij in ustvarjanje zaznavanj tudi družbeni mediji.

Vpliv na zaznavanje varnosti imajo tudi družabna omrežja. Jones (2017) je ugotovil, da imajo slednji že večji vpliv na zaznavanja kakor drugi mediji. Družabna omrežja so tudi veliko hitrejša pri širjenju novic. Na spletni strani Economic and Social Research Council (»Security, terrorism and social media«, 2015) je zapisano, da prve novice o terorističnih napadih povprečno prej pridejo po družabnih omrežjih kakor preko medijskih novic. V primeru terorizma imajo družabna omrežja ključen pomen pri širitvi novic in razumevanju napada v javnosti. Izpostavljenost terorizma v medijih pa ima lahko tudi negativne učinke. Preko njih lahko pride do oglaševanja terorizma, kar vodi do povečanja števila podpornikov z enakimi nacionalističnimi in ideološkimi prepričanji ter tako poslabša poizkus radikalizacije (Sensales et al., 2014). Vpliv medijev na ocenjevanje varnosti v državi – natančneje, da se dejansko stanje varnosti razlikuje od tistega prikazanega v medijih, sta ugotovila tudi Štampfer in Lobnikar (2012).

Ena izmed najpomembnejših nalog destinacije, ki je utrpela teroristični napad, je, da vpliva na javnost, spremeni negativna zaznavanja, ponovno zgradi ugled destinacije ter zaupanje v varnost in delo turističnih delavcev. To lahko dosežejo tudi ob pomoči medijev. Egipt kot tradicionalna turistična destinacija je bil tarča številnih terorističnih napadov. Zato so bili vlada in turistični predstavniki prisiljeni k sodelovanju z mediji. Njihov namen je bil preprečiti negativno podobo države.

3 OBLIKOVANJE RAZISKAVE IN PREDSTAVITEV VZORCA

Cilj tega prispevka je analizirati osnovne značilnosti zaznav varnosti med slovenskimi turisti glede potovanja v Egipt, s poudarkom na teroristični grožnji. V pregledu literature smo poudarili ključna izhodišča, na podlagi katerih smo oblikovali merski instrument. Za zbiranje podatkov smo uporabili standardizirane postopke v obliki opisnih kvantitativnih in korelacijskih raziskav. Slednje so nam pojasnile količinski odnos različnih značilnosti (Mesec et al., 2009).

Vprašalnik je bil razdeljen na tri sklope. S tem smo zagotovili lažji sistematični pregled nad vprašanji in odgovori. Prvi sklop se je osredotočal na potovalne navade anketiranih. Zanimalo nas je, kako pogosto in na kakšen način potujejo. Drugi sklop je preučeval njihovo zaznavanje varnosti v Egiptu in odnos do terorističnih tveganj. Pri oblikovanju vprašanj tega sklopa smo izhajali iz predhodno predstavljenih teoretičnih izhodišč. Tretji sklop je vključeval demografska vprašanja, kot so spol, starost, izobrazba, zaposlitveni status, mesečni neto dohodek in zakonski stan. Te podatke smo vključili v vprašalnik zaradi jasnih indikacij predhodnih raziskav (Aschauer, 2010; Goodwin et al., 2005; Karl in Schmude, 2017; Mok et al., 2013; Rafael in Almeida, 2017). Vprašalnik je bil predhodno testiran. Pridobivanje podatkov je potekalo anonimno na spletne strani 1ka. Anketiranci so do vprašalnika dostopali preko spletne povezave. Anketa je bila aktivna od 25. do 27. 3. 2019. Vprašalnik smo na spletni platformi Facebook delili v skupine Ugodno po svetu, Popotniški zmenki, Potovanja so moja ljubezen in Potovanja (informacije, nasveti, vprašanja) – popotniki za popotnike.

Za raziskavo smo izvedli enostavno slučajno vzorčenje, v katerem ima vsaka enota enako vrednost izbora. Izvedli smo analizo povprečij, frekvenčnih statistik, opisnih statistik, ugotavljali korelacije med spremenljivkami in preverjali zanesljivost merskih instrumentov. Izvedli smo test normalnosti porazdelitve s Kolmogorov-Smirnovim in Shapiro-Wilkovim testom normalnosti. Ta sta pri nekaterih podatkih nakazala nenormalno porazdelitev, zato smo po potrebi uporabili neparametrične teste. Izvedli smo Kruskal-Wallisov test, s katerim preverimo razlike v povprečjih med tremi ali več skupinami v primeru, da porazdelitev ni normalna ali so spremenljivke ordinalne. Za ugotovitev razlik v povprečjih med dvema spremenljivkama smo uporabili Mann-Whitneyjev test. Med raziskovanjem nismo naleteli na večje težave. Zaznana je bila le nedejavnost pri podajanju odgovorov na neobvezno odprto vprašanje.

Preučevan vzorec sestavlja torej skupno 300 oseb. Anketiranci so bili različnih starosti, spola, izobrazbe, zakonskega stanu, neto mesečnega dohodka in zaposlitve, zato bi populacijo glede teh demografskih značilnosti označili kot heterogeno.

67,7 % anketiranih je bilo ženskega in 32,3 % moškega spola. Neuravnoteženost spolne strukture anketirancev je pri spletnem anketiranju pričakovana zaradi neverjetnostnega vzorčenja, a je z metodološkega vidika ustrezna. Vzrok za nesorazmerno spolno strukturo sta na primer Reisinger in Crotts (2009) našla v dejstvu, da so ženske bolj naklonjene k izpolnjevanju anket in v dejstvu, da je tema varnost za moško populacijo manj zanimiva kot za žensko.

V prvo starostno skupino do 18 let je spadal 1 % vseh anketiranih. Največ anketiranih (49 %) je spadalo v drugo starostno skupino od 19 do 29 let. Tretja starostna skupina je vključevala osebe od 30 do 45 let. Od njih smo pridobili 28 % izpolnjenih vprašalnikov. 21 % je bilo starih med 46 in 60 let, 2 % pa več kot 60. Od vzorca 300 anketirancev jih ima 2 % končano osnovno šolo ali manj. Srednjo poklicno ali strokovno šolo je zaključilo 15 % anketiranih, splošno srednjo pa 23 % anketiranih. Največ anketiranih (44 %) je dokončalo višjo ali visoko šolo. Magisterij ali doktorat je imelo 16 % anketiranih. Največji delež anketiranih je zaposlenih, kar predstavlja 60 % delež. 24 % anketiranih je dijakov ali študentov, 9 % anketiranih je samozaposlenih, 5 % nezaposlenih, 2 % pa upokojenih. 14 % anketiranih je imelo do vključno 400 EUR rednega mesečnega dohodka, 23 % do vključno 900 EUR, 34 % do vključno 1.500 EUR, 14 % do vključno 2.500 EUR, 4 % pa več kot 2.500 EUR. 12 % anketiranih ni želelo podati odgovora na to vprašanje.

4 REZULTATI, INTERPRETACIJA IN DISKUSIJA

Anketirance smo povprašali, kako pogosto potujejo v tujino. Od 300 anketirancev jih 4,7 % potuje manj kot enkrat na leto, 22,7 % jih potuje enkrat na leto. Največ anketiranih, kar 55,3 %, potuje dva do petkrat na leto. Več kot petkrat na leto potuje 17,3 % vprašanih.

Na podlagi Cohenove tipologije turista (Cohen, 1972, v Grzywacz in Żegleń, 2016) smo razdelili anketirance v štiri kategorije. Glede na to jih ima 16,7 % lastnosti organiziranega masovnega turista. Na potovanje se odpravijo organizirano, s turistično agencijo na tradicionalne turistične destinacije, ki med turisti veljajo za bolj obiskane in priljubljene, z vnaprej znanim programom. Njihova stopnja avanturizma je nizka. 16,7 % anketirancev je individualnih masovnih turistov. Ti individualno potujejo na tradicionalne turistične destinacije, organizacijo pa prepustijo potovalnim posrednikom. Več kot polovica anketiranih (53,3 %) se organizirajo sami in potujejo v lastni režiji, tako na tradicionalne kot netradicionalne turistične destinacije, uporabljajo udobno nastanitev in zanesljiv prevoz. Cohen (1972, v Grzywacz in Żegleń, 2016) jih je imenoval raziskovalci. 13,3 % anketiranih je vagabundov. Organizirajo se in potujejo v lastni režiji v netradicionalne turistične destinacije. Pri tem so v stiku z lokalnimi prebivalci. Spremlja jih visoka stopnja avanturizma.

Od skupno 300 veljavnih odgovorov je 42,7 % anketirancev že bilo v Egiptu. Preostalih 57,3 % vprašanih pa tja še ni potovalo. Iz tega lahko sklepamo, da je Egipt za naše anketirance dokaj priljubljena turistična destinacija. 37 % vprašanih je odgovorilo, da ima v prihodnje namen potovati v Egipt, 33,7 % anketiranih se v prihodnje ne namerava udeležiti takega potovanja, 29,3 % pa jih je bilo glede tega neopredeljenih.

Anketiranci so odgovarjali, kako bi se počutili na potovanju v Egiptu. Pri tem so imeli na razpolago 6 protipomenk – sproščeno/napeto, varno/ogroženo, brezskrbno/zaskrbljeno. 67,7 % jih je odgovorilo, da bi se na potovanju v Egiptu počutili sproščeno, medtem ko je 32,2 % vprašanih odgovorilo, da bi se počutili napeto. Prav tako je 64,7 % anketiranih odgovorilo, da bi se na potovanju počutili varno, 35,3 % anketiranih pa, da bi se počutili ogroženo. 56,7 % jih je v nadaljevanju

še odgovorilo, da bi se počutili brezskrbno, medtem ko bi se 43,3 % vprašanih počutilo zaskrbljeno. Na podlagi teh rezultatov lahko sklepamo, da v povprečju anketiranci ocenjujejo, da bi se na potovanju v Egiptu počutili pozitivno. Kljub temu odstotka negativnih zaznav ne moremo prezreti.

Pri naslednjem vprašanju so anketiranci na 5-stopenjski lestvici ocenjevali, kdo najbolj vpliva nanje pri izbiri destinacije. Izbirali so med spremenljivkami mediji, družina, prijatelji, moje pretekle izkušnje in lastna presoja. Za vsak dejavnik vpliva smo v nadaljevanju določili dominantno vrednost. Najnižje povprečje je bilo zabeleženo pri spremenljivki mediji ($M = 2,39$), kar nam pove, da anketiranci menijo, da mediji najmanj vplivajo na njihove odločitve glede izbire destinacije. Nato je sledil odgovor »družina« ($M = 2,53$). Na tretjem mestu je odgovor »prijatelji« ($M = 2,86$). Kot najbolj vplivajoča so ocenili lastno presojo ($M = 3,86$) in pretekle izkušnje ($M = 3,37$).

Pri naslednjem sklopu smo na 5-stopenjski lestvici merili, v kolikšni meri se strinjajo s podanimi trditvami glede zaznavanja varnosti na destinaciji Egipt zaradi terorističnih groženj. S pomočjo frekvenčnih statistik smo nato definirali frekvence odgovorov in njihove veljavne odstotke ter jih prikazali s pomočjo krožnih grafov. Na podlagi izračunanega povprečja lahko ugotovimo, da se anketiranci najbolj strinjajo s trditvami, da je varnost pomembna pri izbiri destinacije, da Egipta ne bi priporočali drugim, če bi se med njihovim potovanjem ne počutili varno, ter da je v Egiptu večja možnost terorističnega napada kot v Sloveniji. Povprečja se gibljejo od 4,05 do 4,13. Strinjanje smo zaznali tudi ob trditvah, da mediji vplivajo na zaznave varnosti glede potovanj v Egipt (skladno Štampfer in Lobnikar, 2012), da bi pred potovanjem v Egipt preverili, ali obstajajo določeni varnostni zadržki zaradi terorizma. Krajem, kjer so pogosti teroristični napadi, bi se izogibali. Zaznave glede varnosti imajo velik vpliv na njihova potovanja v Egipt, kar dokazujejo povprečne vrednosti (med $M = 3,86$ in $M = 3,99$) in standardnih koeficientov trditve (med 0,901 in 1,313).

Zanimale so nas povezave med posameznimi zaznavami varnosti v Egiptu, ki smo jih preverili s pomočjo Pearsonovega korelacijskega koeficienta. Močno povezanost tako zasledimo med trditvami *Egipt je nevarna turistična destinacija*, *Za potovanje v Egipt je potrebna velika mera previdnosti*, *Raje kot v Egipt bi se odločil za potovanje v varnejše države in Na javnih krajih in ob pomembnih turističnih atrakcijah se zaradi varnosti ne bi dolgo zadrževal*. Pearsonovi korelacijski koeficienti znašajo od 0,600 do 0,677. Tako lahko ugotovimo, da anketiranci, ki ocenjujejo, da je Egipt nevarna destinacija, prav tako ocenjujejo, da je za potovanje potrebna previdnost, da bi raje šli na »varnejše« destinacije ter da se zaradi morebitne nevarnosti na določenih krajih ne bi dolgo zadrževali. Vse povezave med trditvami so pozitivne in statistično značilne s stopnjo statistične značilnosti nižje od enega ali petih odstotkov.

V nadaljevanju nas je zanimalo, koliko časa po terorističnem napadu bi bili pripravljeni potovati v Egipt. Odgovore smo nato na podlagi pogostosti združili v časovno si bližje razdelitve. Skupno je bilo podanih 300 odgovorov, od tega jih je bilo 1,7 % neveljavnih. 19,7 % anketirancev je na vprašanje odgovorilo s »takoj«. 3,7 % jih je zraven še pripisalo mnenje, da je varnost v času po terorističnem napadu veliko bolj poostrena ter da se po njihovem mnenju teroristični napad ne dogaja

dvakrat na istem mestu. Pogostejši odgovori so bili še 1 leto (16,3 %) 1 – 2 mesca (13,7 %) in pol leta (10 %). Iz rezultatov lahko razberemo, da se je iz populacije 300 oseb časovno natančno opredelilo 268 oseb. Anketirance, ki so odgovorili z »ne vem«, »odvisno od varnostnega stanja« ali pa so bili njihovi odgovori neustrezni, smo izločili iz nadaljnje obdelave. 65 % anketiranih bi tako potovalo v Egipt v roku 1 dneva do 6 mesecev, 84 % pa v roku 1 leta. To je skladno z ugotovitvami Pizama in Smith (2000), Vanneste et al. (2017) ter Svetovnega potovalnega in turističnega sveta (angl. World Travel and Tourism Council) (*Caribbean resilience and recovery: Minimising the impact of the 2017 hurricane season on the Caribbean's tourism sector* 2018), da imamo ljudje »slab« spomin glede terorističnih napadov in se relativno hitro vrnemo na destinacije, v katerih so se ti zgodili.

Ugotovili smo, da obstajajo statistično značilne povezave med demografskimi podatki, potovalnimi navadami in zaznavanju varnosti do potovanja v Egipt zaradi terorističnih groženj. Najprej smo za vsak demografski podatek izvedli Kruskal-Wallisov test ali Mann-Whitneyjev test, ki preverita, ali se skupine v povprečju med seboj statistično pomembno razlikujejo. Nato smo s pomočjo rangov določili povprečja za vsako trditev.

Ugotovili smo, da se najmanj negativnih zaznavanj pojavlja med osebami v starostni skupini od 19 do 29 let in od 30 do 45 let. Raziskave, ki smo jih poudarili v teoretičnem delu, so nakazovale različne rezultate. Aschauer (2010) je ugotovil, da se pri mlajših osebah bolj pojavljajo zadržki kakor pri starejših. Drugačne ugotovitve pa so podali Kozak et al. (2007). Naša raziskava je pokazala, da so zaznavanja varnosti bolj prisotna pri mlajši (do 18 let) in starejši populaciji (čez 60), kakor pri osebah od 19 do 45 let.

Med preučevano populacijo smo zasledili več negativnih zaznavanj pri moških. Ženske so največje strinjanje izrazile samo pri trditvi, da je strah pred potovanjem v Egipt zaradi terorizma večji, kot je dejanska nevarnost (povprečje rangov = 162,86). Rezultati raziskave niso skladni z ugotovitvami Azim (2010) ter Reisinger in Crotts (2009), ki so ugotovili, da se negativno zaznavanje varnosti pogosteje in intenzivneje pojavlja pri ženskah. Azim (2010) je še ugotovila, da bi ženske prej odpovedale potovanje na destinacijo, kjer velja možnost terorističnega napada, medtem ko smo v primeru svoje raziskave prišli do nasprotnih ugotovitev. Moški bi prej odpovedali potovanje, če bi se pred odhodom zgodil teroristični napad. Prav tako bi prej spremenili svoje potovalne namene in vedenje na destinaciji.

Ugotovljeno je bilo, da so osebe, ki so manj izobražene, izrazile več negativnih zaznavanj varnosti do potovanja v Egipt. Izražali so strinjanje, da je za potovanje v Egipt potrebna velika mera previdnosti, da bi potovanje odpovedali, če bi se pred njihovim odhodom zgodil teroristični napad, da bi se izogibali krajem, kjer so pogosto teroristični napadi, ter da imajo zaznave glede varnosti velik vpliv na njihova potovanja v Egipt.

Največ negativnih zaznavanj smo zasledili med upokojenci. Ti so dejali, da je Egipt nevarna destinacija, da redno spremljajo novice o terorističnih napadih v Egiptu ter da varnostne sile niso dovolj učinkovite za preprečitev terorističnega napada.

Thapa et al. (2013) so ugotovili, da imajo osebe z več prihodki tudi večjo stopnjo zaznavanja tveganj glede varnosti. V svoji raziskavi statističnih značilnosti nismo zaznali, zato lahko sklepamo, da med našimi anketiranci razlike v povprečju rangov glede na dohodek ne obstajajo.

Zakonski stan vpliva na ustvarjanje zaznavanj varnosti do potovanja v Egipt. Rezultati nakazujejo, da imajo poročeni več negativnih zaznavanj varnosti. Osebe, ki so ločene ali ovdovele, so se najbolj strinjale, da je strah pred potovanjem zaradi terorizma večji, kot je dejanska nevarnost.

Pri osebah, ki potujejo dva do petkrat na leto ali več kot petkrat na leto, smo opazili veliko manj negativnega zaznavanja glede varnosti za potovanje v Egipt kot pri osebah, ki potujejo manj kot enkrat na leto ali enkrat na leto. Na podlagi teh ugotovitev lahko sklepamo, da pogostost potovanj vpliva na ustvarjanje pozitivnega ali negativnega zaznavanja varnosti za potovanje v Egipt. Osebe, ki manj potujejo, imajo več negativnih zaznavanj varnosti do potovanja kakor osebe, ki potujejo več.

Najmanj negativnih zaznavanj glede varnosti do potovanja v Egipt smo zaznali pri osebah, ki se organizirajo in potujejo v lastni režiji v netradicionalne turistične destinacije in so medtem v stiku z lokalnimi prebivalci. Zanje pa je značilna visoka stopnja avanturizma. Cohen (1972, v Žegleň in Grzywacz, 2016) jih je označil za vagabunde. Največ pa pri osebah, ki individualno potujejo na tradicionalne turistične destinacije in pri tem prepustijo organizacijo potovalnim posrednikom. Cohen jih je označil kot individualne masovne turiste.

Osebe, ki še niso potovale v Egipt, izražajo več negativnih zaznavanj varnosti do potovanja v Egipt kakor osebe, ki so tja že potovale. Te ugotovitve so skladne z ugotovitvami Fuchs in Reichel (2011), ki sta ugotovila, da turisti, ki na destinaciji še niso bili oz. potujejo prvič, ocenjujejo večjo stopnjo tveganja kot tisti, ki so na destinacijo že potovali.

Osebe, ki so med raziskavo nakazovale bolj negativna zaznavanja do varnosti glede potovanja v Egipt, so odgovorile, da v prihodnje ne mislijo potovati v Egipt.

5 KLJUČNE UGOTOVITVE IN ZAKLJUČEK

Ključno raziskovalno vprašanje, na katerega smo iskali odgovor, je, kakšna so zaznavanja varnosti med Slovenci za potovanje v Egipt. Pri tem smo se osredotočili na teroristična tveganja. V letu 2018 se je število terorističnih napadov v Egiptu občutno zmanjšalo, kar je tudi rezultat dela protiterorističnih organizacij, ki preventivno in kurativno ohranjajo mir ter vzdržujejo varnost v državi. Če bo država varna in se teroristični napadi ne bodo pojavljali, bo sčasoma izzvenela negativna podoba, kar bo ustvarilo pozitivno sliko v očeh turistov in okrepilo turistično povpraševanje. Priporočljivo je nadaljevati pozitivno promocijo Egipta, kakor je to uspešno potekalo v zadnjem letu. Da bi opustili negativno zaznavanje, je priporočljivo, da se Egipt s svojimi promocijskimi dejavnostmi tudi geografsko distancira od bližnjih nevarnih območij s prisotnim islamskim terorizmom. Tako bi turisti dojemali, da nevarnost v arabskih državah ne pomeni tudi nevarnosti v Egiptu. Pomembno je, da se turistični predstavniki bolj osredotočijo na pomen negativnih zaznavanj. Poleg oglaševanja največjih atrakcij Egipta bi morali več

pozornosti nameniti pomenu zadovoljevanja turistovih potreb po sproščenosti, brezskrbnosti in varnosti. S promocijo teh vrednot bi svetu sporočali, da se je stanje izboljšalo in so sposobni skrbeti za turiste ter jim ponuditi ustrezno turistično izkušnjo.

Naša raziskava je pokazala, da imajo ženske ter ljudje v starosti med 19 in 45 let bolj pozitivno zaznavo varnosti od moških ter starejših ljudi, kar ni vedno skladno s preteklimi raziskavami. Ugotovili smo, da so izobrazba, ekonomska dejavnost in zakonski stan pomembni dejavniki zaznavanja varnosti, kar je skladno s predhodnimi raziskavami. Pomembni dejavniki zaznavanja varnosti, ki smo jih potrdili skladno s preteklimi raziskavami, so še pogostost potovanja, lastna organizacija potovanja v netradicionalne destinacije in potovalne izkušnje z destinacijo.

Podobnih raziskav, ki bi preučevale vpliv zaznavanja varnosti zaradi terorizma v povezavi s potovanji v Egipt, v Sloveniji doslej nismo zaznali, zato obstaja še veliko možnosti za nadgrajevanje teh ugotovitev, nadaljnjih raziskav in preučevanja. Predvsem, ker je Egipt pomembna turistična destinacija za Slovence, je nadaljnje raziskovanje problematike dobrodošlo. Predvidevamo, da se bodo stanju zaznavanj o varnosti v Egiptu v prihodnje posvetile turistične organizacije, specializirane za prodajo pavšalnih aranžmajev v Egipt, raziskovalni inštituti ter egiptovska turistična industrija.

Priporočljivo bi bilo raziskavo o zaznavah varnosti za potovanje v Egipt zaradi terorističnih tveganj ponoviti čez nekaj let. Sčasoma lahko pride do izboljšanja ali poslabšanja varnostnega stanja v Egiptu, zato bi bilo zanimivo spremljati, kako to vpliva na zaznave varnosti turistov. V raziskavo smo vključili samo slovensko populacijo, vendar smo že v pregledu literature ugotovili, da se zaznavanje varnosti za potovanja diferencira tudi glede na nacionalno pripadnost, zato se predlaga izvajanje tovrstnih raziskav v drugih državah. Tako bi lahko ugotovili, ali med rezultati slovenske populacije in rezultati katere druge evropske, arabske, afriške ali ameriške države obstajajo statistične povezave glede varnostnih tveganj zaradi terorizma.

Ključno vprašanje, na katerega smo odgovorili v tem prispevku, je, kakšna so zaznavanja varnosti do potovanja v Egipt zaradi možnosti pojava terorističnega napada med slovensko populacijo. Potrdimo lahko, da obstajajo določena zaznavanja do potovanja v Egipt zaradi varnostnih razlogov. Glede na slabo uvrstitev Egipta na varnostnih lestvicah Globalnega indeksa terorizma, Globalnega indeksa miru, Indeksa konkurenčnosti turizma in potovanj ter pogosto število terorističnih napadov v zadnjih desetih letih pa smo pričakovali, da bo intenziteta negativnih zaznav med anketiranci veliko večja. Na podlagi tega lahko potrdimo, da imamo turisti »slab spomin« in hitro pozabimo na pretekle teroristične napade. To lahko sklepamo tudi na podlagi rezultata, da bi bilo kar 84 % anketiranih pripravljenih potovati v Egipt v roku enega leta po terorističnem napadu. Menimo, da bi v primeru, če bi raziskavo izvedli v času arabske pomladi ali med letoma 2013 in 2016, ko je Egipt doživel vrhunec po številu terorističnih napadov, zaznali več negativnih zaznavanj glede varnosti. Ugotovili smo še, da obstajajo statistično značilne povezave med demografskimi podatki in zaznavanjem varnosti pri potovanjih v Egipt. Starost, izobrazba, spol, zakonski

stan ter zaposlitveni status vplivajo na večjo intenziteto zaznavanj varnosti pri anketirancih. Ta podatek se nam zdi izrednega pomena predvsem za turistične predstavnike, ki se lahko na podlagi teh izsledkov bolj osredotočijo na določene ciljne skupine ter tako pospešijo turistično povpraševanje.

Članek lahko zaključimo s prepričanjem, da je zaznavanje varnosti v turizmu pomemben dejavnik, ki vpliva na človeka, njegovo doživljanje potovanja in zadovoljstvo. Je pomemben zaviralec ali spodbujevalec turističnih tokov, zato je njegovo razumevanje bistvenega pomena. Na primeru Egipta sklepamo, da so se zaznavanja varnosti zaradi dolgoletne varnostne problematike, s katerimi se je srečeval Egipt v zadnjih desetih letih, zapisala v um turistov. Vendar pa verjamemo, da se bodo te z ohranjanjem varnosti in ustreznimi ukrepi ter dejavnostmi, pristojnih na destinaciji, sčasoma izboljšale.

UPORABLJENI VIRI

- Agnew, R. (2010). A general strain theory of terrorism. *Theoretical Criminology*, 14(2), 131–153.
- Ambrož, M. in Mavrič, M. (2004). Varnost kot motiv za turistično potovanje. *Varstvoslovje*, 6(3), 197–206.
- Araña, J. E. in León, C. J. (2008). The impact of terrorism on tourism demand. *Annals of Tourism Research*, 35(2), 299–315.
- Aschauer, W. (2010). Perceptions of tourists at risky destinations. A model of psychological influence factors. *Tourism Review*, 65(2), 4–20.
- Aven, T. in Renn, O. (2009). On risk defined as an event where the outcome is uncertain. *Journal of Risk Research*, 12(1), 1–11.
- Azim, T. S. A. (2010). The relationship between the perception of risk and the decision making process of travel of French tourists: The case of Egypt. *Tourismos*, 5(2), 29–47.
- Baker, D. M. A. (2014). The effects of terrorism on the travel and tourism industry. *International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage*, 2(1), 58–67.
- Brown, L. in Osman, H. (2017). The female tourist experience in Egypt as an Islamic destination. *Annals of Tourism Research*, 63(C), 12–22.
- Caribbean resilience and recovery: Minimising the impact of the 2017 hurricane season on the Caribbean's tourism sector. (2018). World Travel and Tourism Council.
- Cavlek, N. (2002). Tour operators and destination safety. *Annals of Tourism Research*, 29(2), 478–496.
- Cheron, E. J. in Ritchie, J. B. (1982). Leisure activities and perceived risk. *Journal of Leisure Research*, 14(2), 139–154.
- Coombs, W. T. in Holladay, S. J. (2010). *PR strategy and application: Managing influence*. Wiley-Blackwell Chichester.
- Fuchs, G. in Reichel, A. (2011). An exploratory inquiry into destination risk perceptions and risk reduction strategies of first time vs. repeat visitors to a highly volatile destination. *Tourism Management*, 32(2), 266–276.
- Ghaderi, Z., Saboori, B. in Khoshkam, M. (2017). Does security matter in tourism demand? *Current Issues in Tourism*, 20(6), 552–565.

- Goeldner, C. R. in Ritchie, J. B. (2007). *Tourism principles, practices, philosophies*. John Wiley & Sons.
- Goodwin, R., Willson, M. in Gaines, S. (2005). Terror threat perception and its consequences in contemporary Britain. *British Journal of Psychology*, 96(4), 389–406.
- Grzywacz, R. in Żegleń, P. (2016). Typology of tourists and their satisfaction level. *Scientific Review of Physical Culture*, 6(1), 5–16.
- Haddock, C. (1993). *Managing risks in outdoor activities*. New Zealand Mountain Safety Council.
- Hajibaba, H., Gretzel, U., Leisch, F. in Dolnicar, S. (2015). Crisis-resistant tourists. *Annals of Tourism Research*, 53(C), 46–60.
- Ivanuša, T., Lesjak, M., Roša, M. in Podbregar, I. (2012). Soodvisnost mednarodnega turizma in mednarodnega varnostnega okolja. *Varstvoslovje*, 14(3), 291–306.
- Jang, S. S. in Feng, R. (2007). Temporal destination revisit intention: The effects of novelty seeking and satisfaction. *Tourism Management*, 28(2), 580–590.
- Jonas, A. in Mansfeld, Y. (2017). Exploring the interplay between the use of risk-related information, risk perception formation, and the stages of travel product consumption. *Current Issues in Tourism*, 20(14), 1470–1488.
- Jones, J. R. (2017). *Primary theories of crime and victimization* (Second Edition). Xlibris Corporation.
- Karl, M., Reintinger, C. in Schmude, J. (2015). Reject or select: Mapping destination choice. *Annals of Tourism Research*, 54(C), 48–64.
- Karl, M. in Schmude, J. (2017). Understanding the role of risk (perception) in destination choice: A literature review and synthesis. *Turizam: mednarodni znanstveno-stručni časopis*, 65(2), 138–155.
- Korstanje, M. E. (2009). Re-visiting risk perception theory in the context of travel. *e-Review of Tourism Research*, 7(4), 68–81.
- Korstanje, M. E. in Clayton, A. (2012). Tourism and terrorism: Conflicts and commonalities. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 4(1), 8–25.
- Korstanje, M. E. in Skoll, G. R. (2016). Tourist risk: An all encompassing model to understand safety in tourism fields. *Service and Tourism: Current Challenges*, 10(1), 7–18.
- Kozak, M., Crotts, J. C. in Law, R. (2007). The impact of the perception of risk on international travellers. *International Journal of Tourism Research*, 9(4), 233–242.
- Kurež, B. (2011). Sodobno varnostno okolje in turizem. *Varstvoslovje*, 13(3), 330–349.
- Law, R. (2006). The perceived impact of risks on travel decisions. *International Journal of Tourism Research*, 8(4), 289–300.
- Lepp, A. in Gibson, H. (2003). Tourist roles, perceived risk and international tourism. *Annals of Tourism Research*, 30(3), 606–624.
- Mesec, B., Rape, T. in Rihter, L. (2009). *Načrtovanje raziskave: Študijsko gradivo za interno uporabo*. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za socialno delo.
- Mok, C., Sparks, B. in Kadampully, J. (2013). *Service quality management in hospitality, tourism, and leisure*. Routledge.

- Morakabati, Y. (2013). Tourism in the Middle East: Conflicts, crises and economic diversification, some critical issues. *International Journal of Tourism Research*, 15(4), 375–387.
- Morakabati, Y., Beavis, J. in Fletcher, J. (2014). Planning for a Qatar without oil: Tourism and economic diversification, a battle of perceptions. *Tourism Planning & Development*, 11(4), 415–434.
- Mowen, J. C. in Minor, M. (2001). *Consumer behavior: A framework*. Prentice Hall.
- Osland, G. E., Mackoy, R. in McCormick, M. (2017). Perceptions of personal risk in tourists' destination choices: nature tours in Mexico. *European Journal of Tourism, Hospitality and Recreation*, 8(1), 38–50.
- Park, K. in Reisinger, Y. (2010). Differences in the perceived influence of natural disasters and travel risk on international travel. *Tourism Geographies*, 12(1), 1–24.
- Pizam, A. (1999). A comprehensive approach to classifying acts of crime and violence at tourism destinations. *Journal of Travel Research*, 38(1), 5–12.
- Pizam, A. in Fleischer, A. (2002). Severity versus frequency of acts of terrorism: Which has a larger impact on tourism demand? *Journal of Travel Research*, 40(3), 337–339.
- Pizam, A. in Smith, G. (2000). Tourism and terrorism: A quantitative analysis of major terrorist acts and their impact on tourism destinations. *Tourism Economics*, 6(2), 123–138.
- Plog, S. (2001). Why destination areas rise and fall in popularity: An update of a Cornell Quarterly classic. *The Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, 42(3), 13–24.
- Portnoy, D. B., Kaufman, A. R., Klein, W. M. P., Doyle, T. A. in de Groot, M. (2014). Cognitive and affective perceptions of vulnerability as predictors of exercise intentions among people with type 2 diabetes. *Journal of Risk Research*, 17(2), 177–193.
- Primorac, I. (2005). *Terorizem: Filozofska vprašanja*. Krtina.
- Prislan, K. in Bernik, I. (2014). Dejavniki sprejemanja odločitev pri urejanju učinkovite informacijske varnosti v organizacijah. *Varstvoslovje*, 16(1), 50–67.
- Rafael, C. S. in Almeida, A. R. (2017). Socio-demographic tourist profile and destination image in online environment. *Journal of Advanced Management Science*, 5(5), 373–379.
- Reisinger, Y. in Crofts, J. C. (2009). The influence of gender on travel risk perceptions, safety, and travel intentions. *Tourism Analysis*, 14(6), 793–807.
- Reisinger, Y. in Mavondo, F. (2006). Cultural differences in travel risk perception. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 20(1), 13–31.
- Richter, L. K. in Waugh, W. L. (1986). Terrorism and tourism as logical companions. *Tourism Management*, 7(4), 230–238.
- Rittichainuwat, B. N. in Chakraborty, G. (2009). Perceived travel risks regarding terrorism and disease: The case of Thailand. *Tourism Management*, 30(3), 410–418.
- Roehl, W. S. in Fesenmaier, D. R. (1992). Risk perceptions and pleasure travel: An exploratory analysis. *Journal of Travel Research*, 30(4), 17–26.

- Roša, M. (2011). *Logistični izzivi pri zagotavljanju varnosti slovenskih turistov v tujini* (Magistrsko delo). Univerza v Mariboru, Fakulteta za logistiko.
- Samitas, A., Asteriou, D., Polyzos, S. in Kenourgios, D. (2018). Terrorist incidents and tourism demand: Evidence from Greece. *Tourism Management Perspectives*, 25, 23–28.
- Security, terrorism and social media. (2015). *Evidence briefing*, (March). <https://esrc.ukri.org/news-events-and-publications/evidence-briefings/security-terrorism-and-social-media/>
- Sensales, G., Areni, A., Boyatzi, L., Dal Secco, A. in Kruglanski, A. (2014). Perceived impact of terrorism and the role of the media: Representations by Italian citizens differing in political orientation and need for closure. *Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression*, 6(1), 41–57.
- Sharifpour, M., Walters, G. in Ritchie, B. W. (2014). Risk perception, prior knowledge, and willingness to travel: Investigating the Australian tourist market's risk perceptions towards the Middle East. *Journal of Vacation Marketing*, 20(2), 111–123.
- Sirakaya, E., Sheppard, A. G. in McLellan, R. W. (1997). Assessment of the relationship between perceived safety at a vacation site and destination choice decisions: Extending the behavioral decision-making model. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 21(2), 1–10.
- Sönmez, S. F., Apostolopoulos, Y. in Tarlow, P. (1999). Tourism in crisis: Managing the effects of terrorism. *Journal of Travel Research*, 38(1), 13–18.
- Sönmez, S. F. in Graefe, A. R. (1998a). Determining future travel behavior from past travel experience and perceptions of risk and safety. *Journal of Travel Research*, 37(2), 171–177.
- Sönmez, S. F. in Graefe, A. R. (1998b). Influence of terrorism risk on foreign tourism decisions. *Annals of Tourism Research*, 25(1), 112–144.
- Staats, S., Panek, P. E. in Cosmar, D. (2006). Predicting travel attitudes among university faculty after 9/11. *The Journal of Psychology*, 140(2), 121–132.
- Štampfer, J. in Lobnikar, B. (2012). Varnostna ogrožanja v Egiptu. V T. Pavšič Mrevlje (ur.). *13. slovenski dnevi varstvoslovja*. Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede.
- Thapa, B., Cahyanto, I., Holland, S. M. in Absher, J. D. (2013). Wildfires and tourist behaviors in Florida. *Tourism Management*, 36, 284–292.
- Vanneste, D., Tudorache, P., Teodoroiu, F. in Steenberghen, T. (2017). The impact of the 2016 terrorist attacks in Brussels on tourism. *Belgeo - Revue Belge de Géographie*, 2017(4), 1–26. <https://doi.org/10.4000/belgeo.20688>
- Wolff, K. in Larsen, S. (2014). Can terrorism make us feel safer? Risk perceptions and worries before and after the July 22nd attacks. *Annals of Tourism Research*, 44(1), 200–209.
- Wolff, K. in Larsen, S. (2017). A taxonomy of terror – About the effect of different kinds of terror on risk perceptions. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 17(2), 111–128.
- Woods, J. (2011). Framing terror: An experimental framing effects study of the perceived threat of terrorism. *Critical Studies on Terrorism*, 4(2), 199–217.

O avtorjih:

Mag. Doris Jelen, študentka doktorskega študija na Fakulteti za turistične študije – TURISTICA Univerze na Primorskem. E-pošta: doris.jelen@gmail.com

Dr. Ksenija Vodeb, redna profesorica na Fakulteti za turistične študije – TURISTICA Univerze na Primorskem. E-pošta: ksenija.vodeb@fts.upr.si

Dr. Janez Mekinc, izredni profesor na Fakulteti za turistične študije – TURISTICA Univerze na Primorskem. E-pošta: janez.mekinc@fts.upr.si

Navodila avtorjem prispevkov

Splošno	Varstvoslovje je znanstvena revija, ki spodbuja interdisciplinarno razpravo in izmenjavo ugotovitev s področja proučevanja varnosti. Prizadeva si osvetliti pravne, organizacijske, kriminološke, kriminalitetnopolitične, politološke, sociološke, psihološke in druge vidike varnostno relevantnih pojavov in konceptov. Revija prispeva h globljemu razumevanju vloge in delovanja skupnosti, organizacij in posameznikov, ki sodelujejo pri zagotavljanju varnosti.
Naslov prispevka	Naslov: velikost črk 14, krepeko
Avtor(ji) prispevka	Naslovu sledi navedba avtorja (avtorjev) – samo ime in priimek. Ostali podatki: naziv, funkcija ter ustanove, kjer deluje(jo) se zapiše na koncu prispevka pod rubriko O avtorju(ih) : (velikost črk 12).
Povzetek	Prispevku mora biti dodan povzetek. Povzetek naj vsebuje do 250 besed. Napisan naj bo jedrnat in jasno. Odraža naj le tisto, kar je obravnavano v prispevku. Napisan naj bo na naslednji način (namen, metodologija, ugotovitve in izvirnost so obvezne postavke; ostale postavke se lahko izpustijo, če gre za teoretični prispevek): Namen prispevka: Kateri so razlogi za pisanje prispevka in kateri so cilji raziskave? Metode: Kako so cilji doseženi? Katera je glavna metoda, uporabljena za raziskavo? Kakšen je pristop in kakšno je teoretično področje prispevka? Ugotovitve: Katere so ugotovitve raziskave/prispevka? Omejitve/uporabnost raziskave: Če je v prispevek vključena raziskava, mora ta del vsebovati predloge za nadaljnje raziskovanje in identifikacijo morebitnih omejitev raziskovalnega procesa. Praktična uporabnost: Kakšni so rezultati in praktična uporabnost prispevka, aplikacije ter zaključki? Vsi prispevki ne bodo vsebovali praktične uporabnosti – večina pa. Katere spremembe naj bi bile implicirane v praksi kot rezultat raziskave/prispevka? Izvirnost/pomembnost prispevka: Kaj je v prispevku izvirnega (novega)? Navedite, komu so ugotovitve raziskave/prispevka namenjene.
Povzetek v angleščini	Avtorji morajo oddati tudi prevod naslova in povzetka v angleščino. Za prevod povzetka prav tako velja omejitev do 250 besed. Postavke v angleškem jeziku so naslednje: Purpose: Design/Methods/Approach: Findings: Research Limitations/Implications: Practical Implications: Originality/Value:
Ključne besede	4–6 ključnih besed (navedene morajo biti tudi v angleščini – Keywords)
Besedilo	Prispevki naj bodo dolgi od 3.500 do 7.500 besed, napisani v MS Word formatu in pisavi Times New Roman, velikost črk 11, z 1,5 vrstičnim razmikom ter robovi: zgoraj – 3 cm, spodaj – 3 cm, levo – 2 cm, desno – 4 cm.
Strukturiranje besedila	Naslovi poglavij in podpoglavij naj bodo napisani z velikostjo črk 14, krepeko. Primer: 1 UVOD 2 POGLAVJE 2.1 Podpoglavje 1 2.1.1 Podpoglavje 2 3 ZAKLJUČEK UPORABLJENI VIRI Za empirične znanstvene prispevke priporočamo strukturo IMRAD.
Navajanje uporabljenih virov	Seznam uporabljenih virov naj vsebuje le v besedilu navedene vire, urejene po abecednem redu. Celotno navajanje uporabljenih virov mora biti v skladu s 7. izd. standarda APA.